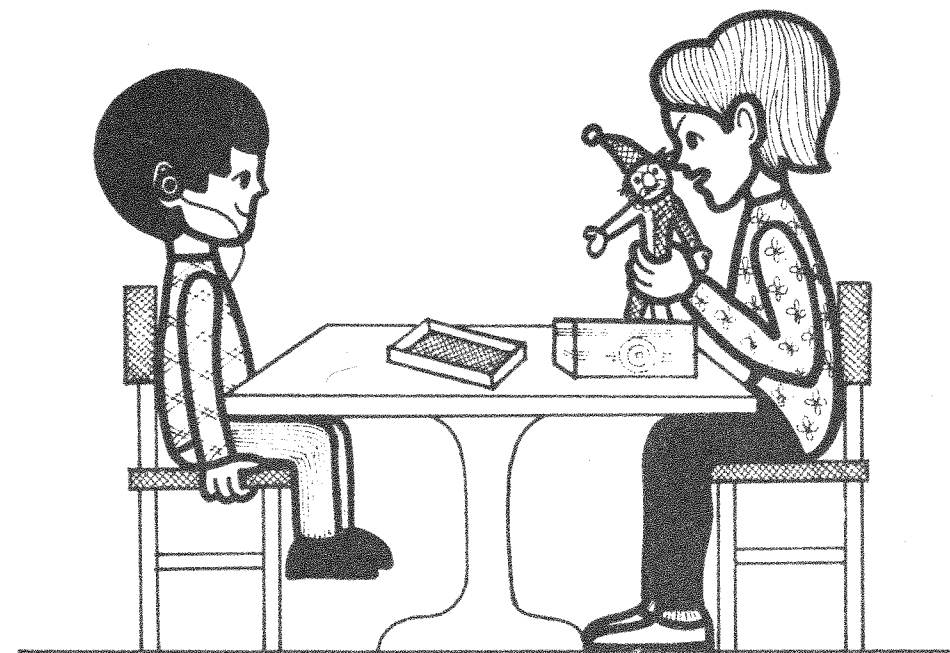

DÍTĚ s vadou sluchu

Jeho včasná výchova
v rodině

Svaz invalidů v ČSSR,
Praha 1984

Národní institut pro neslyšící
Informační centrum
Hostímská 703
266 01 BEROUN

2/A 2. 82/1

R 3/97

PŘEDMLUVA

Nejvýznamnějším důsledkem ztráty sluchu je postižení rozvoje řeči. Proto již od samých počátků péče o neslyšící je největší úsilí věnováno především rozvoji řeči. Zpočátku byla pozornost zaměřena hlavně na hlasitou řeč s cílem dosáhnout takového jejího rozvoje, aby se neslyšící mohl dobře dorozumět v pracovním procesu a zapojil se v potřebné míře do společenského prostředí.

V současné době chceme více: dosáhnout všestranného harmonického rozvoje osobnosti neslyšícího a umožnit mu takové vzdělání a postavení ve společnosti, pro jaké má předpoklady.

Názory na to, jak tohoto cíle dosáhnout, se liší. Stoupenci orálních metod (metod čisté hlasité řeči) již od Milánského kongresu učitelů neslyšících v roce 1880 odmítají všechny neřečové (nonverbální) komunikační prostředky, jako je prstová abeceda, znaková (posunková) řeč a jiné. Odpůrci orálních metod poukazují na to, že čistá orální metoda je pro děti s těžkou poruchou sluchu velmi náročná a nepřináší výsledky, které by odpovídaly jejím předpokladům. Proto hledají prostředky, které by rozvoj slovní řeči neslyšícím dětem usnadnily a zpřístupnily.

V SSSR byl vypracován systém výchovy řeči, který již od raného věku dětí využívá prstové abecedy — tzv. daktylogie. V USA byl vytvořen systém tzv. náznakové řeči (cued speech), který spojuje prstovou abecedu s intenzivním odezíráním. V poslední době vyvolává velký zájem tzv. totální komunikace, která podle svých autorů a stoupenců není pouze výchovně vzdělávací metoda, ale filozofie neslyšících. Týká se všech oblastí jejich života a prosazuje jejich lidská práva. V oblasti výchovy a vzdělání využívá k rozvíjení slovní řeči, myšlení a celé osobnosti dítěte všech komunikačních prostředků — prstové abecedy, znakové řeči, pantomimy i cvičení zbytků sluchu pomocí sluchadel. Při rozvíjení slovní řeči, zejména po obsahové stránce, má být využíván ten komunikační prostředek, který je pro dítě nejsnadnější a nejsrozumitelnější. Ve dvou zásadách se však stoupenci všech názorů shodují:

1. Pro všestranný rozvoj osoby s těžkou sluchovou vadou a pro jeho úspěšnou rehabilitaci je nezbytně třeba rozvíjet jeho slovní řeč ve všech složkách: vlastní hlasitou řeč, rozumění řeči druhých pomocí odezírání a sluchových pomůcek, bohatý rozvoj slovního myšlení.

2. S rozvíjením řeči a celkovou speciální výchovou je třeba začít co nejdříve.

V této včasné speciální výchově se dosahuje v mnoha zemích i u nás pozoruhodných výsledků. Nikde však není tato péče zvládnuta v obecné rovině tak, aby se jí dostalo včas všem dětem, které ji potřebují. Při práci s nejmenšími sluchově postiženými dětmi jsou v každém jednotlivém případě hlavním činitelem rodiče, kteří nutně potřebují odbornou pomoc. Tu jim může poskytnout poradenská služba, která u nás bohužel není ještě celostátně organizována.

Rodičům v jejich problémech svého času velmi pomohl Korespondenční kurs pro rodiče sluchově postižených dětí, vydaný poradnou Johna Tracyho v Los Angeles, přeložený Bohuslavem Kovářem, učitelem sluchově postižených dětí, a vydaný péčí Svazu invalidů. Tato publikace byla brzy rozebrána a to svědčí o tom, že se stala vítanou a účinnou pomůckou.

V současné době přichází Svaz invalidů s dalším významným edičním činem — vydáním knihy „Dítě s vadou sluchu — jeho včasná výchova v rodině“, kterou na základě nové verze Korespondenčního kursu zpracoval Jan Poul, bývalý učitel ivančické školy pro neslyšící. Zaslouží se převzít všechno, co je obecně platné, a citlivě přizpůsobit našim poměrům částí, zaměřené lokálně. Vznikla tak práce velmi záslužná a především velmi potřebná. Rodiče, jimž leží na srdci rozvoj jejich malého sluchově postiženého dítěte, zde najdou mnoho praktických, snadno srozumitelných a snadno proveditelných návodů, jak své dítě vychovávat, jak s ním pracovat na rozvíjení hlasité srozumitelné řeči a odezírání, jak využívat jeho zbytků sluchu a jak postupně rozšiřovat jeho slovní zásobu.

Tato kniha je určena pro práci s malými sluchově postiženými dětmi ještě před vstupem do mateřské školy. Klade základy pro první návyky v řeči a vytváří kladný přístup sluchově postižených a především neslyšících dětí k mluvené řeči a k odezírání. Je však cennou pomůckou i pro práci s dětmi předškolního a nižšího školního věku. Ukazuje, jak je možno probíraná cvičení rozšiřovat a prohlubovat, aby byly využity všechny možnosti a předpoklady dětí.

Knihou může být také zdrojem hodnotných informací učitelům a vychovatelům sluchově postižených dětí, školským pracovníkům, kteří řídí školy pro děti s vadami sluchu, logopédům i lékařům foniatrům a všem, kteří mají zájem o péči o sluchově postižené. Přáli bychom si, aby se jim stala dobrým pomocníkem v jejich vysoce záslužné a vysoce zodpovědné práci.

PhDr. MILOŠ PULDA

ÚVODEM

Stavba knihy

Pokyny pro rodiče a náměty k práci jsou v této knížce rozvrženy do dvanácti částí — do dvanácti lekcí. Když začnete pracovat s dítětem ve věku dvou až tří let, pak byste si mohli rozvrhnout těchto dvanáct lekcí na dobu asi dvou let. Začnete-li pracovat s dítětem mladším, budete muset počítat s dobou o něco delší. Jestli budou děti při začátku práce čtyři roky, budete moci postupovat mnohem rychleji. Je však důležité, abyste i u starších dětí cvičili hry z prvních lekcí, abyste nic nepřeskakovali. Každý krok vpřed navazuje na předchozí cvičení. Dobře si vždy ujasněte, co je cílem hry a pečlivě prostudujte navržený postup. A buďte při práci s dítětem trpěliví, nehleďte na čas.

V první lekci jsou všechny základní informace, které se týkají vývoje dítěte v předškolním věku. Seznamují vás ve zkratce se zájmovými oblastmi dětí a s jejich schopnostmi, jak se projevují ve věku dvou, tří, čtyř a pěti roků. Tyto informace si dobře zapamatujte a občas si je znovu přečtěte. Aby totiž byla vaše práce užitečná a aby měla příznivý vliv na celý rozvoj dítěte i na rozvoj jeho řeči, musíte vždy volit takové způsoby práce, které budou přiměřené věku dítěte a budou dítě zajímat.

Rodiče neslyšících dětí si myslí, že příčinou všech vývojových obtíží je vada sluchu. Přehlíží skutečnost, že i slyšící dítě musí v dětském věku překonávat četné obtíže. Děti se musí naučit mnoha novým věcem. Přitom se snaží prosazovat se ve svém okolí a zdůrazňují svou nezávislost. Odpovídá to jejich růstu i jejich vývoji. Při práci musíme s těmito skutečnostmi stále počítat.

Ve druhé lekci stručně vysvětlíme problémy dětského chování, s nimiž se rodiče maličkých dětí setkávají. Ve druhé lekci tedy budeme hovořit o kázni, ve třetí o hygienických návycích a ve čtvrté o projevech dětského temperamentu. Vynasnažíme se odpovědět v této knížce na všechny vaše pravděpodobné otázky.

Každá lekce obsahuje jiný námět

Každá část této knížky obsahuje určité informace, pojednávající o tělesném růstu a o citovém i společenském vývoji dětí. Přihlíží k činnostem, které budou podněcovat vaše dítě k odezírání, ke sluchové vý-

chově, ke cvičení smyslů a k pohotovosti v řeči i v mluvení. Zmíněné informace jsou zpracovány ve stále se opakujících oddílech, označených titulky:

dorozumíváme se řečí (kontakt řeči),
vy a vaše dítě,
denní činnost,
dítě a hra,
zvláštní hry.

Co říci o mluvení?

Víme, že většina rodičů si přeje, aby se jejich sluchově postižené dítě naučilo mluvit. Ptají se často:

Může se vůbec dítě s těžkou vadou sluchu naučit mluvit?
Jak bude mluvit?
Kdy bude mluvit?

K první otázce můžeme bez rozpaků přitakat. Avšak jak nebo kdy bude dítě mluvit, jestli bude dítě později užívat mluvení jako hlavního dorozumívacího prostředku a jak účinně mu bude mluvení sloužit, to závisí na mnoha vlivech a okolnostech. Na některé činitele, které mají rozhodující vliv na rozvoj dětského mluvení, můžeme hned ukázat. Záleží na tom,

jak brzy se začne s výchovou řeči,
jak bude tato výchova intenzivní a důkladná,
kolik příležitostí v předškolní a školní výchově bude mít dítě k tomu, aby mohlo mluvit;
dále záleží na rozsahu radostných pocitů z mluvení (dítě nezůstává v izolaci, má kontakt s okolím),
jaké má dítě zbytky sluchu,
jak se naučí zbytků sluchu využívat.

K těmto činitelům přistupuje ještě rozsah včasné aktivní nepřetržité pomoci rodičů.

Vývoj všech dětí je stejný

Jak se učí slyšící děti mluvit? Od chvíle zrození jsou v prostředí osob, které stále o něčem mluví — myslíme tím zcela běžné hovory. Víme toho vlastně dost málo o tom, jak si děti osvojují řeč. Soudíme však, že malé slyšící dítě nejprve vnímá všechno, co se kolem něho mluví, pouze jako vzor pro svůj hlas. Mnoho z těchto vzorů slyší dítě znovu a znovu. Začíná poznávat některé z těchto stále se vracejících hlásek a hláskových spojení a začíná tušit, že jsou přiřazovány stále týmž věcem a osobám či situacím.

Dítě nejdříve řeči rozumí a teprve potom mluví

To platí jak pro slyšící děti, tak i pro děti se sluchovými vadami. Dítě rozumí slovům dříve, než je dovede vyslovit. Zatímco slyšící dítě řeč slyší, musíme dát sluchově postiženému dítěti možnost řeč vidět, pozorovat pohyby a postavení mluvidel — učíme je odezírat řeč na rtech (na ústech). Musíme tedy i na dítě s vadou řeči mluvit, tak jako mluvíme na slyšící dítě. Dospět k porozumění slova cestou odezírání však pro ně bude daleko obtížnější (s příčinami těchto obtíží vás budeme postupně seznamovat). Na dítě s vadou sluchu musíme proto mluvit co nejčastěji.

Je třeba přiznat, že se odezírání nikdy nestane dokonalým prostředkem dorozumívání. Přesto má pro osoby s vadou sluchu veliký a všeobecně uznávaný význam.

Proč vycházíme už v první lekci z odezírání? Vyplývá to z několika skutečností:

vadou sluchu je porušen nebo znemožněn kontakt postižené osoby s okolím prostřednictvím mluvení;
odezírání je důležitým prostředkem k dosažení kontaktu řečí;
sluchově postižené dítě se učí dorozumívat se s okolím (komunikovat) pomocí odezírání.

Osoby s vadou sluchu slyší špatně nebo vůbec neslyší, ale odezírají

Když s námi — slyšícími — někdo mluví, nasloucháme mu; slyšíme řeč a rozumíme, co se povídá. Aby neslyšící nebo těžce nedoslýchavý porozuměl, co se povídá, musí odezírat. Velmi pozorně sleduje zrakem postavení a pohyby mluvidel (úst, rtů, jazyka ...), pokud je vůbec může vidět.

Vaše dítě se bude učit odezírat. Bude se učit odezírat samo — vy je tomu nenaučíte, vy mu budete k odezírání poskytovat dostatek příležitostí, dostatek cvičného materiálu. Budete vymýšlet a připravovat zajímavé a podnětné situace — základnu pro odezírání. Spolu se všemi v rodině a v okolí dítěte budete na ně pěkně a zřetelně mluvit. Dítě se totiž může naučit odezírat jen skutečným odezíráním, praktickou činností, nikoliv z pouček. Povedete dítě, aby se učilo pozorně sledovat ústa mluvící osoby — to je snad nejdůležitější ze všeho.

Tato knížka si klade za úkol ukázat vám různé způsoby práce a dát pro práci vhodné pokyny. Chce vám též nabídnout zajímavé učivo.

Když uvažujeme o odezírání, lze doporučit jen jediné: mluvejte na dítě. Mluvejte na dítě a rozmlouvejte s ním právě tolik, kolik byste toho namluvili ke slyšícímu dítěti.

Slyšící dítě poslouchá a slyší matku, i když je k němu obrácena zády nebo když rozmlouvá s jinou osobou. Slyšící dítě vám rozumí, když mluvíte ve vedlejší místnosti, v dálce nebo ve tmě. Možností sluchově

postiženého dítěte jsou naproti tomu velice omezené: musí vidět ústa mluvícího zblízka a dobře osvětlená — ústa tedy musí být dobře viditelná. Obtížnější však je dosáhnout toho, aby se dítě na ústa mluvícího skutečně dívalo, aby ústa pozorovalo — teprve v té chvíli bude moci odezírat.

Jak mluvit s dítětem, které má vadu sluchu

Protože se první lekce týká převážně odezírání, je už teď účelné dát vám několik rad, jak nejvhodněji k dítěti mluvit. Tím nechceme omezovat rozsah vašeho mluvení, ale chceme vás hned na začátku práce přivést k zamyšlení, jak se s tím prakticky vyrovnávat.

Už dříve jste si zde přečetli, že odezírání není dokonalým prostředkem dorozumívání. Je to tak: čeština má přes třicet různých hlásek; odezírání by nebylo tak obtížné v případě, že by každá jednotlivá hláska českého jazyka měla „na rtech“ svůj charakteristický obraz, podobně jako každá z nich má svůj charakteristický a nezaměnitelný zvuk pro náš sluch. Sluchem rozlišíme všechny hlásky zcela přesně a bez úsilí. Neslyšící dítě však zrakem většinu hlásek neurčí.

Dbejte proto následujících pokynů, aby mohlo vaše dítě rozeznat alespoň ty hlásky, které se přirozeně dají odezírat:

1. Váš obličej musí být osvětlen. Když tomu tak není, musíte se otočit obličejem ke světlu.
2. Mějte obličej ve výši očí svého dítěte, i když sami budete muset přisednout nebo kleknout.
3. Mluvte zřetelně. Nepřehánějte však výslovnost a nedeformujte nikdy postavení mluvidel. Odezírat se dá jen při dobrém normálním mluvení.
4. Mluvte trochu mírnější rychlostí — ani příliš rychle, ani příliš pomalu. Netrhejte řeč do slabik, mluvte plynule.
5. Mluvte v krátkých jednoduchých větách, ale ve větách úplných. Žádná slova z věty nevynechávejte. Nemluvte s dítětem mazlivě. Používejte jen správného způsobu vyjadřování, správné výslovnosti.

Velmi naléhavě vám doporučujeme, abyste se nejdříve chvíli pozorovali v zrcadle, jak mluvíte. Většina lidí nemá ponětí, jak vypadají, když mluví. Sotva vědí, je-li to snadné a možné jejich řeč ze rtů odezírat. Jaký dojem máte ze svého obrazu úst při mluvení? Otevíráte při řeči přiměřeně svá ústa? Není-li tomu tak, pak se musíte nejprve učit řeči přiměřeně svá ústa? Má-li se na pohybech rtů (úst) uskutěčnit charakteristický obraz pro odezírání, pak se musí rty skutečně pohybovat. Vezměte si za příklad slovo „bác“. Máme-li toto slovo dobře vyslovit, pak se musí na našich mluvidlech objevit tři zcela určitá a zcela rozdílná postavení. Toto slovo by se dalo vyslovit bez jakéhokoliv nápadnějšího pohybu mluvidel, ale pak by se nedalo odezírat.

Děti poznávají svět všemi smysly

Děti se učí poznávat svět kolem sebe nejen zrakem a sluchem (dívají se, pozorují, naslouchají), ale i tím, že se věci dotýkají, berou ji do ruky, ohmatávají je a nakonec k nim čichají. Učí se při každé příležitosti a používají přitom všech svých smyslů. Stejným způsobem musí využívat svých smyslů i malé dítě s těžkou poruchou sluchu: musí využívat nejen zraku, ale i sluchu. I zdánlivě hluché děti mívají zbytky sluchu, jichž se dá využívat.

Podobně se má užívat i hmatu. Ukážeme vám, jak účelně začleňovat jednotlivé smysly do učení. Začneme už v první lekci: ačkoliv je tu středem úsilí odezírání, chceme vám dát i pokyny, jak byste mohli dítěti pomáhat, aby slyšelo a aby hmatem vnímalo chvění (vibraci).

Při výchově dítěte s vadným sluchem se tedy nesmíme orientovat výlučně na zrak. Probouzíme, cvičíme a využíváme i zbytky sluchu a do činnosti zapojujeme též hmat.

Jakou hračku doporučit?

Dítě se učí za pomoci všech věcí, které jsou v jeho okolí. Když budete provádět cvičení, popsaná v jednotlivých lekcích, nebudete potřebovat ani drahé, ani nádherné pomůcky. Velký díl vaší výchovné a vzdělávací práce bude probíhat ve zcela přirozeném, obvyklém průběhu dne. Budete se se svým dítětem bavit o všech všedních věcech z jeho okolí: o jeho šatech, o jeho hračkách, o jeho postýlce... Všechny tyto věci jsou po ruce a jsou kdykoliv k dispozici.

Pochopitelně je vhodné mít přehled o malých a levných hračkách, které budete moci účelně použít při různých hrách. Tak se například pro rozhovor v první výchovné hře hodí malé autíčko nebo panenka. Některé z těchto hraček je dobře mít dvojmo (dvě autíčka, dvě panenky...). Užitečné jsou všechny možné hračky nebo věci, které upoutají pozornost dítěte, Takové věci si proto schovávejte.

Sbírejte a schovávejte si také obrázky

Než použijete obrázek, je vhodné, aby dítě už předtím poznalo skutečnou věc. To platí i o hračkách. Když dítě poznalo skutečné auto a má autíčko-hračku, můžete vzít při nácviku odezírání slova „auto“ na pomoc i obrázek nebo náčrtek auta.

Doporučujeme vám založit si sbírku obrázků známých věcí. Obrázky najdete v novinách, v časopisech, v levných publikacích pro děti, v katalogích velkých obchodních domů. Volte jen jasné, zřetelné a realistické obrázky.

V některých výchovných hrách budete potřebovat obrázky, které budou znázorňovat určitou konkrétní hračku nebo jiný určitý předmět (třeba stolek, který máte v předsíni). Nezbude, než si takový obrázek namalovat. Ale toho se nebojte. Náčrtek pořizujte vždy za přítomnosti dítěte; dítě pozoruje lokomotivu i náčrtek (obrys), který právě kreslíte, a nezmýlí se, když bude mít k obrázku přiřadit předmět či naopak.

Manipulaci s obrázky i jejich přehlednost si usnadníte, jestli zvolíte pro obrázky (nalepené, nakreslené) i pro náčrtky stejný formát (třeba formát korespondenčního lístku 105×148 mm) a kreslicí papír.

1

1.1. DOROZUMÍVÁME SE MLUVENÍM (kontakt řečí)

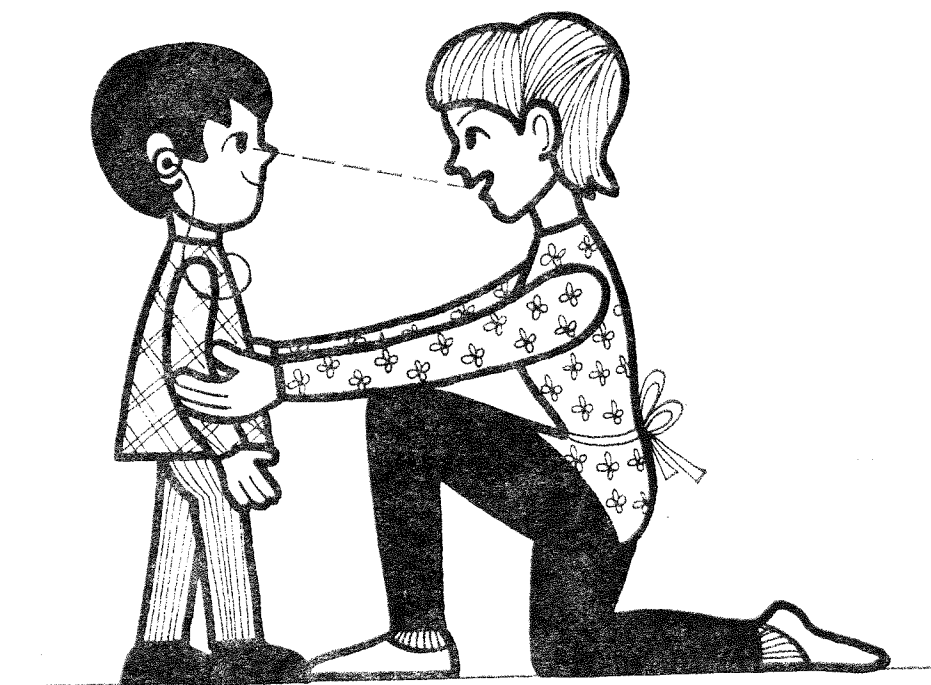
1.1.1. Nejdůležitější úkol: učit dítě pozorovat ústa

Už víte, že vaše dítě porozumí tomu, co říkáte, jen když pozorně sleduje pohyby vašich úst. Tomu se musí dlouho učit. Na začátku je povedete k tomu, aby se dívalo na ústa mluvící osoby, aby pozorovalo ústa. Dítě potřebuje „cvičný materiál“, potřebuje, aby s dítětem stále někdo mluvil. V úvodní části jsme vám dali několik pokynů, jak mluvit. Měli byste si je důkladně promyslet a podle nich se řídit.

Nejdůležitější doporučení se týká toho, že dítě musí stále vidět ústa mluvícího, aby mohlo vnímat, co se mluví. Jde o to, aby vidělo ústa mluvící osoby zřetelně, přesně a bez přerušování. Rozhoduje přitom: osvětlení, vzdálenost mezi dítětem a vašimi ústy, vaše držení těla.

Předně dobré osvětlení. Volte rozptýlené světlo, bez ostrých stínů. Aby byla vaše ústa dobře osvětlena, postavte se tak, aby přirozené nebo umělé světlo dopadalo na váš obličej. Posadte se nebo se postavte do vzdálenosti půl až jeden a půl metru od dítěte, podle zrakové ostrosti dítěte. Musíte mít obličej obrácený k dítěti tak, aby byla vaše hlava ve výšce očí dítěte. Mnozí lidé se baví s neslyšícím dítětem a jen se k němu skloní. Myslí, že to stačí, aby dítě dobře sledovalo pohyby mluvidel. Co se však ve skutečnosti děje? Obličej dospělého je vzhledem k dítěti v nepříznivém úhlu. Odezírání je tím ztíženo, není-li vůbec znemožněno. V takovém případě je lepší dítě zvednout do své výše, postavit nebo posadit je na židli nebo na stůl.

V úvodních poznámkách jsme se zmínili, že pozorování úst musí předcházet vlastnímu odezírání. Nyní si asi myslíte, že se vám dítě na obličej málokdy podívá. A když pohlédne, že to bude jen krátký a povrchní pohled. Bude to tak dělat, dokud nepozná, že se dá z vašeho obličeje něco vyčíst.

Obr. 1.

Děti se však dívají na obličej častěji, než si myslíme. Dívají se na nás, aby se jim dostalo pochvaly, dovolení nebo pomoci, aby vzbudily pozornost nebo aby něco nového poznaly. Mnohdy se také podívají, aby se ujistily, že jsme stále ještě v jejich blízkosti.

Děti se tedy na nás dívají častěji, než se domníváme. To platí i o dětech se sluchovými vadami. Jde jen o to, tyto pohledy odměnit. Promluvte proto na své dítě, kdykoliv o vás zavadí očima. Časem se na vás bude dívat mnohem soustavněji. Nakonec bude upřeně pozorovat vaše ústa i po delší dobu. A když mu bude stát za to, pozorovat ústa mluvícího, potom se bude dívat také pozorně. Bude to tím nápadnější, čím bude dítě starší. Prchavé pohledy se změní v účelné dívání a nakonec se změní v pozorné sledování pohybů a postavení úst při mluvení. A to je předpokladem odezírání, toho chceme dosáhnout.

Právě tak jako slyšící dítě pozorně naslouchá, když zjistí, že zábava s dospělým může být zajímavá, musí také sluchově postižené dítě poznat, že rozhovor s rodiči stojí za to, aby mu věnovalo pozornost. Cokoliv dítěti říkáte, musí pro ně být v tom okamžiku zajímavé. Nejčastěji se to bude asi týkat předmětu, který má dítě na očích. To může být hračka, se kterou si právě hraje, nebo činnost, kterou právě koná, či nějaká osoba. V každém případě to má být pro dítě zajímavé. Jinak se může

stát, že se dítě později sotva na matku nebo na otce podívá a to jen proto, že je ničím nezaujal. Jděte tedy za dítětem. Dávejte pozor na jeho pohledy a odměňujte je tím, že něco řeknete nebo něco uděláte. I my přece potřebujeme v životě projevy zájmu od svých blízkých. Naše pozornost se tím vzpružuje.

1.1.2. Slova musíme stále opakovat

Rodiče vůbec netuší, jak často musí dítě vidět slovo, než mu dovede porozumět. Neuvědomují si, kolikrát slyšící dítě slovo slyší a oč častěji ještě je musí nedoslýchavé nebo neslyšící dítě odezírat, aby si je osvojilo. Přitom musí vidět slovo ve spojení se skutečností, kterou to slovo vyjadřuje:

Říkáte-li slovo AUTO, musí dítě současně auto vidět, pozorovat; když řeknete UTÍKÁ, musí dítě vidět utíkající osobu nebo zvíře; jestli řeknete TETA, bude tato osoba (skutečná teta, sousedka, paní) přítomná.

Vztah mezi odezíraným slovem (obraz postavení a pohybů mluvidel) a mezi skutečností (pozoruje auto) musí být častým cvičením tak upevněn, aby si při odezírání slova auto vybavilo dítě představu auta a obráceně, když dítě spatří auto, vybaví se mu představa odezíraného slova.

To platí o všech slovech, kterým budete dítě učit. Je třeba vypracovat nejdříve pevnou vazbu mezi slovem a skutečností. Není tedy vhodné mluvit o něčem, co nemá dítě před očima, co se třeba událo už včera nebo co se má stát až zítra. Mluvte o tom, co má dítě v té chvíli před sebou. Využívejte každého pohledu dítěte na váš obličej k vhodnému projevu a ke cvičeným slovům se neustále vracíte, abyste upevnili vztah mezi slovem a věcí — aby si dítě osvojilo správné obsahy cvičených slov.

1.1.3. Odezírání a jeho opory

Slovo „odezírání“ znamená, že pečlivým pozorováním pohybů mluvidel můžeme porozumět tomu, co se mluví. Můžeme to však říci přesněji: pečlivým pozorováním pohybů mluvidel lze porozumět mnohemu z toho, co se mluví.

Odezírání se tedy nevyrovná našemu zdravému sluchu. Neslyšící však využívá při odezírání dalších možností, které doplňují informaci z odezírání a které pomáhají porozumět slovu nebo větě. Jsou to:

výraz obličeje osoby, která mluví, a jeho bezděčná gestikulace, denní doba, místo rozhovoru, situace, ve které rozhovor probíhá.

Každé dítě — slyšící i neslyšící — si osvojí obsah slova NE z výrazu obličeje osoby, která to slovo vysloví, a z bezděčného pohybu hlavou.

Rovněž obsahy výrazů ZIMA, POČKEJ, PÁLÍ, POJĎ SEM... vycítí dítě z mimiky a z přirozených spontánních gest mluvčího. Výraz obličeje a gestikulace mluvčí osoby tedy odezírajícímu dítěti zřetelně napovídají, o čem osoba hovoří.

Ráno před snídaní vybídnete dítě: UMYJ SI RUCE, VYPIJ MLÉKO... Denní doba i situace (mléko na stole) napoví dítěti při odezírání. Podobně odpoledne v určitou hodinu při větě TÁTA JDE DOMŮ.

Také místo, kde probíhá rozhovor a situace, v níž k rozhovoru dojde, jsou opěrnými body pro odezírání a mohou odezírající osobě mnoho napovědět.

Proto dávejte na začátku své práce s dítětem přednost slovům, u nichž se může dítě vedle odezírání bezděčně opřít o další informaci (o výraz obličeje, o gestikulaci, situaci...). Taková slova se bude dítě učit s menšími obtížemi a rychleji pochopí i jejich obsah.

V dalších lekcích vysvětlíme, jak budovat zásobu odezíraných slov, jimž se bude dítě učit jen pozorným sledováním pohybů a poloh mluvčího.

1.1.4. Do učení zapojit hmat

Dítěti s velkou ztrátou sluchu umožňuje přístup k porozumění mluvenému slovu hlavně odezírání — oko. Jak jsme však už v úvodě poznamenali, učí se dítě poznávat svět všemi svými smysly. Na prvním místě je to zrak, na který je odezírání vázáno. Dále by se mělo využívat každého i maličkého zbytku sluchu pro výcvik v naslouchání. Konečně je třeba zmínit se o hmatu. Jeho prostřednictvím může dítě vnímat chvění při vyslovování hlásek.

Udělejte pokus: Ať vám někdo říká jednu a tutéž větu normální hlasovou silou — nejdříve z větší vzdálenosti a potom zcela blízko u ucha. Poznáte, že hlas zní mnohem silněji, když se mluví jen pár centimetrů od ucha. Hlas nemusíte zesilovat a přece zní u ucha mnohem hlasitěji než ze vzdálenosti několika metrů.

To je jedna z možností, jak vést dítě k tomu, aby naslouchalo. Když mluvíte mírným hlasem u ucha (ale ne do ucha!), můžete zvětšit účín svého hlasu. Se sluchovou výchovou začněte dříve, než dostane dítě sluchadlo.

Chcete-li poznat, jak se dá využít hmatu, položte si dlaň na hrdlo a ohmatávejte chvění při vyslovení prodloužené hlásky A. Jiné chvění ucítíte při vyslovení prodloužené hlásky M, když si položíte prsty na nos (na křídlo nosu). Nosové hlásky totiž rozechvějí vzduch v dutině nosní. A když si přidržíte palec nebo dlaň před rty a vyslovíte prudce explozivní hlásku P, můžete ji také hmatem vnímat. Ucítíte na palci nebo na dlani náraz výdechového proudu vzduchu. Když si zase přidržíte dlaň před rty a vyslovíte hlásku H, ucítíte teplý proud vzduchu.

Hmatové pocity pomohou neslyšícímu dítěti dokonaleji vnímat a rychleji porozumět tomu, co říkáte. Stačí přidržet ruku na vhodném místě:

u samohlásek {a, e, i, o, u} vnímáme chvění dlaní na hrdle,
u nosových souhlásek {m, n...} vnímáme chvění prstem na nose,
u výbušných hlásek {p, t, b, d, k...} cítíme náraz vzduchu na palci nebo na dlani před ústy,
u znělých hlásek {l, j...} vnímáme chvění dlaní na hrdle.

1.1.5. Pozorování pohybů úst vede k odezírání (k porozumění řeči) a k mluvení

Vášim předním úkolem bude upozorňovat dítě na pohyby úst mluvčí osoby a zvykat je, aby pozorovalo rty mluvčího. Chceme, aby dítě porozumělo, co se muovídá. Proto je neustále povzbuzujte, aby pozorovalo ústa a aby odezíralo. Učte dítě, jak si má usnadnit odezírání: bude využívat všech okolností hovoru (grimasa, situace, místo...) a bude využívat i všech prostředků pro osvojování řeči (zraku, zbytků sluchu i hmatu).

1.1.6. Dítě musí vidět vaše rty

Dítě nemůže odezírat ve tmě a nemůže vidět, co se děje za rohem. Váš obličej musí být dostatečně osvětlen, ale dítě nesmí být světlem oslněno. Když mluvíte, bude váš obličej ve výši očí dítěte. Nesmíte mluvit příliš blízko u obličeje, protože pak by dítě nemohlo „zaostřit“ zrak na vaše ústa. Nesmíte být ani příliš vzdáleni — dítě by vidělo váš obličej nezřetelně. Nic nesmí bránit pohledu na vaše ústa, ani ruka, ani cigareta nebo vous.

Pohyby rtů nesmíte zkreslovat. Když mluvíte, přestaňte jíst, žvýkat nebo se široce smát. Každý nežádoucí pohyb hlavy, rukou nebo pohyb těla odvádí zrak dítěte od vašich rtů. Střeďte se proto zbytečných pohybů při mluvení. Mluvte, kdykoliv se na vás dítě podívá. Čekejte na jeho pohled, než začnete mluvit.

Ukažte dítěti věc, počkejte, až se podívá, a mluvte jen o tom, co ukazujete. Můžete postupovat také opačně. Oči dítěte se totiž nemohou zaostřit současně na vaše rty a na věc, kterou držíte.

Mluvte přirozeně, zřetelně a správně s mírnou rychlostí. Nepřehánějte pohyby rtů. Stále dbejte, abyste mluvili v celých větách.

Dítě nebude hned odezírat. Musí mnohokrát vidět slovo ve spojení s jeho významem, než obsah slova pochopí. Dopřejte mu u každého slova dostatečný počet cvičení, aby se je pomalu začalo učit odezírat. Trpělivě slovo znovu a znovu opakujte, i když porozumění a odpověď hned nepřijde.

1.2. VY A VAŠE DÍTĚ

1.2.1. Předškolní dítě, jeho schopnosti a zájmy

Na následujících stránkách vás seznámíme s charakteristikou dětí ve věku od dvou do pěti let a s vývojem jejich tělesných a duševních schopností.

Pamatujte, že ve schopnostech a ve výkonnosti mohou být u dětí stejného věku dost velké rozdíly. Souvisí to s osobními dispozicemi, se zdravím, s životním prostředím a s dalšími činiteli. Někdy hraje velkou roli i malý rozdíl věku: dvaapůl roku staré dítě bývá mnohem vyvinutější než dvouleté. A dítě ve třech letech je zase schopno činností, na které dvou a půlroční nestačí.

Neexistuje žádné absolutní pravidlo o schopnostech a sklonech dětí různých věkových skupin. Přesto vám má následující přehled trochu pomoci v posouzení, co asi smíte od svého dítěte očekávat.

K těmto poznámkám se vždycky vraťte, když budete hledat vysvětlení pro některé projevy v chování svého dítěte (na různých věkových stupních) a když je budete chtít správně hodnotit. Pamatujte si však, že to není nic absolutně platného, co zde o dětech v různých věkových skupinách řekneme. Každé dítě je samostatný, svébytný člověk — tak se na ně musíme dívat.

1.2.2. Dvouleté dítě

Dvouleté dítě je zvědavé. Jeho zájem probouzejí předměty, které pozná jen povrchně a k nimž se vrací. Přitom jednotlivé věci odhazuje, jakmile se setká s novými, ale ani u těch nezůstane dlouho. Všechno ještě strká do úst. Na všechno sahá a ohmatává to: kameny, písek, dřevo, hlínu, barvy... Co mu padne do oka, to prozkoumává.

Dvouleté dítě se už dovede pohybovat, chce běhat, skákat a rvát se, i když se ještě s jistotou neudrží na nohou. Běhá a volně chodí kolem dokola, i když je mu zatěžko stát třebas na jedné noze nebo poskakovat. Dá přednost hračce, která vyhoví jeho touze po pohybu: autíčku, letadélku, vozíku nebo jiným hračkám, které se dají postrkovat nebo tahat. Má rádo věci, kterými může o sebe třít nebo které může na zemi nebo na stole postrkovat.

Když takovému dítěti chybí hračka nebo přiměřená činnost, pak vytahuje ze zásuvek a z polic všechno možné a rozhazuje to kolem sebe. Je z toho patrné jeho přání vyzkoušet sílu svalů a aktivizovat svého ducha. Patří to k vývoji dítěte a lze to hodnotit jen pozitivně. — Rozumí se samo sebou, že dítě ve dvou letech potřebuje velmi dobrý dozor.

Dvouletí mají silnou touhu po vlastnictví. Dvouleté dítě se nechce o nic dělit a nechce nic vydat, co považuje za své vlastnictví. Bojuje a křičí, jen aby si mohlo věc ponechat. Co se mu jeví cenné, to si scho-

vává. Může se dokonce upnout na určitou hračku, ozdobu nebo kostku ze stavebnice a hodiny se toho křečovitě držet. Nikdo se pak nesmí té věci ani dotknout. Je také zvědavé na věci, které patří jiným.

Vztah dvouletého dítěte k okolí: se zaujetím pozoruje dospělé osoby. Pozoruje mlčky a získává pro sebe mnohem víc, než si dospělí myslí. I když chce mít kolem sebe lidi, chce si přece hrát jen pro sebe. Příležitostně dává přednost hře ve skupině. Nejraději by chtělo být u matky; v přítomnosti cizí osoby se matky pevně drží, pokud cizího člověka nepoznalo blíž a dokud se necítí být jistým.

1.2.3. Tříleté dítě

Nepodobá se už dvouletému. Přestalo být vysloveně maličkým dítětem. Projevuje víc sebeovládání a rozumu i při srovnání s dobou, kdy mu bylo dva a půl roku.

Je usedlejší. I když je ještě plné touhy po činu, přece se jen liší od dvouletého. Už nepotřebuje tolik pobíhat. Přece však chce venku dovádět. Dovede se zaměstnat na delší čas než dřív. Pozoruhodná je jeho pohyblivost. Rádo jí dá volný průchod, ale pak zase chce tiše sedět. Rozpětí jeho pozornosti není veliké a tak se nedá očekávat, že vydrží dlouho klidně sedět.

Velmi mu vyhovují vycházky do lesa, do parku a na nákupy. Při běhání a skákání projevuje velkou pohyblivost. Samo chodí po schodech — nahoru i dolů. Na jedné noze vydrží stát déle než před rokem. Tříleté dítě se stává konečně i pořádnějším. Ještě před půlrokem si „pronajalo“ celou světnici jen pro sebe; teď už tam snese jiné osoby. Příkazy přijímá rádo a chce pomáhat matce při úklidu.

Se svými věcmi zachází opatrně. Stále se však ještě nerado dělí o své věci s druhými, ale v průběhu čtvrtého roku je k tomu stále ochotnější. Když o něco přijde, tak už si z toho tolik nedělá.

Vztah tříletého k ostatním: stále více je dítě zaujato samo sebou jako osobou a samostatným člověkem, rovněž i svými vztahy k ostatním lidem. Zajímá se víc a víc o své okolí. Zlepšuje se i chápání času, takže je pro dítě stále snazší očekávat v určitou chvíli určitou věc. Na druhé straně zas bývá dítě zmatené, když se mu fantazie pomíchá se skutečností. Z toho důvodu potřebuje velké porozumění a stále ujišťování o příchyllosti ze strany rodičů. Vypadá to tak, jako by dítě od dovršení druhého roku věku udělalo ve svém vývoji ohromný skok. Nelze však přehlédnout, že to je stále ještě maličké dítě.

1.2.4. Čtyřleté dítě

Zcela jiné je dítě ve věku čtyř let. Je si sebou mnohem jistější a má daleko určitější představy o tom, co se asi přihodí v nejbližších chvílích.

Chce zkusit své svaly i svého ducha. V mnohém to odpovídá dvouletému dítěti. Je teď zralejší a dovede se lépe ovládat. Běhá, skáče,

šplhá a to mu dodává pocit sebejistoty a uspokojení. Ať dělá cokoliv, chce to dokončit. Dovede šikovně běhat, skákat, šplhat i házet. Je jistější v používání svých rukou. Jedné činnosti se teď věnuje déle. Čtyřletí mají výraznou touhu hrát si venku s takovým náradím, se kterým lze něco „rozumného“ začít a „udělat dojem“. Nechtějí být zavřeni. Mají odpor k zavřeným dveřím a plotům, které je omezují. Mají sklou tyto překážky odklízovat z cesty.

Čtyřleté dítě je ochotné podělit se, ale ponejvíce jen s přítelem, kterému dá najevo, že mu dává přednost. Má v oblibě domácí zvířata. Musíme však dbát, aby s nimi také svědomitě zacházelo.

Vztahy čtyřletého dítěte k jiným osobám: Čtyřleté dítě nechce být samo, potřebuje přátele. Protože však je nadměrně ctižádostivé, vychloubačné a panovačné, chce při hře s kamarády vést. Nejraději si hraje jen s jedním kamarádem.

V tomto období je plným členem rodiny: na životě rodiny se aktivně podílí. Ačkoliv je pro ně matka stále ještě na prvním místě, hraje si teď dítě zcela rádo i s otcem. To dříve nebývalo. Výlety do lesa, k potoku nebo k rybníku a do zoo naplňují dítě nadšením, zvláště když může jít s otcem samo. Takové vycházky vyhovují jeho sklonům utíkat z domova. Chce mít pocit, že je důležité a chce být považováno za plnohodnotnou osobu. Uvědomuje si, že dospělý je mnohem silnější. Touží po pochvale a po úspěchu. Potřebuje však stále láskyplné vedení a dobré vzory v sebeovládání, v poctivosti a v upřímnosti. Právě rodiče tu jsou nejvyššími důležitými osobami, aby dítě zvládlo toto období života beze škod.

1.2.5. Pětileté dítě

Je jistě „dospělejší“ než čtyřleté. Nechodí sice ještě do školy, ale je už schopno rozumět čtení, psaní a počítání. Zajímá se o věci v okolí. Osvojuje si mnoho poznatků ze svého každodenního života. Ve svém vývoji dosáhlo dalšího mezníku.

Je pilné. Přistupuje ke všemu vážně a zaujatě. Co dělá, musí mít smysl a musí to být „užitečné“. Když něco dokázalo, je na to hrdé, méně se však vychloubá než ve čtyřech letech. Očekává od sebe mnoho, často víc, než může dokázat. Chce dokončit, co začalo. Učí se a pracuje ochotněji a vytrvaleji než ve čtyřech letech.

Učí se respektovat vlastnictví. Ctí právo a vlastnictví druhých a přeje si, aby i jeho právo a vlastnictví bylo stejně respektováno. Nepochybně se zlobí, když musí přenechat druhému věc, se kterou se právě zaměstnává. Ale obvykle vychází vstříc, když je o něco přátelsky požádáno.

Vztahy k ostatním lidem: Přeje si poznávat osoby a věci. Vyvolává větší zájem o všechno, co přesahuje domácí okruh.

Pětileté dítě má radost z vycházek a z vyjížděk, které podniká s rodiči nebo s jinými dětmi. Rádo je plánuje a hovoří o nich. Potřebuje kamarády, především vrstevníky. Obvykle má jednoho zvlášť oblíbeného

přítele. Teď se už dovede podříditi při hře v malém kolektivu. Respektuje pravidla hry. Na rodiče a na vychovatele se dívá jako na autority. Klade dospělým otázky, které svědčí o tom, že se chce poučit. Nejde mu jen o plané povídání.

U sluchově postižených dětí tohoto věku lze pozorovat výraznou snahu poznávat, dovídat se názvy jednotlivých věcí a napodobovat mluvení. Dítě se chová tak, jak to vidělo doma u svých vzorů. Nic nedělá s přehnaným úsilím. Pětileté dítě je nezávislé a žádá si od rodičů méně času, než když bylo mladší. Přesto je však rádo, když se mu v určitých chvílích — třeba po jídle nebo před spaním — věnujeme. Přeje si být v blízkosti rodičů, když je nemocné nebo když se cítí nešťastným. Můžeme tedy přiznat pětiletému dítěti určitou zralost, přece však projevuje ještě mnohé potřeby malého dítěte. Ty musíme brát pochopitelně přátelsky na vědomí.

1.2.6. Dětské hry na různých stupních věku

Stavebnice

Dvouleté dítě má zájem o kostky stavebnice, zvláště když jsou barevné. Nejraději je rovná v krabici, ve skřínce, v autíčku nebo v rohu. Rozhazuje je a zase je sbírá. Zatím nemá smysl pro barvu a pro velikost kostek. Když klade kostky do řady nebo je staví na sebe jako věž, je jeho hlavní zájem jen v činnosti. Klidně položí velkou kostku na malou nebo červenou hned vedle modré. Pro dvouleté dítě je tu každá věc jen sama pro sebe, sama o sobě. Ještě mu nezáleží na tom, jak věci navzájem souvisejí tvarem nebo barvou. Neprojevuje valný zájem o tenké tyčinky. Nejraději má kostky. Čím jsou kostky větší, tím je spokojenější.

Tříleté dítě si hraje s kostkami stejně rádo jako dvouleté, ale víc už si všímá barvy a tvaru. Staví spořádaněji. Chce stavět vlaky nebo napodobovat jednoduché vzory, které mu ukázal dospělý nebo starší sourozenec. Co začne stavět, chce též dokončit, i když to pak zas rozhází. Postup (proces stavění) je pro dítě důležitější než výsledek. Má zájem i o barvy, ale víc zábavy mu přináší tvar kostek a to, jak k sobě navzájem patří.

Dítě ve věku čtyř let projevuje nad stavebnicí větší vynalézavost. Staví rádo podél stěn nábytku. Chce stavět z kostek známé, blízké předměty. Má zájem na tom, co postavilo a často nechce, aby se to zbouralo. Dává přednost společné hře s druhými dětmi. Má rádo kostky všech velikostí, tvarů i barev. Víc než dříve respektuje teď různé tvary a velikost kostek.

Když se stavebnicí pracuje pětileté dítě, přeje si postavit něco užitečného, upotřebitelného. Chce, aby se „stavba“ co nejvíce podobala předmětu, který byl vzorem. Staví silnici, železniční trať, garáž, letiště i letadlo. Co postaví, podobá se skutečnosti, pokud ovšem mělo dítě vhodný stavebnicový materiál. Trvá na tom, aby postavené zůstalo stát.

Modelování (plastelína)

Dvouleté dítě se zajímá o modelovací hlinu jen kvůli hlině. Nepokouší se vytvořit z ní nějakou věc; rádo modelovací hmotu mačká, dotýká se jí, dokonce ji dává i do vody, aby vidělo, co se stane. Vytahuje hlinu do délky, trhá ji a zase ji dává dohromady. Často ji ukazuje i dospělým. Stojí o pochvalu. Kdyby chtěl někdo dítě při takové hře rušit, tak se bude zlobit.

Tříleté dítě také hněte a zpracovává plastelínu, ale vytváří z ní už poznatelné formy (tvary). Váří hmotu do kuličky nebo z ní vytváří dlouhé hady nebo vytlačuje kulaté ploché koláče. Často také mačká dvě kuličky dohromady. Přitom rádo ukazuje, co vytvořilo.

Čtyřleté dítě má bohatší fantazii a při zpracování hmoty projevuje tvůrčí úsilí. Mluví o tom, co právě dělá nebo co by chtělo udělat. Často by chtělo napodobit, co vytvořilo už dříve. Když mu pak napadne jiný tvar, tak věc předělá. Je hrdé na svůj výtvar. Chce, aby zůstal zachován.

Pětileté dítě zhotovuje rádo z hlíny nebo z jiné hmoty věci blízké skutečnosti. Ve srovnání s pracemi z dřívějšího se stávají jeho výtvary složitějšími. Vytvořená věc se tak může skládat i z několika dílů. Je to asi pro dítě snazší, než vytvářet složitou věc z jednoho kusu hlíny. Pětileté dítě modeluje podnosy, popelníky, zvířata i lidi. Chlapci a děvčata používají při hře s hlinou nástroje (lžičky z plastických hmot, dřevěné lopatky od zmrzliny...).

Barvy

Dvouleté děti rády roztírají barvy po papíře svými prstíky i celou rukou. Chtěly by také malovat na velký papír krátkým hrubým štětcem. Jejich zájem se však týká jen samotné činnosti, jezdit štětcem s barvou křížem krážem po papíře. Vůbec se neznají ponechat na papíře volný okraj, řadit barvy určitým způsobem. Mají potěšení z prosté skutečnosti, že vůbec mohou něco dělat s barvou. Když jim dáme dvě barvy, nanášejí jednu na druhou. Svou činnost často vůbec nesledují. Stává se, že čmárají štětcem po papíře a dívají se na něco zcela jiného.

Pro malícké dítě je vhodnější, když maluje na velký papír. Na ten může volně nanášet barvy (dělat kaňky). Nemůžeme po něm žádat, aby pokládalo malým štětečkem předtištěné obrysové kresby.

Ve srovnání s dvouletým používá tříleté dítě malířský štětec účelněji. Pokouší se nanést štětcem na papír všelijaké čáry. Rádo maluje prsty a doveče jimi lehce roztírat barvu. Když začne malovat prstem, nezabráníte, aby nanášelo a neroztíralo barvu celou rukou. Občas svou malbu pojmenuje. Dospělému tu zbývá jediný úkol: obdivovat se. Neměli byste se nikdy pokoušet o násilný zásah do práce dítěte.

Dítě ve věku čtyř let potřebuje krátký hrubý štětec a větší list papíru. Štětec už drží jako starší dítě, drží jej v prstech, ne v sevřené ruce (v pěsti). Moc mu nezáleží na poměru velikosti věcí, které maluje. Co

se mu jeví důležité, to maluje největší. Když něco namaluje, považuje to potom za svoje vlastnictví. Dbá na okraj a na obrysové linie. Přeje si rozprávět o svých výtvorech.

Když maluje pětileté dítě, pokouší se namalovat takovou věc, o které už něco ví. Chce, aby namalované odpovídalo jeho představě. Rodiče pak mají poznat nebo uhádnout, co namalovalo. Chvála působí povzbudivě, kritika zcela negativně. I když je malba sebevíc beztvará a hrubá, není to pro dítě rozhodující; cení si jen toho, že znázornilo na papíře své představy.

Barevné tužky a nůžky

Když dáme dvouletému dítěti barevné tužky, je vhodné dát mu i velký list papíru, na který si smí podle chuti čmárat. Přitom nelze očekávat, že nakreslí nějaký náčrt nebo že vymaluje obrysové linie. Zatím se jen učí ovládat svalstvo své ruky a paže; tomu slouží volné velké pohyby. Přesné vedení linie nelze žádat.

Vhodné jsou barevné tužky značky Progresso. Dáte-li dítěti obyčejnou tužku, pak volte tužku s nejměkčí tuhou. Nedávejte dítěti „inkoustové tužky ani popisovací tužky (silpeny) — jejich stopu nelze smýt.

Když dostane dvouleté dítě do rukou nůžky — to však nedoporučujeme v tomto věku — pak papír prostě rozstříhá. Nebylo by moudré chtít, aby stříhalo podél obrysových linií.

Tříleté dítě brzy objeví, nač jsou barevné tužky. Začne jimi kreslit na papír rozličné linie a značky. Teď poznáme tvary snáze, než tomu bylo při malování barvami. Zdá se, že dítě nevěnuje barvám pozornost, ale přece jich všech užívá. Ponenáhlu objevuje, v jakém vzájemném poměru jsou. Barevné tužky stále ještě dáváme dítěti jen proto, aby si jimi zcela nenuceně čmáralo a aby pohybovalo rukama i pažemi ve velkých volných pohybech. Bylo by chybou chtít, aby malovalo obrysové linie nebo aby vymalovalo předtištěné vzory.

Krátké tupé nůžky používá s určitou šikovností. Možná, že bude už v tomto věku schopno vystříhovat si vlastní vzory.

Kresby, které se blíží skutečnosti, lze očekávat nejdříve u dětí ve věku čtyř let. Malují barevnými tužkami obrázky a často také začínají kreslit písmena — kreslí je jako obrázek. Čtyřletému dítěti by se mělo dopřát, aby si kreslilo podle svého nebo aby si tisklo písmenka. Nedoporučuje se předepisovat mu abecedu, aby ji pak třeba omaloval. Dopřejte mu volnost, aby samo od sebe došlo k písmenům, jestli si to přeje. Nepokoušejte se také jeho písmenka opravovat.

S nůžkami teď zachází opatrněji, než tomu bylo ve věku tří let.

Pětileté dítě pracuje šikovně. Maluje auta, domy, stromy, letadla i lidi. Neměli byste je v jeho kreslířském podání rušit. Dítě by nemělo být ovlivňováno představami jiných osob.

S nůžkami dovede zacházet poměrně dobře, když vystřihuje určité tvary. Při vystřihování ještě nevěnuje pozornost detailům. Dítě je však hrdé, že umí zacházet s nůžkami.

Hra ve vodě a s vodou

Dvouleté dítě má radost, když smí pomalovávat velkým štětcem, namáčeným ve vodě, schodiště nebo chodník. Když „maluje“ čistou vodou, dá se to snést. Ve vodě nadšeně šplouchá a rádo si hraje. Všechno hází do vody a stokrát si myje ruce nebo šaty. Plní vodou misky a hrnky a zas je hned vylévá; nosí vodu ve všech možných nádobách a zas ji pak s nadšením všude vylévá a rozlívá.

Tříleté dítě si hraje s vodou stejně rádo jako dvouleté. Zvláště má rádo hračky do vody. S kvedlačkou, s metlou na sněh, s houbou a s hrstí mýdlových vloček se nabízejí zcela nové možnosti hry ve vodě. Lehké šlehání mění vodu v pěnu. Vznikají „hory“ pěny. Slámkou se dá foukat do vody a tak vzniká množství mýdlových bublin. Jen pozor, aby dítě mýdlovou vodu nepilo.

Dítě ve věku čtyř let se rádo brouzdá v brouzdališti nebo si hraje s kropicí konví na trávníku. Při vhodné příležitosti se začíná učit plavat. Omyvatelné panenky a plovoucí hračky jsou při hrách ve vodě vítány.

Tak jako chtělo mít pětileté dítě stavebnici nebo modelovací hlínu k určitému účelu, spojuje i s brouzdáním ve vodě určitý cíl. Chtělo by omývat okna, umývat mísy a drhnout podlahu. Stejně se dá upoutat lodičkami, které nechává plavat ve vědru nebo v jiné větší nádobě.

Hudba a rytmické hry

Dítě ve věku dvou let rozvíjí cit pro rytmický pohyb. Rádo se houpe, dupe nohama na podlahu a pokyvuje hlavou v rytmu hudby, zvláště když je někdo drží na ruku a pohybuje se s ním. Pyšně si vykračuje, otáčí se v kruhu nebo pochoduje v živém rytmu.

Slyšící děti ve věku tří let jsou pro rytmus velice vnímavé. Dovedou poznat známou melodii. Zpívají jednoduché písničky, i když to není intonačně vždycky správné. Mají radost ze hry na jednoduché hudební nástroje. Slyšícím i sluchově postiženým dětem působí radost, když mohou hrát zejména na bicí nástroje.

Slyšící dítě se může zúčastnit hudební činnosti ve skupině. Podle hudby zpívá, pobzukuje si, běhá, skáče, hopsá a vždy je to těší. Nástroje probouzejí jeho zájem. Rádo jiným vypravuje, co o nástrojích ví.

Sluchově postižené čtyřleté dítě má z rytmického pohybu ještě větší radost než mělo ve třech letech. Působí mu potěšení, když vnímá chvění hudebního nástroje. K tomu se nejlépe hodí bubínek.

Děti ve věku mateřské školy se rády účastní hry v rytmické kapele (v mateřské škole nebo doma). Jsou šťastné, když mohou tlouci činely nebo když bubnují paličkami rytmus. Rády tančí, hopsají, pochodují

nebo běhají v rytmu hudby. Hudba podněcuje k tělesnému pohybu. Slyšící děti rády zpívají s dospělými. Sluchově postižené děti také užívají svého hlasu nebo rytmického nástroje a živě doprovázejí pochod. Takt vyklepávají často velmi silně. Veliký zájem budí u pětiletých gramodeska, rozhlas a televize.

1.3. DENNÍ ČINNOST

1.3.1. Mluvte se svým dítětem

Vaše dítě potřebuje, abyste s ním mluvili o všem, co je v tom okamžiku zajímavé: o věcech, které vidí nebo s kterými si hraje nebo o tom, co právě děláte vy. Tak také mluví každá matka se svým slyšícím dítětem. Je to vždy hovor o přítomné činnosti, o lidech a věcech, které má dítě na očích. Proto není těžké vysvětlit v takové konkrétní situaci obsah slova, na něž se právě soustředíte. Využívejte každé příležitosti, abyste upoutali pozornost dítěte na svůj obličej, aby pozorovalo vaše ústa, když mluvíte. Bezděčně si bude dítě uvědomovat, že všechno, co mu říkáte, má význam a že má smysl osvojovat si řeč.

Pokoušejte se dát dítěti na srozuměnou, co se smí a co se nesmí. V daných situacích budete říkat ANO nebo NE. Můžete mu také dát jednoduché návody. Když tomu neporozumí, ukážete mu, co od něho chcete.

Doba, kdy je vhodné s dítětem mluvit, není omezena: každodenně po celý den, v každé chvíli, kdy jste si jisti jeho pozorností. Vyhovíte tak bezděčnému přání dítěte: je zvědavé, chce se vyznat ve všem ve svém okolí. Jakmile poznáte, že má o určitou věc zájem, promluvte s ním o tom.

Na konci tohoto oddílu najdete nástin různých situací během dne, kterých můžete pravidelně využívat pro hovor. Podáváme vám tu i určité rady, co asi máte říkat. Je to pouze pár podnětů pro začátek. S dítětem budete pochopitelně mluvit mnohem víc. Bude to při nejrůznějších činnostech během dne — to se nedá všechno naplánovat a určit daleko předem. Vy si však musíte jednotlivé situace promýšlet a vždycky si připravit, jak asi dítě oslovíte.

1.3.2. V dalších oddílech knihy budou nové podněty

Oddíl „denní činnost“ najdete v každé lekci. Vždy znovu vás v něm upozorníme, jak máte s dítětem hovořit. Také vám poskytneme bližší návody, o čem a kdy byste mohli v průběhu dne s dítětem mluvit. Dbejte těchto pokynů a věnujte jim pozornost.

Stále pamatujte na tyto požadavky:

Promluvte na dítě v každé chvíli, kdy se na vás podívá. Mluvte jen o tom, co bude dítě v té chvíli zajímat.

1.3.3. Některé věty pro celý den

Při probuzení:	Dobré ráno. Vstávej. Vyskoč z postele...
Při oblékání:	To je košile. Obleč si kalhoty. Obuj si boty. Zavážu ti boty...
Před snídaní:	Pojď jíst. Budeme snídat. Tady je chléb. Tady je salám. Tady je...
Před hrou:	Půjdeme ven. Půjdeme do zahrady. Otevři dveře. Budeme si hrát se stavebnicí. Tady je auto. Panna je tam...
Při obědě:	Pojď jíst. Pozor, to pálí. To je maso. Tady jsou brambory. Tady je polévka...
V koupelně:	Umyj si ruce. Tady je mýdlo. Tam je houba. Budu tě koupat. Podívej se, voda!...
Odpolední spánek:	Běž do postele. Musíš spát. Zavři oči...
Na vycházce:	Půjdeme ven. Podívej se — pes! Budeme utíkat. Pojď sem. Běž dál. Půjdeme domů...
Přichází otec:	Táta jde. To je táta. Táta je doma. Hraj si s tátou. Táta je hodný...
Při večeři:	Podívej se. Tady jsou brambory. Tady je vejce. Vezmi si lžíci. Neber nůž...
Před spaním:	Pojď do koupelny. Umyj si nohy. Umyj si ruce. Tady je ručník...
V posteli:	Dej mi pus. Dobrou noc. Zavři oči...
Jiné věty:	Napij se. Zahod' to. Kde je...? Počkej. Pojď sem. Vstaň. Sedni si. Poslouchej. Au — to bolí. Dej mi... Mám... Nemám... Běž...

Vaši pozornosti jistě neušlo, že jsou tu zaznamenány situace, které se den co den opakují. Nabízejí příležitost nenásilně, přirozeně nacvičovat mnoho slov a vět.

Všimněte si vět „při obědě“: Pojď jíst. Pozor! To pálí. To je maso. Tady jsou brambory. Tady je polévka. — Soustředíte se na slova, která jsou v těchto větách nejdůležitější, to jest na slova JÍST, POZOR, PÁLÍ, MASO, BRAMBORY, POLÉVKA. Tato slova zdůrazníte tím, že je oddělíte maličkou pomlkou, například: To jsou — brambory.

Slovo, na němž vám záleží, můžete užít i v obměněné větě, např. To jsou — brambory. Mám — brambory. Eva jí — brambory.

Nepovažujte výčet situací během dne, ani výčet vět za závazný, ani za nezměnitelný. Pravidelně opakujících událostí je mnohem víc. A věty si musíte upravovat tak, aby to odpovídalo situaci ve vaší domácnosti. Při každé situaci v průběhu dne začínajte jen jednou nebo dvěma větami. Přibývat jich může jen poněkud.

1.4. DÍTĚ A HRA

1.4.1. Hra — to je práce dětí

Hrou se dítě učí. Poznává věci, se kterými si hraje. Poznává, co se s věcmi dá dělat nebo co se dělat nedá. Dítě napodobuje lidi i zvířata (psa, kočku). Objevuje na lidech a na zvířatech nové vlastnosti. Tak poznává život, náš život, život naší společnosti. Protože je v podstatě dětské hry poznávání a učení, je chvíle hry mimořádně důležitá pro osvojování řeči. Řeč se stává součástí hry. Dodává hře dítěte smysl a význam.

Při hrách se vám naskytá mnoho příležitostí, abyste s dítětem promluvili. Někdy se také sami zúčastníte hry, častěji však budete asi jen přihlížet. V každém případě byste měli být připraveni promluvit na dítě hned, jakmile na vás pohlédne. Předmětem hovoru bude hračka dítěte nebo jeho činnost. Nechte dítě, aby si hrálo samo, dejte mu hračky a dopřejte mu bezpečné a tiché místo na hraní. Buďte přitom nenápadně v pohotovosti užít slovo, které by dítě mělo nebo mohlo v té chvíli poznat.

1.4.2. Dítě si umí pohrát i s neobyčejnějšími věcmi

Vaše dítě má nepochybně své oblíbené hračky. Přesto shledává věci na hraní na nejneuvěřitelnějších místech. Leze rádo po schodech a baví se tím, že stále zavírá a otevírá dveře. Mnohé děti mají radost i z toho, že vytahují věci ze skříně a zase je tam dávají. Právě taková hra umožní pojmenovávat věci, které dítě vytahalo a které zase dáváme zpět na jejich místo.

Ze zábavy nebo snad jen z potřeby pohybu malé děti dupou, klepou, škubej věci a trhají je, tloučou, skáčou a běhají. Ať dělají děti cokoli, měli byste být při tom a všechno vysvětlovat: skáčeš, utíkáš, to je moc nahlas...

Když se na vás dítě podívá, abyste je pochválili, měli byste mu hned říci, s čím si právě hraje. Dejte pokaždé najevo, že vás zajímá všechno, co dělá. A mluvte s ním.

Je čas, abyste si sbírali a shromažďovali pohlednice, prázdné cívky od nití, plechovky od konzerv a nádobky z plastické hmoty i další věci, které byste jinak vyhodili. Dítě si s nimi dovede dlouhé hodiny hrát. Dbejte jen, aby nebyly ty věci špičaté a aby neměly ostré hrany. Všechny tyto věci budou podnětem pro mnoho rozhovorů, když si je budou děti prohlížet, brát je do rukou, když je budou odkládat nebo rovnat na sebe.

1.5. ZVLÁŠTNÍ HRY

Jistě už víte, že se vám naskytá spousta příležitostí promluvit s dítětem, třeba když pracujete nebo když si dítě hraje. Největší část vaší výchovné péče se uskutečňuje v průběhu dne. Když pak zjistíte, že jste

vyčerpali možnosti hry a všechny příležitosti při práci, můžete se pustit do některé zvláštní, výchovné hry. Nabídneme vám v každé lekci několik takových her. Jsou určeny pro učení a mají přivést vaše dítě k odezírání a k mluvení.

Každá taková hra sleduje zcela určitý cíl. Hry v prvních lekcích vedou dítě, aby se na vás dívalo, aby vám naslouchalo a aby ohmatávalo chvění při mluvení. Tímto způsobem chceme dítěti pomoci porozumět několika slovům, která mu budete říkat. Jiné lekce obsahují hry, které podněcují dítě přímo k mluvené řeči.

Začněte s jednou z her této lekce. Doporučujeme vám první výchovnou hru. Rozhodněte se, který materiál použijete, kde budete sedět vy a kde vaše dítě. Můžete si sednout naproti sobě na zemi nebo u stolu. Pamatujte však, že maličké děcko nevydrží dlouho sedět. Když bude dítě sedět na židli nebo na stoličce, přesvědčte se, zdali má nohy na něčem opřeny, aby si mohlo odpočinout.

Jako většina maličkých dětí nevydrží asi vaše dítě sedět déle než pár minut. Závisí to na tom, jak je zaujme vaše společná činnost. Připravte si proto hru na krátkou dobu tak, aby byla zajímavá. Hru ukončete dřív, než ochabne zájem dítěte. Neztrácejte chuť k další činnosti, když se spolupráce nebude hned dařit nebo když práce vyjde naprázdno. Na začátku toho nemůžete moc očekávat.

Jak poroste zájem dítěte a jak se bude zvětšovat jeho pozornost, můžete hry poněkud prodlužovat. Zájem dítěte je měřítkem, které určuje délku jednotlivých her. Jistě se i vám podaří dosáhnout, aby učení spojené se zábavou bylo přitažlivé. Teď následují tři zvláštní (výchovné) hry první lekce.

1. hra (Mám něco pěkného)

Cíl hry

Půjde o to získat zájem a pozornost dítěte pro pozorování úst.

Co budete potřebovat

Můžete použít jakoukoliv malou hračku nebo věc, která dítě upoutá. Připravte si lepenkovou krabici, do které se vejdu zmíněné věci. Doporučujeme vám například: autíčko nebo letadélko, panenku, několik čajových lžiček, šlehač... Můžete si ovšem pro hru zvolit i jiné věci.

Návod ke hře

Pro hru si zvolte chvíli, kdy vás nikdo nevyruší: když budou sourozenci dítěte ve škole nebo když spí, když nečekáte žádnou návštěvu. Sedněte si přesně proti dítěti tak, aby vám dobře vidělo na obličej. Hračku, kterou chcete ukázat, mějte zatím ukrytu. Když se na vás dítě podívá, řekněte s nápadným zaujetím: MÁM NĚCO PĚKNÉHO. AUTO. TO JE AUTO. Potom mu autíčko ukažte. Podržte je před ním (mimo jeho dosah). Pravděpodobně se na vás dítě zas podívá, třeba jen nakrátko. Řekněte mu pak něco o dotyčné věci. Když se jedná

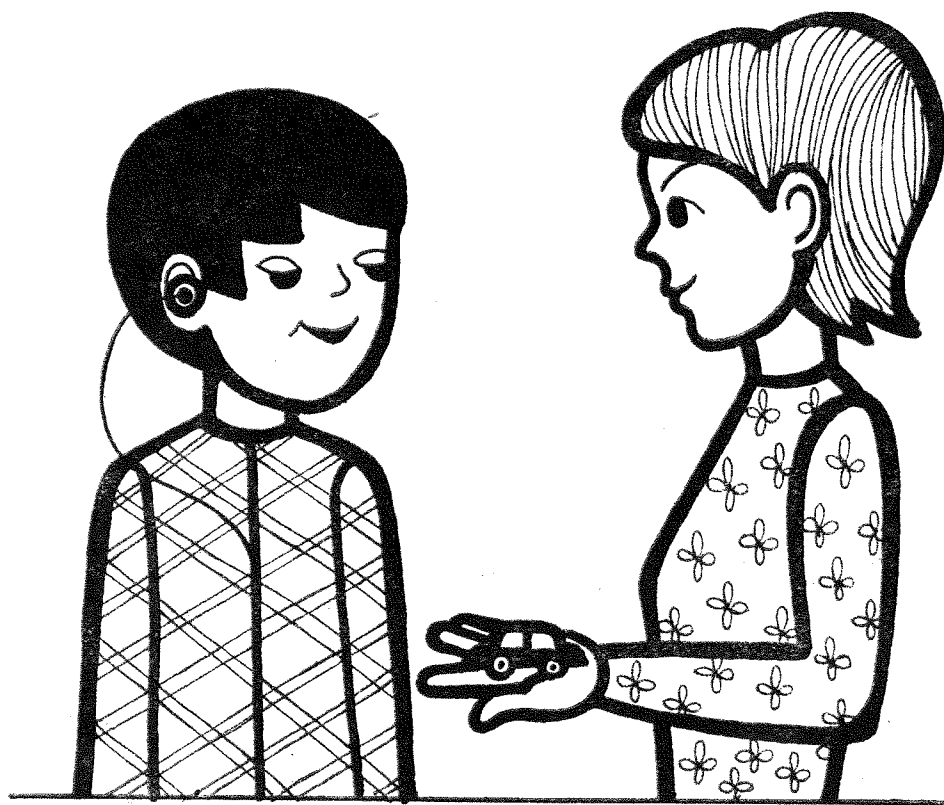
Obr. 2.

o autíčko, jezděte s ním sem tam po stole nebo po svém klíně. Když ukážete šlehač, „pracujte“ s ním ve vzduchu, jako byste šlehali sněh.

Nebo ukážete dítěti několik lžiček. Pak s nimi trochu zaštěřchejte. Když to bude letadélko, nechte je „letět“ ve vzduchu (budete je pochopitelně držet v ruce).

Vyčkejte znovu na pohled dítěte a řekněte mu zas něco o předvedené hračce. Veďte hovor živě a napínavě: POZOR. AUTO JEDE... O jiných věcech: TO JE PANNA. PODÍVEJ SE, PANNA. LETADLO LETÍ...

Dítě bude jistě chtít hračku dostat. Dejte mu ji ještě dříve, než po ní sáhne. Když si ji prozkoumá a pokusí se vás napodobit, jistě se na vás podívá. Buďte připraveni pro tyto okamžiky a zas něco vhodného povězte: PODÍVEJ SE — AUTO. TY MÁŠ AUTO... Pak přidržte lepenkovou krabici a povzbudte dítě, aby tam hračku uložilo. Udělejte to bez násilí.

Obr. 3.

Po autíčku si zvolte další hračku a budete pracovat podle návodu. Kolik věcí ve hře vystřídat? Jak dlouho ve hře pokračovat? Ukončete hru, jakmile zpozorujete projev únavy nebo klesajícího zájmu. Nečekejte, až dítě hru přeruší; musíte je včas předejít.

Cvičit zaměření pozornosti dítěte na ústa mluvící osoby je velice důležité. Ke hře se budete v příštích dnech znovu a znovu vracet, vždy s jinými předměty.

Obměny hry

Hračky nebo předměty z domácnosti denně po dobu dvou týdnů střídejte.

Poznámka

K výchovným hrám budete potřebovat více různých hraček a věcí. Máte-li udržet zájem dítěte, musíte mu při výchovných hrách poskytovat stále nové dojmy, tedy také mu dávat nové věci ke hře. Proto

vám radíme: po hře uschovejte použitou věc, aby se k ní dítě nedostalo (aby na ni zapomnělo). Když se mu pak po 2—3 týdnech tato věc zas objeví v rukou, bude si s ní hrát jako s novou.

2. hra (Hudba přestala)

Cíl hry

Chceme, aby si dítě uvědomovalo, že má jisté zbytky sluchu. Současně budeme probouzet zájem dítěte o naslouchání zvukům.

Co budete potřebovat

Doporučujeme velmi živou hudbu, třebaš pochod, ve kterém bude výrazný rytmus. Použijte gramofon, rozhlasový přístroj nebo některý hudební nástroj — třebaš bicí. Zvuk nástroje můžete nahradit vlastním hlasem, ale to byste museli zpívat velice hlasitě.

Návod ke hře

Dítě může klidně pozorovat, jak to děláte, aby se ozvala hudba. Předvedďte se, zdali se dívá, když pouštíte gramofon, když zapínáte rozhlasový přijímač, když berete do ruky hudební nástroj nebo když začínáte zpívat. Pro zpěv si zvolte známou písničku.

Při hudbě se pohupujte. Podle možností si vezměte dítě do náručí (zvláště když zpíváte). Nechte je ohmatávat chvění na gramofonu nebo na reproduktoru přijímače. Když sami použijete hudebního nástroje, může dítě ohmatávat chvění přímo na nástroji. Při zpěvu zachycuje chvění dlaní na vašem hrdle nebo na vaší tváři. Podobně vnímá chvění celým tělem, když je k sobě při zpěvu tisknete.

Hudbu přerušte, až se na vás bude dítě dívat. Přestaňte se také hned podle hudby kolébat. Opakujte tyto změny ve hře: pusťte hudbu a zase ji náhle přerušte — třikrát, čtyřikrát. Přitom musíte dítěti naznačit, že hudbu při přerušení neslyšíte (snad změnou výrazu obličeje a přiměřeným posunkem). Když hudba hraje, má dítě s určitostí poznat, že z ní máte radost, že vás těší hudbu poslouchat.

Obměny hry

Hru budete vícekrát opakovat. I později se k ní budete vracet — jde přece o velice závažnou věc, o aktivizaci zbytků sluchu. Měňte zdroje hudby. V rytmu hudby můžete také klepat holí o zem, tleskat rukama nebo plácát rukama na kolena či pokyvovat hlavou.

Kontrolujte, zdali se daří dosáhnout cíle hry. Při úspěšném průběhu (nebo když má dítě velké zbytky sluchu) budete snižovat intenzitu reprodukováné hudby (nebo vzdalovat zdroj zvuku od dítěte). Můžete se také pokusit, aby se dítě orientovalo jenom sluchem (nebude vidět, že s přístrojem manipulujete).

3. hra (Teď si budeme vypravovat)

Cíl hry

Budete probouzet zájem o vypravování a o dětské knihy.

Co budete potřebovat

Je potřeba mít obrázkovou knížku, odpovídající věku a zájmům dítěte.

Návod ke hře

Protože sluchově postižené dítě musí pozorovat ústa mluvící osoby a protože ještě řeči nerozumí, aby mohlo sledovat pohádku (povídku) vyprávěnou obvyklým způsobem, je třeba použít jiné vyprávěcí metody. Vysvětlíme si to podrobněji v dalších oddílech této lekce, v oddílech

výběr knihy,

příprava,

zpracování postupu.

Poradíme vám, jak pomoci dítěti k nejvyšší míře porozumění a zájmu o pohádku (o povídku). Pročtěte si tedy následující odstavce (oddíl 1.6.) pozorně a ve své práci podle nich postupujte.

Obměny hry

Vedle obrázkových knih můžete použít i katalogy zboží obchodních domů, reklamní brožury apod. Děti v nich rády listují. Zvláště je zajímají stránky s obrázky hraček. Použít se dá i vyřazených školních učebnic a různých prospektů, pokud jsou lehce přehledné a obsahují srozumitelné obrázky.

1.6. DÍTĚ A KNIHA

1.6.1. Výběr knihy

Vyberte knihu s příběhem, který dítě zaujme a zabaví. Bude to nepochybně příběh ze života malých dětí. Přitažlivá jsou též vypravování o zvířátkách.

Když zvolíte fantastickou povídku, měla by se týkat věcí, které dítě zná ze svého života a ze svého prostředí. Nebylo by vhodné přednášet dítěti příběh z cizího, neznámého prostředí, který nemá žádný vztah k jeho osobě. Děti v tomto věku mají sklon vztahovat všechno na svůj život.

Měli byste volit knihu, která má dobré ilustrace. Obrázky musí být názorné a musí být prosty nepodstatných jednotlivostí. Měly by odpovídat skutečnosti a neměly by to být karikatury. Ilustrace mají věrně zobrazovat skutečný život.

Děj má být v knize podán tak zdařile, abyste jej mohli dítěti vyprávět vlastními slovy. Na každé stránce obrázkové knihy by nemělo být víc než jedna — dvě věty — zbytek děje má napovědět obrázek. Proto si vždy prohlédněte víc knih, dejte si na to čas a vybírejte pečlivě. Vyberete si jen takovou knížku, která se líbí nejen vám, ale která se bude líbit především vašemu dítěti.

1.6.2. Jak se připravit na práci

Připravovat se na práci — to je nevyhnutelné. Prolistujte zvolenou knihu a vyhledejte si obrázky, o kterých byste chtěli svému dítěti něco povědět. Doporučujeme vám vložit si mezi listy záložky, abyste pak obrázek rychle našli (dítě nevydrží dlouho sedět!). S delší povídkou nepočítejte. Rozhodněte se proto pro tři — čtyři obrázky, kterými se vyjádří hlavní myšlenka příběhu.

Předem si ujasněte, co ke kterému obrázku řeknete — vyhnete se tak rozpakům a zdržením. Soustřeďte se na slova, kterým dítě brzy porozumí. Pamatujte, že neumí mluvit a že ho teprve chcete učit odezírat.

1.6.3. Příprava říkadla. Postup při práci

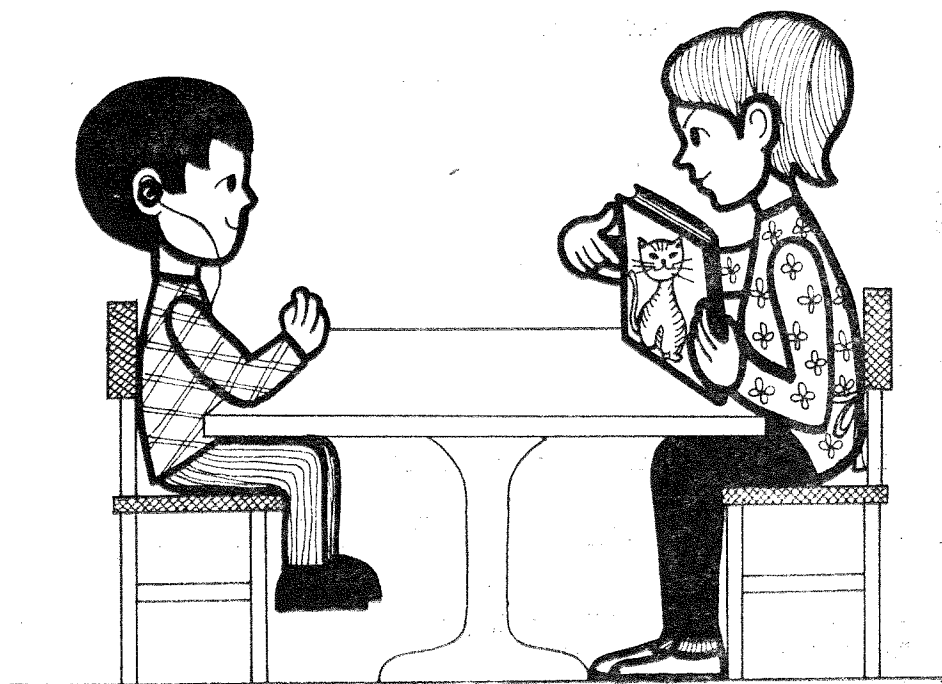
Zvolili jsme v leporelu „Vařila myška kašičku“ (lidová říkadla s obrázky Heleny Zmatlíkové) říkadlo Povídám, povídám pohádku. Na čtyřech obrázcích je tam zpracováno:

1. Pes skáče přes hromádku písku; text: Povídám, povídám pohádku, že pes přeskočil hromádku.
2. Chlapec a děvčátko se psem u potůčku; text: Povídám, povídám druhou, že teče voda struhou.
3. Dvě děti spí na peci; pes spí na lavici; text: Povídám, povídám třetí, že spaly na peci děti.
4. Obě děti na peci koušou chléb, pes po nich kouká; text: A když se vyspaly, po kusu chleba dostaly.

Chceme, aby naše pokyny pro práci s knihou byly co možná konkrétní. Proto vám podáváme návod k práci podle zmíněného leporela. Vy si budete muset práci připravit podle knížky (podle seriálu obrázků), který si sami zvolíte.

V leporelu nás nebude zajímat text, natištěný na stránkách pod obrázky, dítěti budeme vyprávět jen děj na obrázcích. Chlapcovi i děvčátku dáme pro zjednodušení jména, třebaš Tom(áš), Eva. Pozorost věnujeme slovům: pes, Tom, Eva; hop, voda, spí, jí. Při druhém a dalších vypravováních můžete slovníček rozšiřovat (písek, leží, tráva, kvítí, loď, hlad, chléb...).

Postup: Sedněte si naproti dítěti. Zavřenou knížku máte před sebou. S radostí v obličeji a s pohledem na knihu povíte něco vhodného, třebaš TO JE KNIHA. TAM JSOU OBRÁZKY. BUDEME VYPRÁVOVAT... Jestli má kniha na přebalu obrázek, který se bude týkat zvoleného příběhu, upozorníme na něj: PODÍVEJ SE. TADY JE... a knihu otočíme k dítěti, aby si mohlo obrázek na přebalu prohlédnout.

Obr. 4.

Otevřte leporelo (nebo knížku — knížku nebo leporelo máte otočené k sobě, dítě na obrázky nevidí), upoutejte pozornost dítěte na svá ústa a vypravujte o psu, jak skáče: PES. TO JE PES. PES — HOP. PES DĚLÁ HOP... Potom otočte knihu k dítěti (druhé obrázky zakryjte, aby nerušily) a dopřejte dítěti, aby si první obrázek prohlédlo. Když mezitím pohlédne na vás, musíte promluvit. Budete pravděpodobně opakovat věty se zdůrazněním slov PES, HOP. Věty budete opakovat vícekrát.

Ke druhému obrázku sáhněte dřív, než ochabne zájem dítěte o obrázek první. Zas si otočíte knihu k sobě a vypravujete, co je na obrázku, třeba: TOM. TAM JE TOM. EVA. TAM JE EVA. PES... VODA... Pak si prohlíží obrázek dítě.

Podobně proberte další dva obrázky. Vhodné věty: spí, Eva spí, Tom spí, pes spí, spí... chléb, Eva má chléb, Tom má chléb (nebo věty se slovesem jíst: Eva jí chléb...), hlad, pes má hlad... Nakonec dáte leporelo dítěti, aby si obrázky volně prohlíželo. Dopřejte mu na to čas. A stále buďte připraveni promluvit, dítě se při prohlížení obrázků jistě víckrát na vás podívá, využijte toho.

Pamatujte:

1. Nikdy dítěti z knihy nepředčítejte.
2. Dítě nemůže současně pozorovat obrázek a vaše ústa.
3. O obrázku vyprávějte (knihu budete při řeči držet tak, aby do ní dítě nevidělo, aby soustřeďovalo pohled jen na vaše ústa).
4. Dejte knihu dítěti, aby si mohlo obrázky prohlédnout.

Zájem a pozornost dítěte poroste až časem. Zpočátku nesmíte vypravovat dlouho, zato však živě a oduševněle — to se musí zračit ve vašem chování i ve výrazu obličeje.

1.6.4. Jiný vzor přípravy

Vícekrát už vyšlo ilustrované vydání Hrubínovy básně Kuřátko a obilí. Při této ukázce vycházíme z výtisku knížky František Hrubín-Zdeněk Miller: Kuřátko a obilí, SNDK Praha 1953. V knížce je celkem 21 velkých obrázků. Pro počáteční práci s dítětem, které má těžkou vadu sluchu, doporučujeme vybrat nejvýše šest obrázků, popř. dvoj-obrázků:

- na str. 3: slepice se všemi kuřaty u misky s vodou;
- na str. 4, 5: kuřátko se vzdaluje od domku; slepice s ostatními kuřaty zůstala u domku;
- na str. 8, 9: slepice s kuřaty u domu, kuřátko mezi obilím samo;
- na str. 10, 11: kuřátko samo, na dvou různých místech;
- na str. 16, 17: kuřátko hledá slepici;
- na str. 22: kuřátko našlo slepici.

V úvahu připadají slova máma, pipi, voda, tam, tady, dům, kde je...? a věty

- (3) pipi, tam je pipi, pipi..., máma, tam je máma, voda...
- (4, 5) tady, tady je pipi, tam, máma je tam...
- (8, 9) dům, tam je dům, tam je máma, tady, tady je pipi...
- (10, 11) pipi, tady je pipi, kde je máma? máma?...
- (16, 17) pipi, tady je pipi, máma? kde je máma?...
- (22) pipi, máma, tady je pipi, tady je máma...

Při dalších vyprávěních této pohádky lze slovník postupně rozšiřovat.

Smyslem této práce je probouzet v dítěti zájem o vypravování a o dětskou knihu. Řadou obrázků a vypravováním zpřístupníme dítěti děj blízký jeho osobní zkušenosti a přiměřený jeho představivosti. To je obecně výchovná stránka věci: rozvíjet schopnost pozorování, představivost, myšlení. S tím sdružujeme speciální výchovu: učíme dítě odezírat, otvíráme mu cestu k jazyku. Popřípadě ještě další složku: útočíme na zbytky sluchu — to když má dítě sluchadla nebo když říkáme některá slova blízko u ucha.

Práci lze prohloubit dramatizací: když budeme mít v ruce hračku — kuřátko, bude to všechno zajímavější.

1.6.5. Ještě kritické slovo ke knížkám

Knihy jsou pro dítě poutavé a mohou pomoci každému dítěti k novému jazykovému představení. Malé sluchově postižené děti mají stejně jako všechny děti radost ze zajímavého vypravování i z obrázkových knížek. Podáváme vám teď stručný pokyn, podle jakých hledisek knížky vybírat:

1. Vybírejte knihy, v nichž jsou zřetelně namalovány obrázky věcí, zvířat a osob, které dítě zná.
2. Nekupujte knihy, které jsou přeplněny obrázky až k nepřehlednosti. Předměty na nich bývají nakresleny jeden přes druhý, podobně i činnosti. Odvádějí pozornost od hlavního námětu.
3. Vyhledávejte knihy, které mají ke každému obrázku jen jednu nebo dvě řádky textu. V takových knížkách už samotná ilustrace vyjadřuje obsah příběhu.
4. Vybírejte knihy, které znázorňují věci a činnosti blízké životu. Jsou nesporně vhodnější než příběhy plné fantazie.
5. Při výběru respektujte zájem dítěte.
6. Mějte po ruce knihy, ve kterých jsou obrázky mnoha věcí, zvířat i situací. Poslouží vám při výchově dítěte, zvláště při jazykové výchově. Takovou knížkou je např. Dětská encyklopedie.
7. Vybírejte knihy, které se budou současně líbit vám i dítěti.
8. Vypravování z obrázkové knížky volte pro každý den. Jeden příběh můžete několikrát opakovat; vždycky jej trochu obměníte a rozšíříte o něco nového (na obrázku „objevíte“ něco nového). Potom takovou knížku uschovejte a po dvou-třech týdnech se k ní zase vraťte.

2

2.1. DOROZUMÍVÁME SE MLUVENÍM (KONTAKT ŘEČÍ)

2.1.1. Zbytky sluchu

Sluchově postižené děti se liší od slyšících zmenšenou schopností slyšet. Už v útlém věku se jim dá pomoci, aby využívaly existujícího zbytku sluchu, ať je jakkoliv malý.

Je jen málo dětí, které jsou zcela hluché. Sluchově postižené děti mají skoro vždy ještě nějaké, třeba velmi skrovné zbytky sluchu. Jejich prostřednictvím se mohou učit poznávat svět zvuků. Tento fakt si musíte uvědomit a musíte z něj vyvodit důsledky, i když by se vám zdálo, že vaše dítě žádné zbytky sluchu nemá.

S výchovou sluchu je třeba začít co nejdříve. Taková cvičení můžete provádět se sluchadlem i bez něj. Sluchadlo zesiluje zvuky a vede je do ucha postižené osoby. Když budete hlasitě mluvit zcela blízko u ucha (nikoliv do ucha!), můžete docílit přibližně stejného účinku jako se sluchadlem. Váš hlas pak zní mnohem hlasitěji, než by zněl ze vzdálenosti několika metrů.

Měli byste proto začít se sluchovou výchovou hned, bez ohledu na to, zda dítě sluchadlo už má nebo ještě ne. Nesmíte čekat, až dostanete sluchadlo.

2.1.2. Kdo vám poradí?

Obecně se nedá rozhodnout, které sluchově postižené dítě má dostat sluchadlo a kdy je má dostat. Ani se nedá libovolně volit druh sluchadla. Musíte vyhledat odborného lékaře, který vám poradí. Je to odborný ušní lékař a lékař-foniatr na poliklinice, na oto-rhino-laryngologické klinice (klinika nemocí ušních, nosních a krčních) a na foniatrických odděleních těchto klinik. Cesta ke všem těmto odborným pracovníkům a pracovištím vede přes dětského lékaře vašeho obvodu. V případě podezření na sluchovou poruchu vyšetření neodkládejte.

2.1.3. Intenzita (síla) zvuku se udává v decibelech

Většina lidí s dobrým sluchem hned pozná, zda-li tón zní hlasitě nebo tiše. Jistě často sami říkáte: Ztlum ten televizor. Je to příliš hlasitě. A když někdo šeptá, asi ho poprosíte, aby mluvil hlasitě. Jeho hlas je pro vás příliš tichý.

Když říkáme, že tón je hlasitý nebo tichý, vyjadřujeme jednu vlastnost tónu, totiž sílu (intenzitu) tónu. Vedle toho poznáme, je-li tón vysoký nebo hluboký. Poznat rozdíl mezi vysokým a hlubokým tónem není pro slyšícího obtížné.

Když tedy nějaký tón popisujeme, hodnotíme jeho dvě vlastnosti:

1. jeho hlasitost (sílu, intenzitu),
2. jeho výšku (vysoký nebo nízký tón).

To jsou dva rozměry tónu.

K popisu, jak hlasitý je tón, potřebujeme vhodnou míru. Tak jako pro měření délky používáme jednotky mm, cm, dm, m, km a pro měření hmotnosti gram, kilogram, tuna, tak pro vyjádření, jak je který tón nebo zvuk hlasitý (jakou má intenzitu), volíme jednotku decibel (zkratka dB).

Decibel je jednotka umělá. Poslouží nám, když chceme vyjádřit stupeň (velikost) ztráty sluchu. Umožňuje nám zjistit, jak musíme zesílit zvuk, aby jej dítě s vadou sluchu mohlo poznat.

Následující tabulka udává přibližně intenzity známých zvuků a hluků v hodnotách decibelů. Naprosté absolutní ticho, označené hodnotou nula decibelů, je jen ve zvláštních místnostech, které jsou zvukově izolovány (vzdor všemu ani tam není ticho absolutní).

0 dB	práh sluchu
10 dB	normální dýchání
20 dB	šumění listí ve větru
30 dB	prázdný kinosál
40 dB	obydlená krajina v noci
50 dB	tichá restaurace
60 dB	rozhovor mezi dvěma osobami
70 dB	živější pouliční doprava
80 dB	vysavač prachu
90 dB	šum velkého vodopádu
100 dB	podzemní dráha (metro)
120 dB	vrtulník při startu
130 dB	palba ze strojní pušky zblízka
140 dB	tryskový stíhač při startu
175 dB	kosmická raketa

Jak čteme tento přehled:

zvuk, který vzniká při normálním dýchání, má intenzitu (sílu) asi 10 decibelů;

zvuk šumění listí ve větru má intenzitu asi 20 decibelů.

Při intenzitě 120 dB je zvuk (hluk) tak silný, že jej cítíme v uchu jako dráždění. Hluk nad 130 dB působí v uchu bolest; tak silný zvuk může nechráněné ucho poškodit.

2.1.4. Výšku tónů udává frekvence

Když udeříme paličkou na bubínek, pružná blána bubínku se rozkmitá: pod úderem se prohne dovnitř, vlastní pružností se vrátí do původní polohy a ještě se prohne ven, pak zase dovnitř a zase ven. Pružná blána bubínku kmitá a rozkmitává i vzduch. Když se blána bubínku prohne dovnitř, nastane zředění vzduchu u blány, když se blána prohne ven, nastane zhuštění. Toto zředování vzduchu je stejně rychlé jako pohyb blány a postupuje od bubnu k našemu uchu jako zvuk. Nazýváme je vlněním vzduchu. Tak slyšíme zvuk bubínku.

Udeříme-li paličkou na velký buben, přenáší vzduch do našeho ucha tón mnohem hlubší. Proč hlubší? Blána malého bubínku kmitá rychleji než blána velkého bubnu. Vyšší zvuk má vyšší kmitočet, je vyvolán větším počtem kmitů za sekundu. Hlubší zvuk má menší kmitočet, je způsoben menším počtem kmitů za sekundu.

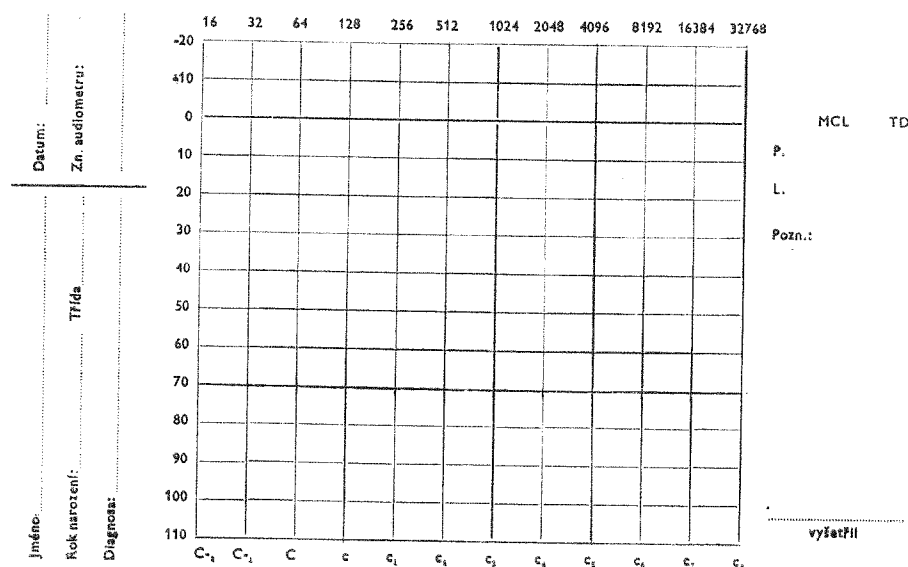
Když napneme proužek gumy a brkneme o ni prstem, vidíme, jak guma kmitá sem a tam. Slyšíme přitom slabý tón. Když gumu napneme víc, kmitá rychleji a vydává vyšší tón.

Počet kmitů za sekundu (kmitočet) nazýváme frekvencí tónu. Výšku tónu tedy vyjadřujeme frekvencí. Říkáme: jednočárkované c (c₁) má kmitočet 256. To např. znamená, že rozezvučená struna v klavíru, která udělá za sekundu 256 kmitů, vydává tón výšky c₁. Místo slova „kmitočet“ se užívá označení Hertz (čti: herc), zkratka Hz. Pak říkáme: tón s frekvencí 256 Hz je jednočárkované c (c₁).

S takovými čísly a značkami se setkáváme na audiogramu. Na audiogramu se může zaznamenat ztráta sluchu ve frekvencích od 16 Hz do 32 768 Hz.

Vysvětlení k audiogramu:

vlevo svisle jsou hodnoty v dB, které vyjadřují ztrátu sluchu; plná čára označuje záznam prahových hodnot při vedení zvuku vzduchem; čárkovaná linie označuje záznam prahových hodnot při kostním vedení; levé ucho se značí modrou barvou nebo značkou „x“; pravé ucho červenou barvou nebo zvětšenou tečkou (kolečkem).

Obr. 5 Audiogram

Ačkoliv lidský sluch může (v mládí) vnímat frekvence až do 20 000 Hz, propouští např. telefon frekvence jen asi do 5000 Hz. To odpovídá potřebě při normálním rozhovoru, i když máme občas obtíže dorozumět se na základě zúženého frekvenčního rozsahu.

Pro rozhovor (mezi dvěma i více lidmi) je nejdůležitější frekvenční rozsah mezi 300 Hz a 3000 Hz. I když se měří sluch vašeho dítěte i ve frekvencích vyšších i ve frekvencích nižších, je přece jen nejdůležitější schopnost slyšet ve frekvenčním rozsahu 300 až 3000 Hz a to právě pro potřebu rozvoje řeči a pro možnost rozhovoru.

2.1.5. Měření sluchu

Když lékař vyšetřuje sluch vašeho dítěte pomocí audiometru, dává dítěti poslouchat postupně hluboké až vysoké frekvence v různých intenzitách. Na audiogram pak zaznamenává stupeň zesílení na jednotlivých frekvencích, kdy dítě daný tón zaslechlo. Audiogram vcelku vyjadřuje, co vaše dítě slyšet může a co slyšet nemůže. Tento obrázek není ani úplný, ani dokonalý. Měření a vyhodnocení audiogramu je záležitostí odborníků.

Sluchový práh si můžeme představit jako práh u dveří. Tak jako vstupujete do domu přes práh dveří, tak nahlížíme na sluchový práh

jako na bod, od něhož je možný vstup do světa slyšení. Rozumíme tím tedy práh, při němž může vaše dítě slyšet na své ucho nejtišší tón (zvuk).

Dříve se vyjadřovala ztráta sluchu v procentech. Dnes se vychází z hodnot v decibelech. Říkáme, že dítě má sluchovou ztrátu tolik a tolik decibelů. Ale nestačí mluvit o jednom takovém prahu, důležité je sledovat jeho průběh na všech frekvencích.

Při sluchovém prahu tedy hodnotíme jednak sílu zvuku, jednak frekvenci. Obě hodnoty vytvářejí jednotlivé body lomené linie sluchového prahu.

2.1.6. Sluchová výchova není těžká

Ačkoliv výchova sluchu vyžaduje mnoho času i trpělivosti, není tak obtížná, jak by se na první pohled zdálo. Spočívá prostě v tom, že budete dítěti neustále „nabízet“ každým myslitelným způsobem tóny a zvuky:

budete na dítě mluvit,
budete mu zpívat nebo hrát na hudební nástroj,
budete zaměřovat jeho pozornost na zvuky v okolí tak, aby dítě poznávalo zdroje těchto zvuků.

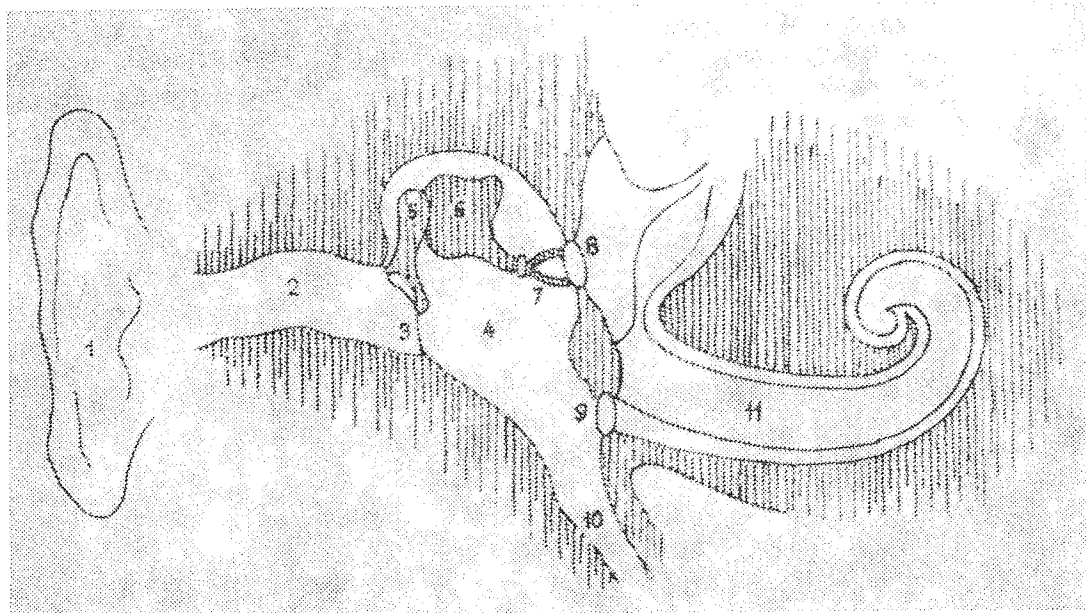
Budete chtít, aby dítě naslouchalo štěkání psa, zvuku trubky nebo klaksonu, hluku letadla, šumu vysavače i zvuku bubínku. Snažte se zaměřovat jeho pozornost na zvuk klavíru, gramofonu, rozhlasového nebo televizního přijímače.

U dětí s velmi těžkou ztrátou sluchu stavíme sluchovou výchovu na vnímání chvění, na ohmatávání vibrací. Dítě si položí dlaň na bubínek, na klavír, na ledničku v chodu, na reproduktor přijímače... Pomozte mu, aby si chvění uvědomovalo. Dopřávejte dítěti zvuky všeho druhu a zaměřujte na ně jeho pozornost. Od vnímání chvění potom přecházíme k vnímání zvuků sluchem.

Umožňujte dítěti vnímat zvuky hmatem (dítě odhmatává vibrace) i sluchem (dítě naslouchá) a veďte je, aby zároveň hledalo a pozorovalo (zrakem) zdroj zvuku. Tak mu pomůžete, aby se jedno s druhým spojovalo. V oddíle „Sluchadlo a vaše dítě“ (oddíl 2.5.) vás blíže seznámíme, jak mohou využívat sluchu děti s různě velikými sluchovými zbytky. Kromě toho budou v dalších lekcích i pokyny pro sluchovou výchovu.

2.1.7. Ucho má tři hlavní části

Dříve než postoupíme dál, chceme vám podat velmi stručnou informaci o stavbě sluchového analyzátoru. Chceme tím přispět k pochopení složité problematiky.

Obr. 6 Schematický průřez uchem

(zevní ucho: 1 — boltec, 2 — zvukovod, 3 — bubínek; střední ucho: 4 — středoušní dutina, 5, 6, 7 — sluchové kůstky, 8 — oválné okénko, 9 — kruhové okénko, 10 — Eustachova trubice; vnitřní ucho: 11 — hlemýžď).

Nejjednodušší kresba lidského ucha ukazuje, že ucho je rozděleno ve tři hlavní části. Každá z nich má svůj vlastní úkol.

Vnější ucho tvoří boltec a zvukovod. Střední ucho je v prostoru za bubínkovou blánou. Jsou tam tři maličké kůstky. Za středním uchem je uložen vlastní sluchový orgán; je uložen v hlemýždi, odkud vede sluchový nerv do sluchového centra v mozku.

Každá část ucha má svůj vlastní úkol, svou funkci. Vnější ucho sbírá zvukové vlny a vede je zvukovodem do středního ucha. Tam předávají sluchové kůstky zvukové vlny jako mechanický pohyb vnitřnímu uchu. Tyto pohyby přijímá zařízení v hlemýždi a proměňuje je v elektrické impulzy. Ty se zas vedou nervem do sluchového centra v mozku. Teprve tam dostává tón a řetězec tónů význam a smysl. Můžeme říci, že ve skutečnosti probíhá slyšení ve sluchovém centru v mozku.

2.1.8. Vnější ucho jen zřídka způsobuje poruchy

Přesto je vhodné pojednat o poruchách slyšení, které mohou mít příčinu v této části sluchového analyzátoru.

Vnější ucho je příčinou poruchy sluchu jen u dětí, které nemají žádný nebo mají špatně vyvinutý ušní otvor (zvukovod). Tuto věc pozná každý, s jistotou to však určí lékař. Může se také stát, že se ve zvukovodu nahromadí maz; ten však může ovlivnit slyšení jen málo. Vy

Obr. 7.

sami nikdy do zvukovodu dítěte nezasahujte (píchat, vyškrabovat maz, to je věc lékaře, aby zvukovod vyčistil). Ušní maz nemůže být příčinou vážné sluchové poruchy.

2. 1. 9. Poruchy středního ucha

V dětském věku ohrožuje sluch zánět středního ucha. Při chronické infekci se v prostoru za bubínkem hromadí hnis. Tato infekce může být způsobena alergií, zchlazením (rýmou), onemocněním dýchacích cest nebo mandlí. Je důležité chránit děti před takovým onemocněním.

U starších lidí se objevuje otoskleróza — to je znehybnění třetí sluchové kůstky, třmínku. Choroba se dá operativně napravit.

2.1.10. Hlavní porucha je ve vnitřním uchu

Většina sluchových vad dětí bývá způsobena poruchami ve vnitřním uchu. Víme dost málo o tom, jaká je povaha těchto poruch. Je možné, že tu jde o vadný vývoj v některé části sluchového orgánu, ve sluchovém nervu nebo dokonce ve sluchovém centru v mozku. Vady sluchu toho druhu odlišujeme od tzv. převodních vad; které jsou způsobeny nedostatky ve vnějším a ve středním uchu.

Příčiny poruch sluchu, způsobených vadou ve vnitřním uchu, se dají jen těžko vyšetřit. Vnitřní ucho, sluchový nerv a sluchové centrum se dosud podrobnějším vyšetřením vymykají. Ale lékařské výzkumy pokračují i na tomto poli.

2.1.11. Porucha sluchu tu může být už při narození nebo může nastat později

Protože je vaše dítě ještě maličké, můžeme mít za to, že jeho vada sluchu tu byla již při narození nebo že nastala v nejútlejším věku.

Když vám někdo řekne, že vada sluchu je vrozená, jistě se zeptáte, co to slovo znamená. Vrozená vada znamená, že tu byla již při narození. Je-li tato vrozená vada dítěte podmíněna dědičně nebo byla nějakým způsobem před narozením, popřípadě krátce po narození, to nelze vždycky zcela přesně rozhodnout. Jen někdy může lékař nebo genetik, zabývající se otázkami lidské dědičnosti, určit příčinu vady, jindy však může uvést jen pravděpodobnou příčinu ztráty sluchu. Budete-li mít odůvodněnou příčinu požádat o genetické vyšetření, pak se obraťte na svého dětského lékaře, popř. na foniatra, který bude dítě vyšetřovat.

Čím déle dítě slyší před ztrátou (oslabením) sluchu, tím větší je i možnost získat řeč nebo si ji zachovat. Ale každá ztráta sluchu, která přijde v předškolním věku, zpravidla vyžaduje, aby se dítěti hned dostalo pomoci při osvojování řeči a při jejím upevňování.

2.2. VY A VAŠE DÍTĚ

2.2.1. Pracujte vždy svým způsobem

Snad si raději sednete, abyste si mohli s dítětem chvíli pohrát, nebo se vám zas lépe s dítětem povídá při nějaké práci. Nezáleží na tom, jestli právě pracujete v zahradě nebo v domě, jestli sedíte na schodech nebo u stolku. Dělejte to vždycky tak, jak se to zamlouvá vám a jak je to nejlepší pro dítě.

V každé lekci vám dáváme pokyny a rady, jichž můžete užít pro dobro svého dítěte. Neváhejte však vybírat si z těchto pokynů nebo si je upravovat, jak vám to bude nejlépe vyhovovat. Uvažte také, že se někdy setkáte s novými odlišnými myšlenkami a s novými podněty pro výchovu svého dítěte. Nebojte se přijmout nové cvičení i nový podnět nebo vyzkoušet novou hru.

2.2.2. Mějte dítě stále rádi

Je jeden dobrý prostředek, když polevuje trpělivost: nedopustit, aby dítě mělo někdy pocit, že se vaše láska k němu ztrácí. I když budete pozorovat, že je dítě vydrážděné, pak je pro vás klid a pro klid vašeho dítěte nejdůležitější, aby mělo dítě jistotu, že je máte stále rádi. Kdyby si nebylo jisto vaší náklonností, pak by vás neustále zkoušelo (chtělo by se o tom přesvědčit). Pokaždé by vás zahánělo do úzkých, jen jak by se mu k tomu naskytla příležitost. Klidně projevujte dítěti lásku, i když vás bude někdy jeho chování mrzet. Spolehněte se, že se jeho chování zase zlepší.

Vaše láska k dítěti se bude projevovat hlavně v tom, že s ním budete jednat jako se členem rodiny. Doprávejte mu účast na všem: na domácí práci, na hrách, na vycházkách, na výletech a na všech oslavách, tak jak je to obvyklé u ostatních členů rodiny. Věnujte mu stejnou vřelost a stejné porozumění jako ostatním dětem. Ukazujte mu, co od něj čekáte. Neprojevujte mu žádnou zvláštní shovívavost jen proto, že je sluchově postižené. Ani sourozenci by mu neměli vycházet vstříc víc než je třeba jen proto, že má vadu sluchu. Dítě se musí cítit členem rodiny, kterému se na právech ani neubírá, ani nepřidává.

2.2.3. Dítě ve styku s jinými dětmi a s dospělými

Vysvětlete druhým dětem, že vaše dítě nemluví proto, že neslyší, ale že se přesto učí mluvit. Řekněte jim dále, že se musí dívat na jejich obličej, když ony mluví. Kromě toho jim můžete vysvětlit, že jeho sluchadlo je takové maličké rádio, které mu pomáhá při slyšení, ale že se přesto musí dívat na jejich obličej.

Zájem dětí o sluchovou vadu vašeho dítěte asi dlouho nepotrvá. Nebude to na škodu: budou si s vaším dítětem hrát, jako by slyšelo — budou si s ním hrát docela normálním způsobem. To vašemu dítěti prospěje nejvíc.

Podobně to můžete vysvětlit i dospělým. Řeknete, že vaše dítě neslyší a že se proto musí dívat každému mluvícímu na obličej, aby porozumělo, co se mluví. Tato informace možná vyvolá potřebu bližšího vysvětlení. Vaši dobří známí se podle toho zařídí. Při každé příležitosti se otočí k vašemu dítěti tváří a budou s ním pozorně mluvit. Tak bude dítě dál cvičit svou schopnost odezírat. Když se na druhé straně setkáte s lidmi, kteří nebudou mít pochopení, neznepokojujte se tím.

Sluchová vada nesmí bránit, aby dítě vyrůstalo jako rovné ve společenství svých sourozenců a vrstevníků. Je třeba, aby si osvojilo dobré společenské chování, aby se chovalo jako každé jiné dítě — volně, přirozeně, nenuceně.

2.2.4. Vaše dítě a kázeň

Přemýšleli jste o významu slova kázeň? Tohoto slova se užívá, aby se naznačilo, že se děti mají chovat a mají jednat podle určitých ustálených pravidel. Slovo kázeň však bývá zaměňováno se slovem trest. Když rodiče dítěti nařezou, když musí stát v koutě nebo jít spát bez večere — tomu všemu neoprávněně říkají „ukázňování“.

Skutečný význam slova kázeň (disciplína) nemá nic společného se slovem trest ani s nátlakem, aby se dítě našemu rozkazu přizpůsobilo. Slovo pochází z latiny a znamená učení, vyučování (discere).

Přikláníme se k tomuto pozitivnímu významu slova kázeň — disciplína. Jestli tedy uvažujeme o slově disciplína, pak tedy nejde o okamžitou poslušnost, nejde o to, aby se dítě podřídilo našemu příkazu, ani nejde o trest. Spíš nám přitom jde o způsob, jak postupně uvádět chování dítěte na bezpečnou a zdravou cestu. Co je vaší rodičovskou povinností? Pomáhat dítěti osvojit si všechno, co je zapotřebí pro šťastné spoluzití s jinými lidmi, pro šťastný život v lidské společnosti.

Neztrácejte rozvahu ani odvahu, když jste se třebas častěji museli zabývat neposlušností svého dítěte. Je potřebí stanovit nutné a rozumné hranice, co má dítě dělat, kdy a jak to má dělat. Je lepší takové hranice určit předem než dodatečně. Přitom musíte mít na mysli určité vzor chování, které od dítěte očekáváte. Musí vám být jasné, že nemá smysl předepisovat chování negativně, tj. omezováním a stanovením trestů. Je lepší dát dítěti pro chování směrnici, která mu naznačí jasnou dráhu a povede ho k účtě před právem druhé osoby. Čím úspěšněji dosáhne výchova ke kázni tohoto cíle, o to méně bude třeba uchylovat se k trestání.

2.2.3. Základy úspěšné disciplíny

Chceme teď pojednat o základních předpokladech správné disciplíny, tj. o vašem dobrém vztahu k dítěti. Aby byl váš vztah k dítěti dobrý, musíte splnit dvě podmínky: být spokojeni a vyrovnání sami se sebou a dívat se na dítě jako na lidskou bytost s vlastními přáními a s vlastním citovým životem.

Společenství rodiny vyžaduje vzájemnou úctu. Vaše úcta k dítěti povede k tomu, že se také dítě bude učit ctít vás. Když nebudete z nějakého důvodu — občas se to stává — spokojeni sami se sebou, pak pro vypětí a předrážděnost nebudete schopni věnovat se cele dítěti a jeho problémům. A nebudete-li potom respektovat city svého dítěte, nepomůžete mu, aby ovládalo své city a aby se chovalo ukázněně. Pamatujte, že také dítě má své právo smět vyjádřit vlastní city.

Často budete muset stanovit pro chování určité meze, i když je dítě nebude chtít přijmout. Jestli se však budete zajímat, proč cítí dítě v určité konkrétní situaci tak nebo onak, potom dítě vaše „ne“ nebo „teď ne“ jistě přijme. Vycítí váš ohled a úctu a bude dříve ochotné vidět věc vašima očima, jestliže mu porozumíte a budete respektovat, co jím v dané chvíli „hýbe“.

Co praktického můžete udělat, aby si vaše dítě osvojilo ukázněné chování?

Když jste se rozhodli pro nějaká omezení dítěte, musíte je také sami dodržovat. Každé pravidlo chování musí mít vždy rozumný důvod. Je přitom důležité zajistit, aby se dítě učilo, co se smí dělat a co ne. Říkejte zákaz „ne“, „teď ne“ nebo „zde ne“ jen v souvislosti s něčím opravdu nevhodným nebo v případě, že by se porušilo právo druhého člověka. Nikdy však neužívejte zákazu, abyste si zahráli na autoritu.

Když jste sami přesvědčeni o rozumnosti a spravedlnosti zákazu nebo příkazu, potom můžete říci „ne“ s vnitřním přesvědčením a tak pomoci dítěti, aby zákaz nebo příkaz přijalo. Dobře si však rozmyslete, než řeknete „ne“. Vyslovte je jen tehdy, když je to nevyhnutelné. Když však už takový zákaz vyslovíte, musíte na tom trvat, aby dítě zákaz respektovalo. Jestli v této souvislosti — dobře to však uvažte — oznámíte nějaké důsledky, musíte je potom také provést.

Nemůžeme vám pochopitelně dát žádné přesné instrukce, jak přivést dítě k tomu, aby respektovalo zákazy a plnilo příkazy, které jsou žádoucí třebas pro jeho bezpečnost a zdraví nebo které mají vést k ohledům vůči jiným osobám. To vám neřekne nikdo, to závisí jenom na vás a na vašem dítěti. Rodiče se musí sami rozhodovat, co je podle jejich názoru správné a nesprávné a musí podle toho jednat. Rozhodující přitom je vnitřní odpovědnost a svědomitá odpověď na otázku: Proč to dítě trestám? Dělam to, abych dítěti pomohl nebo to dělám z nějakého jiného důvodu?

Mnoho tělesných trestů může na dítě působit škodlivě. Jestli mají rodiče dítě rádi, nebudou je bít. Pocit hněvu si nikdy nesmíte odreagovávat na dítěti.

2.2.6. Jsou lepší výchovné prostředky než bití

I když se vám bude zdát, že je metla někdy nutná, musíme říci, že pozitivní, kladné výchovné metody jsou daleko početnější. Jsou tu přece vedle tělesného trestu i jiné prostředky, jak dítě usměrnit.

Poslušností je třeba dosáhnout jinak než strachem, vyhrožováním, dary nebo tělesnými tresty. Dítě to brzy prokoukne a spoléhá na to, že je zadržíme, než překročí zákaz.

Malým dětem bychom měli dopřávat dost volnosti. Potřebují ji, aby vypátraly něco nového, aby se poučily, aby něco objevily. Pravidla chování nesmíme stanovit jen pro své pohodlí. Dospělí mají pochopitelně svá práva, ale stejně musí ctít i práva dětí: aby si třebas směly hrát, bavit se a učit se samy pro sebe a mezi sebou bez zasahování dospělých.

Nerušte dětem jejich vlastní způsob pozorování věcí. Pomáhejte jim vyjadřovat city způsobem, který je bude uspokojovat a který bude obecně přijatelným. Když poučíte dvou- nebo tříleté dítě, že si může hrát s vodou a s barvami jen v určité části domu a nikoliv v ostatních částech, vyslovíte tak zákaz. Dítě se ho má držet; má dostatek volnosti, je však vázáno jen na určité prostory. Děti často „zkoušejí“ své rodiče a trvalost jejich příkazů a zákazů. Křičí, bouří se, lichotí se k rodičům nebo je i přemlouvají. Když však rodiče určitá omezení dobře uváží, dřív než je uloží, a když se pro ně pevně rozhodnou, pak je dítě neoblomí. Jinak to vypadá, když zákaz dobře neuvažili: dítě se pokusí „pevnost“ rodičů rozleptat.

Všechno živé zdárně vyrůstá jen z živé půdy. I děti potřebují dobrou živnou půdu, tj. spořádané rodinné prostředí, hřejivý vztah rodičů a kromě toho ještě mnoho porozumění. Rodičovská autorita, z jejíž moci mohou rodiče říkat dětem, co mají dělat a čeho se mají varovat, vyrůstá z poměru mezi rodiči a dětmi. Ten musí být plný vzájemné důvěry. Když s dítětem jednáme spravedlivě, láskyplně a ohleduplně, přijímá od rodičů s důvěrou všechno, co mu říkají.

2.2.7. Snažte se poznávat dětské pohnutky

Mnohdy musíme pozorovat děti očima dítěte. Vždycky je přece nějaký důvod pro to, co děti dělají, i když nám není zpočátku hned jasný. Když je dítě neklidné, ptáváte se asi: Co s ním je? Copak asi to dítě chce?

Kdo touží, aby se mu věnovala pozornost, potřebuje asi trochu oddanosti a náklonnosti. Když dítě za někým přijde, stojí pravděpodobně o to, aby se mu ten člověk věnoval — stojí o projev náklonnosti. Nerozhoduje způsob, jak dítě své cítění projevuje; rozhodující tu je záměr, čeho chce dítě dosáhnout. Jestli dítě žárlí na bratříčka nebo na sestřičku, může to znamenat nevyslovenou otázku: Už mne nemáš dost ráda, maminko? Budete-li trestat takový projev citu, pak dítěti špatně posloužíte.

2.2.8. Dávejte dítěti dobrý příklad

Nejen dítě, i rodiče si musí ukládat jistá omezení. Má-li si dítě osvojovat ukázněné chování, předně se musíte chovat i vy jako jeho vzor. Děti se učí pozorováním a napodobováním. To znamená, že zlostní rodiče budou mít i zlostné děti. Děvčátko, které pozoruje, jak otec

v návalu zuřivosti prudce odstrčí židli ke stěně, se asi zeptá: Jaký je tohle otec? Ptejte se tedy sami sebe: Chováme se jako rodiče? I rodiče musí na každém kroku projevovat ukázněné chování, disciplinovanost. Jen tak můžete dítěti s ohledem na jeho věk, na jeho schopnosti a rozumovou vyspělost vysvětlovat, co od něho očekáváte. Dítě potřebuje vzor chování a tím vzorem pro něj jste vy, rodiče.

Vaše projevy oddanosti vůči sobě navzájem a vůči dítěti jsou klíček k výchově dítěte. Rozhoduje se tu o povaze dítěte, o jeho touze poznávat, o jeho snaze vyzkoušet svou nezávislost a o jeho touze po lásce. Obtíže ve výchově mnohdy z větší části odstraní už sám dobře uspořádaný rytmus dne.

2.3. DENNÍ ČINNOST

2.3.1. Činnosti během dne

Naznačíme, co asi dělat a jak asi mluvit s dítětem při jídle, při koupání a před spaním. Takových pravidelně se opakujících činností se během dne naskytne víc. Počítejte s nimi. Každá taková situace s sebou přináší jiný slovník — jiná slova a jiné věty. Volte na začátku jen nejdůležitější slova a nejjednodušší věty. Jak se budou činnosti a situace denně pravidelně vracet, ponenáhlu slovník rozšiřujte, ale opravdu jen ponenáhlu. Osvědčí se vám, když si budete slova zaznamenávat.

Při jídle

Počkejte, až se na vás dítě podívá, a řekněte pak něco o lžici, o šálku, o stolu nebo o jídle. Teprve potom předejte dítěti onu věc, kterou jste pojmenovali. Kdykoliv se pak na vás dítě podívá, měli byste zas něco povědět, když nic jiného, tedy aspoň větu: To je dobře.

Malé děti, tří- i víceleté, rády pomáhají při prostírání. Říkejte jim přitom názvy věcí, jak se právě objevují na stole (sůl, cukr, mléko, chléb...). Dovolte, aby si dítě samo dalo na stůl mléko nebo šťávu, která je pro ně určena. Osvědčuje tak svou šikovnost a má z ní i ze své samostatnosti radost. Mimoto nabude takovým zaměstnáním na zajímavosti i rozhovor rodičů s dítětem.

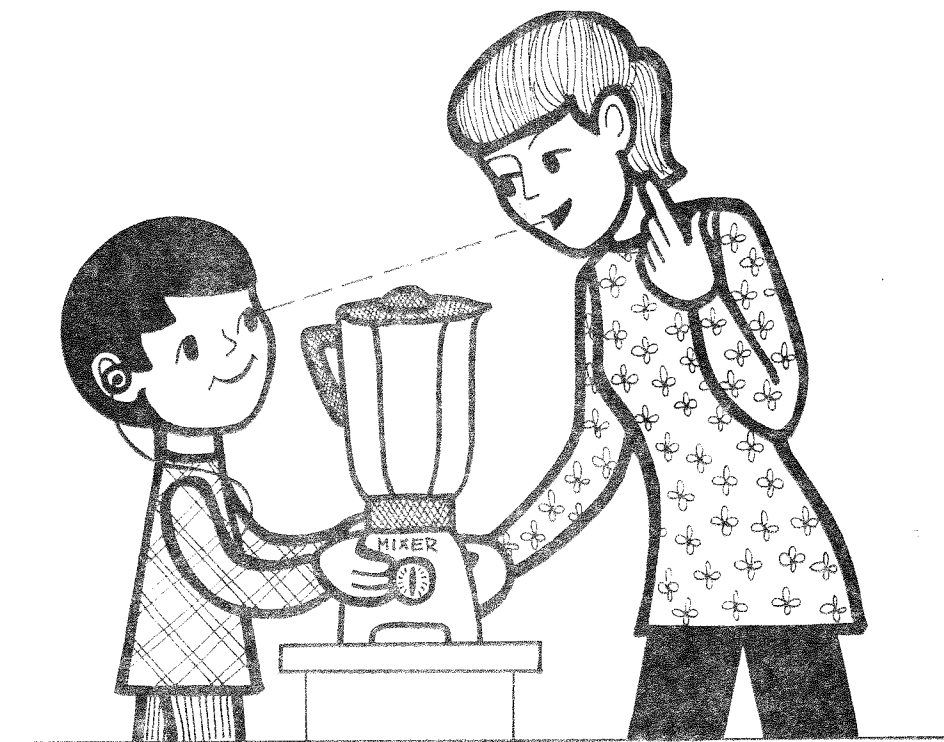
Při koupání

Vykládejte při koupání o vodě, o mýdle, o mýdlové pěně, o žínce i o hračkách, s nimiž si dítě ve vaně hraje. Vyčkejte vždy na okamžik, kdy se dítě podívá, než začnete mluvit o tom, o čem se právě dítě zajímá. Vyždímejte ze žínky nebo z houby vodu, vylejte vodu z misky, dítě z toho bude mít radost. Promluvte na ně, kdykoliv se na vás podívá.

Před spaním

Říkáte dítěti: Běž už spát, dobře se vyspi, dobrou noc... Můžete si s ním vykládat o jeho pyžamu nebo noční košilce, o podušce pod hlavu, o jeho postýlce nebo o oblíbené hračce, kterou si bere do postele.

Je tu i pěkná příležitost něco dítěti zazpívat. Pamatujte, že dítě dovede vycítit hmatem chvění při zvuku. Když držíte dítě v náručí, vnímá chvění celým tělem. Měli byste dítěti zazpívat, i když nemá sluchadlo — zpívejte mírným hlasem blízko u ucha. Snad ten či onen tón dítě uslyší nebo jej aspoň bude vnímat jako vibraci, jako chvění.

Obr. 8.

2.3.2. Jak se dítě během dne učí slyšet

V našem okolí se ozývá spousta zvuků. Některé z nich si uvědomujeme, ale mnoha jiným vůbec nevěnujeme pozornost. Vůbec nám nepřipadají nápadné — třeba zvuk kruhové pily z dálky nebo letadlo či zvuk rozhlasu od sousedů. To všechno jsou zvuky, které můžeme slyšet. A jim by mělo podle možností naslouchat i vaše dítě. Veďte je k tomu.

Než však vybídnete dítě, aby věnovalo zvukům z okolí pozornost, musíte to udělat sami. Které zvuky slyšíte v tomto okamžiku? Je to bzučení leteckých motorů nebo zvuk auta či...? Tímto způsobem nejprve usměrníte svou pozornost a potom usměrňujeme i pozornost dítěte. Není to snadné, protože jeho sluchová schopnost bývá někdy nepatrná. Proto volíme zvuky silnější, hlasitější. Některé může vnímat hmatem.

Ale v této chvíli nerozhoduje, zda získá vjem zvuku sluchem nebo vnímá vibraci hmatem, rozhodující je, aby si dítě tyto zvuky vůbec uvědomovalo.

Pomáhejte dítěti „odkrývat“ zvuky, které jednak slyší, jsou-li dost hlasité, jednak vnímá hmatem. Ujasněte si, které zvuky jsou ve vašem prostředí, kterých můžete pro výcvik sluchové pozornosti využít a upozorňujte na ně dítě. Některý hlučný kuchyňský přístroj několikrát za sebou zapnete a vypnete, před očima dítěte. Není rozhodující, jestli dítě vnímá sluchem nebo hmatem, ale to, že svou pozornost zaměří na zdroj zvuku, na zvuk. Můžete říci: Dej pozor. Slyším... Upozorněte dítě na vhodné místo na zdroji zvuku, kde by mohlo chvění odhmatávat. Někdy je to možné i na desce stolu (přístroj pracuje postaven na stole) nebo na dřevěné podlaze v místnosti.

Některé zvuky (zvuk letadla, bouchnutí dveří) nelze vnímat bezprostředně hmatem. Vzdor tomu můžeme vnímat chvění, které se přenáší vzduchem nebo podlahou.

Pamatujte: Některé zvuky může dítě vnímat sluchem. To závisí na druhu a stupni vady. Důležité přitom je, aby si dítě uvědomovalo zvuky, ať je vnímá tak či onak. Tuto pozornost ke zvukům pěstujeme cílevědomou sluchovou výchovou.

2.4. DÍTĚ A HRA

Hry dítěte i hry s dítětem poskytují nesmírně mnoho příležitostí k osvojování řeči. V této knížce se v každé lekci zabýváme určitým druhem her. Naše návrhy her si můžete přepracovat a použít jich pro zcela jiné činnosti s dítětem.

V této lekci chceme ukázat, jak se dá rozvíjet řeč při hře se stavebními kostkami. S kostkami si hrají děti na každém stupni věku. Dvouleté i mladší děti mají v oblíbenosti kostky z umělé hmoty nebo ze dřeva, které jsou v ruce lehké. Házejí je, pouštějí je na zem, pokoušejí se je stavět na sebe. Zábavnější pro ně je svrhnout sestavu kostek než klást kostku na kostku. Dvouleté dítě má radost, když může házet kostky do kbelíku, do košíku, do krabice. Když může s kostkami v krabici šterchat. Využijte toho, třeba když dítě hází kostky do nějaké nádoby. Podejte dítěti další kostku, podržte ji v ruce a až se podívá, řeknete KOSTKA, TO JE KOSTKA, HOĎ TAM KOSTKU, JEŠTĚ JEDNA KOSTKA, VEZMI SI KOSTKU... A kostku mu podejte, aby ji vhodilo do nádoby. Potom zas: KOSTKA JE TAM...

Dvou- nebo tříleté dítě má radost, když může po podlaze postrkávat „vlak“ z kostek. Když si kostky uspořádá, řeknete VLAK, TO JE VLAK, VLAK JEDE...

Tří- a čtyřleté děti stavějí kostky na sebe a mají radost, když se jim podaří postavit „věž“. I vy v té chvíli projevíte radost. I teď promluvíte s dítětem: TO JE VYSOKÉ. JEŠTĚ JEDNU KOSTKU. DEJ KOSTKU NAHORU...

Čtyř a pětiletí budují z kostek rádi něco „skutečného“. Měli byste vyzvědět, co dítě staví a zavést s ním o tom řeč. Může to být dům, zeď, silnice, věž i zámek. — Pro hry toho druhu doporučujeme stavebnice ze dřeva nebo z plastických hmot, které jsou běžně v obchodech k dostání.

2.5. Zvláštní hry

4. hra (Budeme se dívat na obrázky)

Cíl hry

Hra vede dítě, aby při mluvení pozorovalo vaše ústa. Kromě toho dítě poznává, že existuje vztah mezi slovem a věcí, na kterou se dívá.

Co budete potřebovat

Potřebujete obrázek známého předmětu. (Vyhledávejte a schovávejte si obrázky, abyste si o nich mohli s dítětem popovídat. Užitečnými podněty k rozhovorům jsou pohlednice, reklamní obrázky, obrázky z časopisů a z katalogů obchodních domů.)

Návod ke hře

Podívejte se znovu na pokyny, které jsme vám dali v souvislosti s první výchovnou hrou (v části 1.5.). Teď však nebudete ukazovat předměty, ale jejich obrázky. Po celou dobu, kdy budete k dítěti mluvit, držte obrázek tak, aby na něj nevidělo. Dbejte, aby se na vás dítě při řeči dívalo. Teprve potom ukažte obrázek. Když na vás dítě znovu pohlédne, povězte něco dalšího.

Obměny hry

Vedle obrázků předmětů můžete použít i skutečný předmět. Když si dítě prohlédlo obrázek věci, podejte mu věc, aby si ji prohlédlo. Mluvte o tom a ukažte dítěti, že obrázek odpovídá věci, kterou drží v ruce. Dítě pak bude pozorovat obrázek i věc, bude srovnávat obrázek se skutečnou věcí.

Když budete ukazovat obrázek některého předmětu z bytu nebo z domu (televizor, stoličku, část oděvu...), dejte dítěti pokyn, aby onen předmět vyhledalo.

5. hra (Hledáme věci, které k sobě patří)

Cíl hry

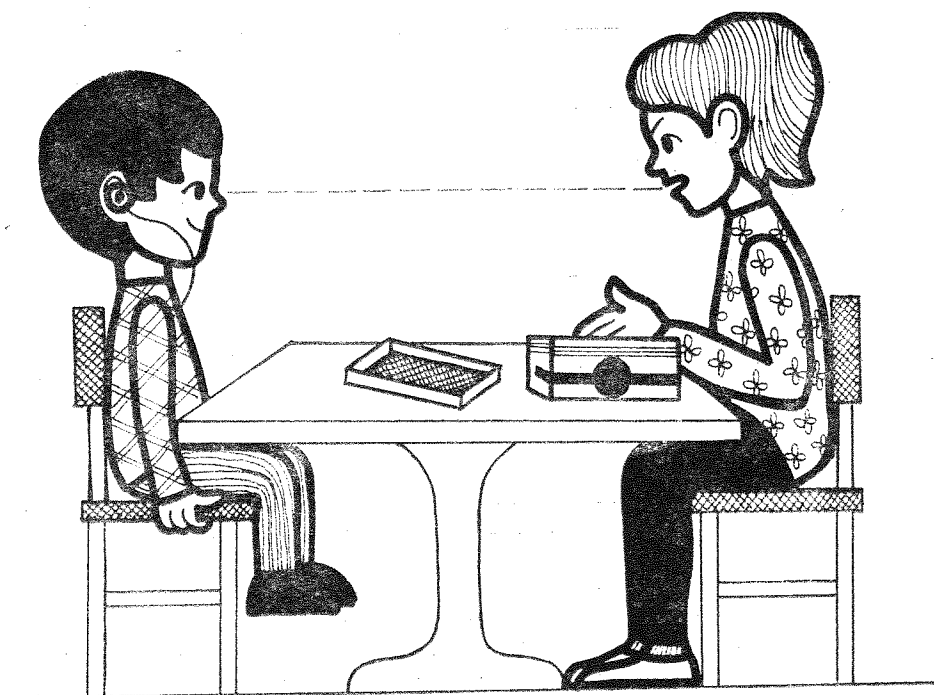
I v této hře se učí dítě pozorovat vaše ústa při mluvení. Současně poznává vztahy mezi věcmi.

Co budete potřebovat

Dva druhy vhodných hraček (nebo jiných věcí), a to vždy dvojmo: dvě autíčka a dvě letadélka nebo dvě lžičky a dvě vidličky z plastické hmoty anebo dvě prázdné cívky od nití a dva větší knoflíky.

Návod ke hře

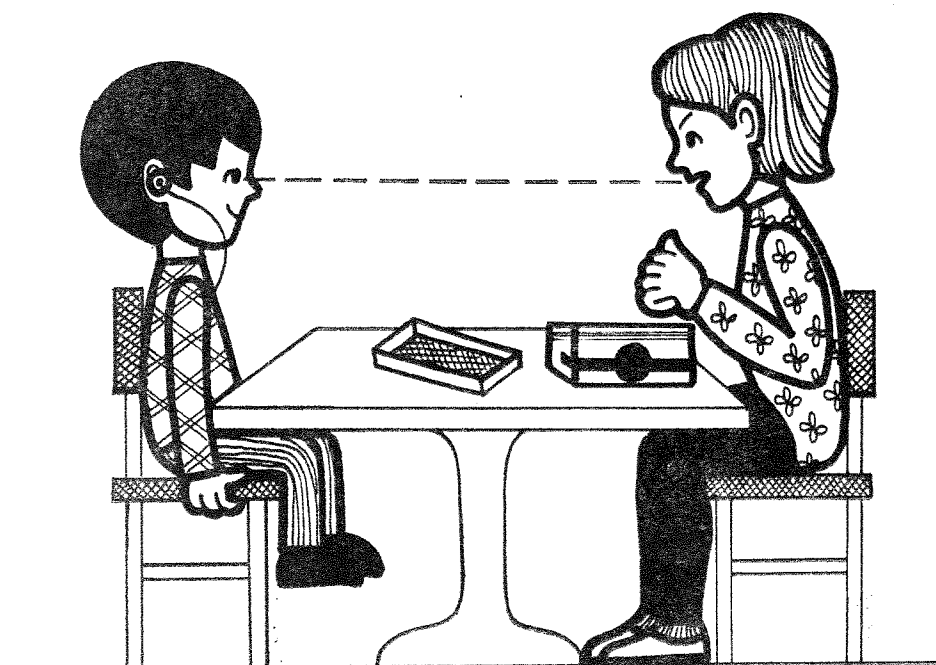
Vložte obě dvojice zvolených předmětů do krabice (např. dvě autíčka a dvě letadélka). Když se dítě podívá, sáhněte rukou do krabice a okamžik počkejte. Když se zas podívá, řekněte něco k věcem, které chcete ukázat, třeba: AUTO. VEZMU SI AUTO. MÁM AUTO... Když budete věc z krabice vytahovat, držte ji v zavřeném dlani. Zas o ní mluvte s dítětem, než mu ji dáte. Když pak na vás dítě pohlédne, vždycky byste mu měli něco dalšího o věci povědět, než zase uhne očima.

Obr. 9.

Po minutě dvou bude hra pokračovat. Po tuto dobu si bude dítě hrát s věcí, kterou jste mu ukázali. Počkejte, až se zas na vás soustředí. Pak znovu nápadně sáhněte do krabice, abyste odtud vzali druhý předmět z páru (druhé autíčko). Postupujte přesně podle návodu v předchozím odstavci: nejdříve o věci mluvte, pak ji podržte v zavřeném dlani a nakonec věc ukažte a dejte dítěti do ruky. Mluvte jen tehdy, když se na vás dítě dívá.

Dítě má potom dvě stejné věci před očima. Upozorněte je, že obě věci jsou stejné. Pomozte mu, aby oba předměty uložilo na stůl vedle sebe.

Obr. 10.

S druhou dvojicí připravených věcí (se dvěma letadélky) budete postupovat stejně jako v prvním případě: sáhnete po dotyčné věci, budete ji držet ukrytou tak dlouho, než o tom s dítětem promluvíte, pak věc ukážete a zas o ní pohovoříte. Nakonec dáte věc dítěti do rukou. Po chvíli ji dítě nechá na stole ležet. Když provedete všechno i s druhým letadélkem, budou na stole vedle sebe ležet dvě autíčka a dvě letadélka. Nakonec uloží dítě všechny věci zas do krabice.

Na řadu přijde dítě: může si jednotlivé věci z krabice vyndávat a pokládat stejné věci vedle sebe. Přitom stále budete věci pojmenovávat: TADY JE AUTO, TADY JE LETADLO... TO JE KNOFLÍK, TADY JE VIDLIČKA...

Obměny hry

Místo navržených věcí můžete užít kterýkoliv předmětů z domácnosti, jen když jsou po dvou. Můžete použít prázdných krabic od konzerv, pohárků z papíru nebo z plastické hmoty, střevíček, krabiček a jiných věcí, jen když jsou po dvou.

Hru opakujte každý den po dobu asi dvou týdnů. Věci denně střídějte. Po skončení hry je uschovejte. Po dvou třech týdnech projeví dítě o věci zájem, jako by byly nové.

6. hra (Bubnujeme)

Cíl hry

Dítě chceme naučit reagovat na zvuk. Bude přihlížet bubnování a bude mu naslouchat.

Co budete potřebovat

Připravíte si bubínek s paličkou (nebo větší pánev a vařečku). Kromě toho budete potřebovat čtyři nebo pět kuliček a krabičku od konzervy (pozor na ostré hrany). Měli byste mít po ruce ještě někoho z rodiny jako pomocníka.

Návod ke hře

Nacvičíte reakci dítěte na zvuk: dítě bude reagovat na zvuk tím, že vhodí kuličku do nádoby. Budete postupovat asi takto: Jakmile se na vás dítě podívá, udeříte na bubínek (na pánev). Přitom váš pomocník pustí do nádoby kuličku, tak aby to neušlo pozornosti dítěte. Znovu zabubnujete. Teď by měl váš pomocník vést ruku dítěte, aby vpustilo do nádoby další kuličku. Kuličku do nádoby vhodí, jakmile uvidí a uslyší zabubnování.

Po určitém množství cvičení se dítě naučí dávat pozor a reagovat správně. To může pochopitelně trvat i delší dobu, když by to bylo dítě dvouleté. Proto nespěchejte.

Dbejte, aby se dítě nejen dívalo, ale aby také naslouchalo, až si hru osvojí. Když se naučí správně reagovat, mohli byste se pokusit udeřit na buben ve chvíli, kdy se na vás dítě nekouká. Když teď nepustí do krabičky kuličku ve správnou chvíli, měli byste se ve cvičeních vrátit zpět a znovu cvičit, když dítě naslouchá a současně se dívá.

Obměny hry

Místo kuliček můžete použít jiných předmětů: kostek z halmy nebo figurek ze hry Člověče, nezlob se, malých bonbonů nebo cukrových figurek. Místo plechovky nebo krabičky vezměte mísu apod.

2.6. SLUCHADLO A VAŠE DÍTĚ

2.6.1. Má nosit vaše dítě sluchadlo?

Jestli vaše dítě ještě sluchadlo nemá, měli byste se poradit s odborným ušním lékařem nebo s foniatrem. Všimněte si ještě jednou našich pokynů na začátku druhé lekce (oddíl 2.1.2.). Lékař, který přidělí dítěti sluchadlo, vám dá podrobné pokyny. Některé z nich zde zopakujeme.

Reproduktorek sluchadla dejte dítěti do ucha ve chvíli, kdy s tím bude spojen příjemný zážitek, příjemný sluchový vjem. Dítě jistě upoutá rytmická hudba z rozhlasu nebo z gramodesky, zazpívaná ukolébavka nebo jiné příjemné sluchové dojmy. Hudba nesmí být zpočátku příliš hlasitá, zesilujeme ji postupně.

Nevystavujte dítě se sluchadlem žádným silným hlukům, kterých by se polekalo, dokud si na sluchadlo nepřivykne. Kolem jedoucí vlak působí takový hluk, že by se dítě opravdu mohlo silně polekat. Mohlo by se stát, že by potom sluchadlo odmítalo.

Klidně počítejte s tím, že si dítě časem na sluchadlo zvykne a bude je rádo nosit. Zkušenost ukazuje, že jen málo dětí sluchadlo odmítá. Ostatně, vaše vlastní očekávání (projevíte je před dítětem) a váš postoj budou mít největší vliv na to, jaký vztah si dítě k sluchadlu vytvoří.

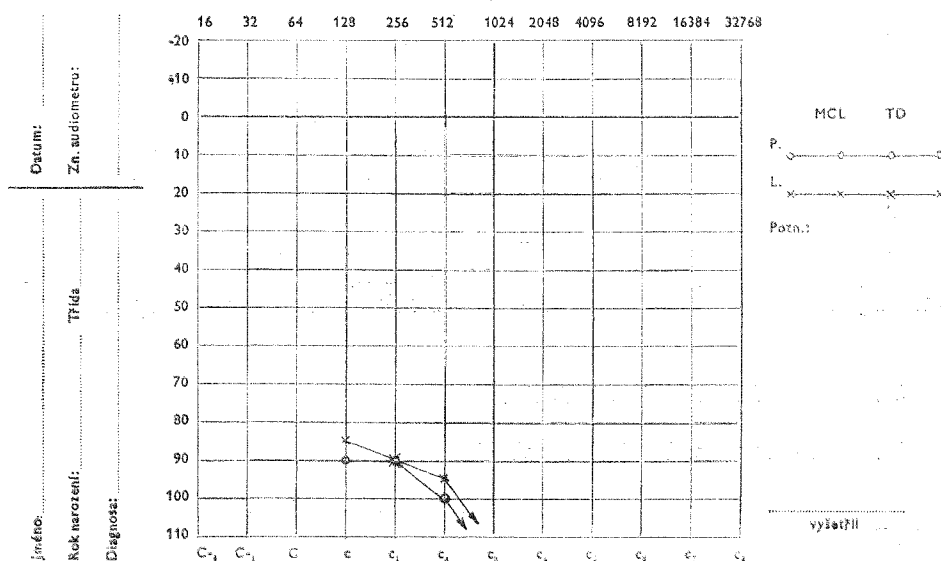
2.6.2. Co rozumíme slovy „různé stupně vady sluchu“

Vady sluchu se zpravidla dělí do čtyř skupin:

1. hluchota,
2. dítě se zbytky sluchu,
3. dítě těžce nedoslýchavé,
4. dítě se střední nebo s lehkou nedoslýchavostí.

Neslyšící dítě

Takové dítě reaguje s největší pravděpodobností jen na nejhlubší tóny, jako třeba na zvuk bubnu nebo na hluboké akordy varhan.

Obr. 11 Audiogram neslyšícího dítěte

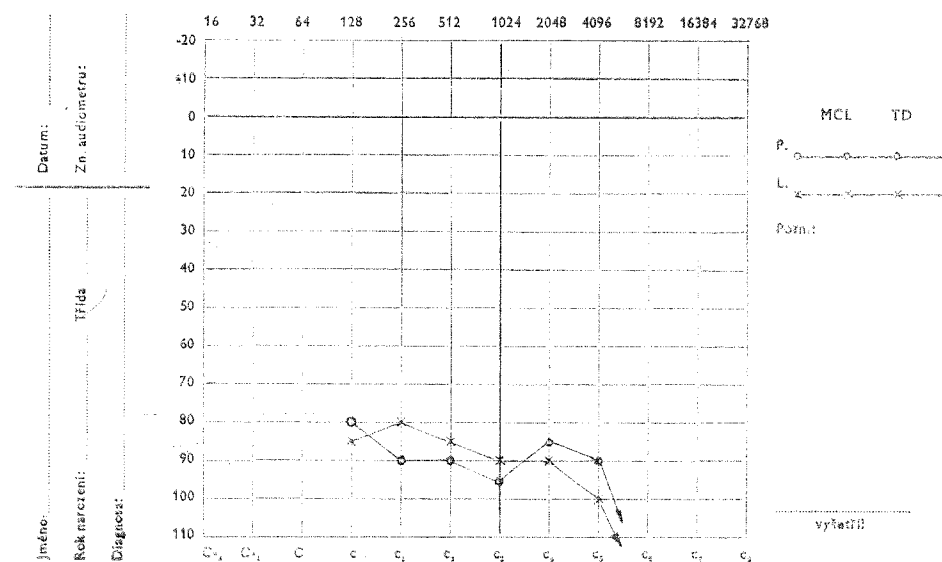
Dlouhodobá a vytrvalá sluchová výchova však umožňuje, aby i toto dítě poznalo vlastní zesílený hlas (zesílený pomocí vhodného zesilovacího zařízení). Podle okolností si dovede uvědomit i hlasy jiných osob.

Naučí se poznávat i některé hlasité zvuky z prostředí, v němž žije. Dítě vedeme, aby dávalo pozor na signály auta (poučujeme je, že s tím zvukem je spojeno jisté nebezpečí). Může se naučit poznat zvuk při otevírání (zavírání) dveří i jiné hluky v domácnosti. Učí se vnímat rytmus řeči. V řeči se totiž střídají přízvučné (silnější) slabiky s nepřízvučnými a slabiky krátké s dlouhými. Je pochopitelné, že taková schopnost pomáhá jen málo v dorozumívání s lidmi. Je však prokázáno, že samotná schopnost vnímat aspoň rytmus řeči prokazuje velikou pomoc při vlastním rozvoji řeči mluvené.

I neslyšící dítě může tedy nosit sluchadlo s užítkem. Užitek ze sluchadla je však podmíněn intenzivním sluchovým cvičením.

Dítě se zbytky sluchu

Neslyšící dítě, které má zbytky sluchu v oblasti řeči, získá ze sluchové výchovy a ze zesílení zvuku daleko víc než dítě neslyšící.

Obr. 12. Audiogram dítěte se zbytky sluchu

Dítě se zbytky sluchu se naučí vnímat a poznávat zvuky svého prostředí (otevřených dveří, zvonek, tleskání...). Reaguje otočením hlavy i na blízké hlasy. Když s ním budete konat systematicky sluchová cvičení, dosáhne schopnosti slyšet některé hlásky. Může se naučit rozeznávat všechny samohlásky a některé souhlásky, odlišit od sebe ně-

která slova. Když pozorně naslouchá, dovede někdy rozumět, co mu kdo říká. To všechno závisí nejen na rozsahu zbytků sluchu, ale hlavně na vydatnosti sluchových cvičení.

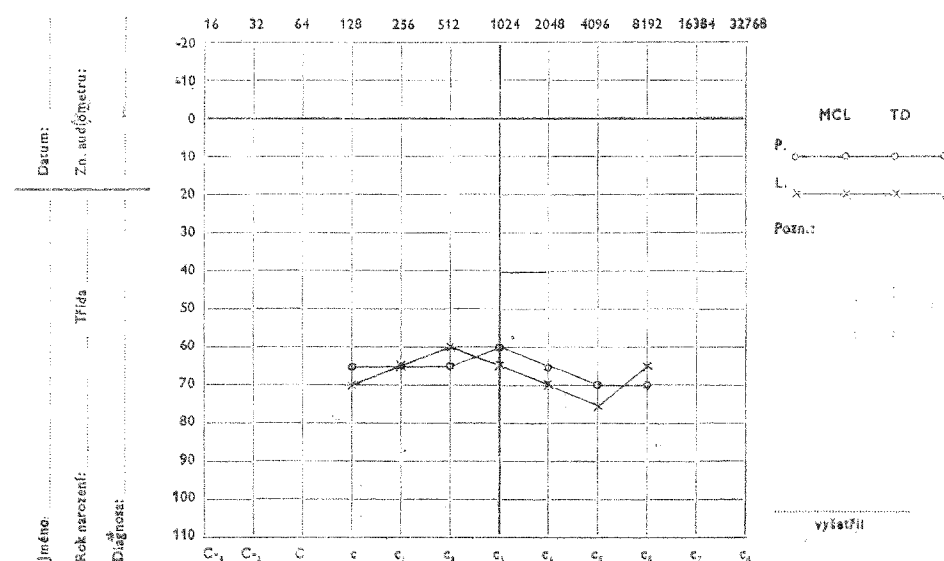
Využití zbytků sluchu spolu s odezíráním vedou k lepšímu rozumění řeči. Zbytky sluchu mají přímý vliv na srozumitelnost řeči, na kvalitu výslovnosti. Dítě se zbytky sluchu se bude učit mluvit stejným způsobem jako dítě neslyšící, bude však ve výhodě: bude mít vlastní sluchovou zkušenost o podobě samohlásek, bude mít zkušenost — třeba velice omezenou — že je řeč nejen rytmická, ale i melodická.

Přidělení sluchadla dítěti se zbytky sluchu je nevyhnutelné. Když je sluchová výchova účinná, pak dítě vždy rádo po sluchadle sáhne. Když je má na opravě, postrádá je. Potřebuje je a užívá ho stejně samozřejmě, jako nosí dítě s vadou zraku brýle.

Děti se zbytky sluchu vyžadují výchovu a vzdělání ve speciální škole. Stejně jako neslyšící vnímají mluvenou řeč a rozumějí ji především cestou odezírání.

Dítě těžce nedoslýchavé

Než začnou tyto děti využívat svých zbytků sluchu, jeví se jako neslyšící. Vzdor tomu řeč trochu slyší. Dokazují to svým žvatláním a brebentěním. Jejich artikulované zvuky znějí přirozeně (mají přirozený rytmus a náznak melodie), i když se z nich nedá poznat žádné slovo.

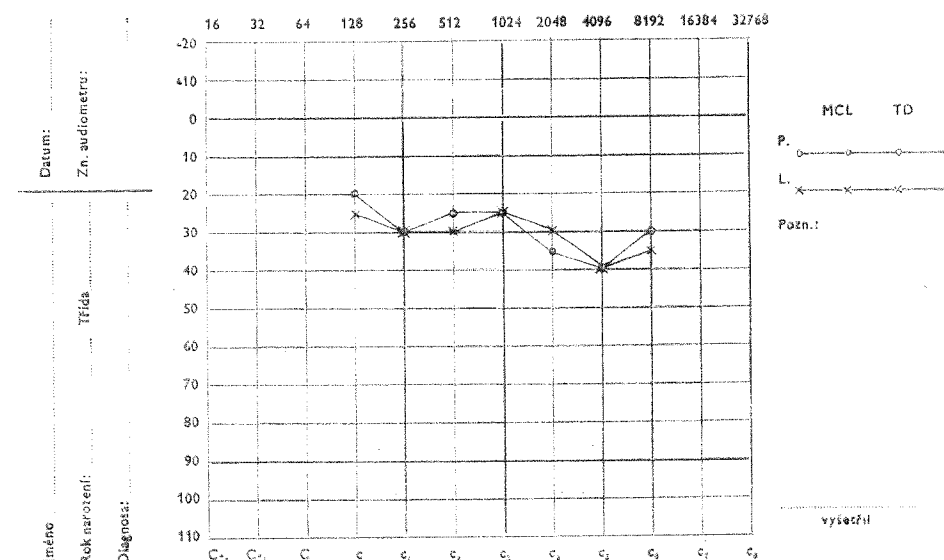
Obr. 13. Audiogram těžce nedoslýchavého dítěte

Takové dítě potřebuje od nejútlejšího věku vhodně volené sluchadlo s výkonným zesilovačem a intenzivní sluchovou výchovu. Bez sluchadla a bez speciální výchovy by těžce nedoslýchavé dítě budilo dojem dítěte neslyšícího. Patří tedy zpravidla i toto dítě do školy speciální.

Raná výchova tohoto dítěte probíhá stejně jako u neslyšícího všemi jednotlivými stupni, jak to v této knížce doporučujeme. Lze počítat s tím, že se bude dobrých výsledků v mluvené řeči i ve sluchové výchově dosahovat rychleji a snáze. Vzdor tomu, že mají tyto děti ve značné míře zachovaný sluch, patří schopnost rychle a dobře odezírat i k jejich základnímu vybavení a musí si je proto osvojovat. Odezíratí si musí těžce nedoslýchavé dítě osvojovat také proto, že nelze nikdy vyloučit postupné zhoršování stávající úrovně slyšení.

Dítě se střední nebo lehkou nedoslýchavostí

Takové dítě má dost velký sluch, aby vnímalo řeč z větší části sluchem. Podle okolností dostane i toto dítě sluchadlo.

Obr. 14. Audiogram dítěte se střední nedoslýchavostí

Když se pohybuje sluchová schopnost dítěte jen málo pod průměrem slyšení normálního slyšícího člověka (lehká nedoslýchavost), může taková osoba sledovat normální rozhovor celkem bez omezení

a bude rozumět. Dovede se vyjadřovat skoro stejně dobře jako jiná stejně stará osoba, i když dojde občas k nedorozumění. Nedoslýchavé dítě zpravidla mívá chudší slovní zásobu než ostatní děti. Když chodí do normální školy, potřebuje dodatečnou speciální péči (sluchovou výchovu, školení v odezírání, opravu výslovnosti); ta by měla zahrnovat i cvičení v rozšiřování slovníku.

Jestli je rozsah vady větší, pak se jedná o nedoslýchavost středního stupně. V takovém případě se sluchadlo doporučuje. Toto dítě mívá obtíže, když s někým hovoří: nedaří se mu lehce a rychle se vyjadřovat; když promluví, nebývá jeho řeč někdy zcela srozumitelná. Je zde nevyhnutelně potřebná dlouhodobá raná speciální výchova. Bude zahrnovat sluchová cvičení, cvičení v odezírání, v řeči a ve výslovnosti.

2.6.3. Zesilovací zařízení

Když mluvíme o zesilovacím zařízení, máme nejčastěji na mysli individuální sluchadlo. Sluchadla nosí osoby s vadou sluchu, dospělí i děti. Ve školách pro sluchově postižené děti se však užívá též skupinových zesilovačů různého druhu. Rovněž v klubovních místnostech nedoslýchavých.

Skupinové zesilovače jsou různé. Běžné typy mají drátový rozvod ke stolu učitele a do lavic k žákům. Na stole učitele je mikrofon, v lavicích si žáci připínají na uši sluchátka a každý z nich má k dispozici svůj mikrofon. Jiné typy skupinových zesilovačů jsou bezdrátové a jsou postaveny na principu krátkovlnné vysílačky a přijímačů. Žáci nejsou poutáni ke svým místům v lavicích. Přístroje se dá použít i za pobytu venku a při pohybu.

Přístroj pro sluchová cvičení s jediným dítětem nebo s malinkou skupinkou dětí současně se nazývá trainer. Je přenosný, mohou ho užívat i rodiče doma.

Sály v některých biografech nebo divadlech bývají vybaveny tzv. indukční smyčkou nebo je tam zesílený signál předáván prostřednictvím infračerveného záření. V prvním případě použije sluchově postižená osoba svého tranzistorového sluchadla, v druhém případě má pro poslech zesíleného signálu v sále jinou pomůcku k dispozici.

Rovněž individuální sluchadla jsou různých typů:

1. kapesní sluchadlo,
2. závěsné sluchadlo,
3. sluchadlo zabudované do brýlí.

Kapesní sluchadlo nosí děti zpravidla v sáčku na hrudi. Mikrofon tohoto sluchadla nesmí být příliš zakrytý svrchním oděvem. Ze sluchadla se vede zesílený zvuk do reproduktoru v uchu jemnou přívodní šňůrou.

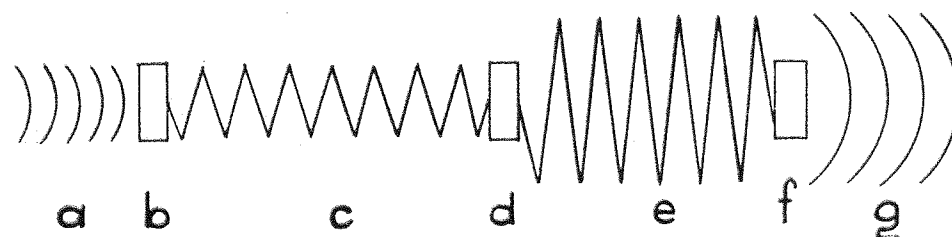
Závěsné sluchadlo je miniaturní; zavěsí se za boltec, takže přívod k reproduktoru do ucha je kratičký.

Nejméně nápadné jsou brýle; miniaturní mikrofon a zesilovač jsou zabudovány do držadel brýlí. Přívod k reproduktoru ve zvukovodu je kratičký.

Sluchadlo může sloužit jen pro jedno ucho (monaurální typ) nebo pro obě (binaurální typ). Zvukový signál do obou uší jde buď z jednoho přístroje na hrudi pomocí dvojité šňůry (šňůra Y) nebo jsou aparáty dva.

Zesilovací přístroje zachycují zvuk (řeč, hudbu, hluk) a zesilují jej. Všechny sestávají ze tří částí; jsou to

mikrofon,
zesilovač,
reproduktor (sluchátko).

Obr. 15. Schematické znázornění zesílení zvuku

- a) Zvukový signál (hlas, zpěv, hluk) se šíří zvukovými vlnami (vzduchem) od zdroje zvuku a vstupuje do mikrofonu.
- b) Mikrofon. Zde se mění mechanické kmity membrány, rozkmitané zvukovými vlnami vzduchu, na střídavé elektrické napětí.
- c) Zvukový signál, proměněný ve střídavé elektrické napětí, se přivádí (drátem) z mikrofonu do zesilovače.
- d) Zesilovač. Zde dochází k zesílení přivedeného střídavého napětí.
- e) Zesílené střídavé napětí se přivádí (drátem) do reproduktoru.
- f) Reproduktor. Zde se v rytmu střídavého elektrického napětí rozkmitá membrána, čímž vzniká zesílený zvukový signál (zesílené zhušťování a zředování vzduchu).
- g) Zesílený zvukový signál (zhušťování a zředování vzduchu) vstupuje do zvukovodu a rozkmitá bubínek.

V kapesním sluchadle je mikrofon a zesilovač zabudován v krabičce. Je v ní též zdroj elektrického napětí (monočlánek nebo akumulátor). Reproduktor (sluchátko) je na druhém konci šňůry. Na repro-

duktor (na sluchátko) se nasazuje mušle, která se obvykle zhotovuje zvlášť pro každou osobu (podle tvaru boltce). Mušle s reproduktorem (se sluchátkem) se nasazuje do boltce na vstup do zvukovodu.

Sluchadlem se nezmění rozsah zbytků sluchu, nezvětší se. Vzdor tomu sluchadlo osobě s vadou sluchu pomáhá, protože zesiluje zvuky a protože je předává do ucha bezprostředně. Se sluchadlem vnímá dítě i takové zvuky, které by bez sluchadla neslyšelo. Dítě je tak méně izolováno od zvuků okolního světa a poněkud se učí vnímat a rozpoznávat zvuky ve svém prostředí.

2.6.4. Jak čelit obtížím

Když netěsní mušle do zvukovodu

Mušle musí přesně padnout do boltce a do zvukovodu. Když dobře netěsní, slyšíme pískot — označujeme jej jako pískot ze zpětné vazby. Je třeba zkontrolovat, je-li mušle správně nasazena. Když netěsní, pak dát zhotovit novou.

Baterie musíte mít v zásobě

Je vhodné mít rezervní baterii i u sebe. Baterie jsou malé a mají omezenou životnost. Nejčastější příčinou špatné funkce sluchadla proto bývá vybitá baterie.

Šňůra

Ta se časem opotřebuje, zlomí se a pak je třeba ji nahradit novou. Bývá často příčinou špatné funkce sluchadla nebo i náhlé ztráty zesíleného signálu. Je tedy třeba mít v rezervě i šňůru.

Jestli při poruše funkce sluchadla nepomůže vyměnit baterii, je třeba hledat závadu dál: vyměnit šňůru. Vadné místo na šňůře zrakem těžko najdeme.

Když aparát selže, nepokoušejte se jej sami opravovat, předejte jej do příslušné opravny. Sluchově postižené osoby dostávají od zdravotní správy sluchadla zdarma — správněji řečeno: zdravotní správa jim sluchadlo propůjčuje. Při poruše sluchadla je třeba se obrátit na příslušného pracovníka ústavu národního zdraví, který vyhotoví návrh na opravu. Oprava sluchadla je pak bezplatná — pokud by se ovšem neprokázalo, že uživatel sluchadla zavinil poškození sám. Opravu sluchadla, které si sluchově postižená osoba opatřila z vlastních prostředků, si tato osoba hradí sama.

Kdyby se objevil na uchu dítěte zánět nebo zranění, vyhledejte lékaře, dříve než dáte dítěti mušli do ucha. Záněty a zranění, která způsobují ve zvukovodu krvácení, musí být vždy ošetřeny lékařem, i když se zdá, že jsou na povrchu ucha. Nikdy nevkládějte mušli do ucha, které je citlivé, zraněné nebo krvácí, pokud není zcela vyhojeno a pokud k tomu nedá lékař souhlas.

3

3.1. KONTAKT ŘEČÍ

3.1.1. Dítě odezírá a začíná rozumět

V této době pozoruje vaše dítě ústa už s jistou pozorností a stále lépe chápe, co mu říkáte. Zpočátku to budou výrazy, kterých před ním znovu a znovu užíváte, např. BUDEME JÍST, JDI SPÁT, TÁTA JDE, UMYJ SI RUCE... Je důležité, abyste užívali těchto výrazů denně vždy ve stejných situacích. Brzy bude dítě odezírat další příkazy a upozornění, např. NE, PÁLÍ, BĚŽ PRYČ...

Zpočátku nebude dítě vědět, co to znamená, když stále znovu s důrazem opakujete NE, NEDĚLEJ TO, PÁLÍ... Vzdor tomu budete dbát, aby na taková slova dávalo pozor. Je to jediná cesta, aby si dítě osvojilo odezírání: bude pozorně sledovat vaše ústa a bude využívat všech podnětů pramenících ze situace, místa, dané chvíle.

3.1.2. Vytvářet zásobu slov, která dovede dítě odezírat

Když si dítě osvojilo pevný návyk sledovat ústa mluvícího, můžete pomalu začít vytvářet zásobu slov, která bude dítě bezpečně odezírat. V této souvislosti myslíme na čisté odezírání: dítě bude jen sledovat ústa, bude odkázáno jen na svůj zrak (a sluch), nebude se opírat o podněty ze situace, které mu význam slova nebo věty napovídají. Do zmíněné zásoby tedy budeme počítat jen slova, která dítě „chytlí“ pouze zrakem a sluchem.

Jak na to jít? Začnete s pojmenováním jediné věci — oblíbené hračky nebo předmětu, kterému dává dítě přednost před ostatním. Až bude cíle dosaženo, teprve potom začnete s intenzívním výcvikem dalších slov.

Malé dítě, zvláště dítě s těžkou poruchou sluchu, si neuvědomuje, že každá věc má svůj název, své jméno. Představa, že všechno v jeho okolí je pojmenováno, že se každá věc nějak jmenuje, se proto bude

vytvářet v souvislosti se cvičením odezírání vybraných slov. Na cestě k osvojení řeči to bude významný krok. Vyžádá si to určitý čas — snad týdný nebo i měsíce. Jakmile však dítě tento základní poznatek pochopí, bude výstavba řeči usnadněna.

Než začnete cvičit první slova výhradně cestou odezírání (zrakem a sluchem), měli byste svůj postup promyslet. Nebudte přitom netrpěliví a nepřistupujte k věci tvrdě. Neočekávejte zpočátku žádnou reakci. Pro dítě to není snadné věnovat pozornost tak nepatrným a cizorodým pohybům mluvidel. A pak je dokonce spojovat s nějakým předmětem nebo s celou řadou stejných věcí. Toto přiřazování určitého slova k většímu počtu věcí je nutné, protože jinak by představa dítěte zůstala příliš zúžená. Slovo a slovní obsah JABLKO neplatí totiž jen pro ono jediné jablko, které máme právě v ruce, ale pro všechna myšlená jablka.

První slovo, které dítě správně a důkladně zvládne, povede k tomu, aby si osvojilo tisíc dalších. Nezačínejte proto se dvěma, třemi či více slovy, nýbrž jen s jediným, ale důkladně. Porozumí-li dítě tomuto prvnímu slovu správně podle jeho významu a obsahu, pak přišla chvíle, kdy můžete začít budovat slovník systematicky slovo za slovem. Považujte proto toto první zvolené slovo za jakýsi klíč k výstavbě celého slovníku. A užívejte zvoleného slova při hře i v každé vhodné situaci.

3.1.3. Jak vybrat první slovo

Prvním slovem pro odezírání by měl být název předmětu, se kterým se dítě často setkává. Je totiž žádoucí, aby dítě tento předmět, jehož název si osvojuje, nejen vidělo, ale aby se ho mohlo dotýkat, ohmatat jej, vzít do ruky. Dítě musí vidět věc před sebou, aby poznalo, že dotyčné slovo (název) je „zástupcem“ té věci, že tu je namísto té věci. Později se bude dítě učit i slovům abstraktním, která neoznačují nic předmětného. Teď se ale soustředíme na slova, která značí něco, co lze uchopit, především na věci dětského prostředí. To se týká všech počátečních cvičení v odezírání. Všechno, o čem se mluví, musí dítě vidět.

Vybrat první slovo je důležité. Dítě by se mělo s tím slovem neustále setkávat po celý den. Tento požadavek nejlépe splní název hračky, se kterou si dítě rádo hraje, název součásti oblečení nebo název jiného předmětu.

Prvním předpokladem úspěšné volby je vyhovět zájmu dítěte. Měli byste tedy hledat věc, která dítě zajímá. Buďte při volbě kritičtí: nevycházejte z toho, co snad zajímá jiné děti nebo co zajímá vaše dítě podle vašeho povrchního mínění. Řiďte se skutečným zájmem dítěte.

Druhý předpoklad: je třeba, aby se vybrané slovo dalo dobře odezírat. Když jste tedy podle zájmu dítěte vybrali určitý počet slov, přihlídněte teď k tomu, které z nich se dá nejsnáze odezírat.

Předpokládejme, že k nejoblíbenějším hračkám vašeho dítěte patří autíčko, letadélko a míč. Teď byste si měli sami před zrcadlem vyzkoušet, které z těchto slov {auto, letadlo, míč} se dá snadno odezírat.

Třetí předpoklad: Častá upotřebitelnost slova. Určitá věc může být pro dítě zajímavá a název té věci může být snadný pro odezírání — to však není ještě všechno. Jestli takové slovo nebude možno co nejčastěji během dne používat, pak prospěje málo nebo nic. Nakonec tedy musíte zvážit, zda-li bude možno vybraného slova používat při mnoha příležitostech, v mnoha situacích, při hrách. Nejvíce zajímá děti míč. Totéž platí o autu. Obě slova (místo „míč“ zvolíme znělejší „balón“) BALÓN a AUTO lze snadno odezírat. Obou se dá během dne často používat. Jinak je to se slovem „letadlo“ — není tak snadné pro odezírání. Kromě toho se dítě s letadly nesetkává tak často jako s auty.

Opakujeme hlediska pro volbu slova:

1. První slovo pro odezírání má označovat známý předmět.
2. Tento předmět má dítě mimořádně zajímat.
3. Zvolené slovo se musí dát snadno odezírat.
4. Bude to takové slovo, se kterým se dítě bude během dne často setkávat.

Zabývali jste se dostatečně těmito čtyřmi hledisky? Jestli jste našli víc slov, která splňují všechny čtyři požadavky, pak vám doporučujeme, abyste zvolili podle vlastního uvážení. Přihlídněte také k požadavku, že o zvolené věci budete po celý den mluvit. Líbilo by se vám vracet se stále například ke slovu BOTY? Nebude se vám spíš zamlouvat slovo balón nebo auto?

Zvolte tedy z několika vybraných jedno slovo, které se vám zdá nejvhodnější. Pak ale musíte toho slova užívat tak často, jak to jen půjde. Přitom je budete uvádět do spojitosti s předmětem, který označuje. Slovo budete užívat i v krátkých větách.

3.1.4. Praktický návod

Zvolte si slovo BALÓN. Odpovídá všem požadavkům. Míč patří k věcem, které jsou stále kolem dítěte; s míčem si dítě často hraje. Slovo je lehké pro odezírání a lze ho bez násilí během dne velmi často použít.

Dítě si hraje s míčem. Říkáte přitom DEJ MI BALÓN, TADY JE BALÓN... Ukážete na míč a řeknete slovo BALÓN. Když řeknete dítěti název a hned ukážete předmět, vyjádříte spojitost mezi předmětem a názvem. To budete častěji v průběhu dne opakovat i později, čas od času. Dáte dítěti do ruky míč; když na vás pohlédne, řeknete BALÓN a hned na míč ukážete.

O něco později použijete slova BALÓN ve větě, např. TADY JE BALÓN, DEJ MI BALÓN, BALÓN JE PĚKNÝ... Tak nebo podobně musíte pracovat, abyste slovo vštípili dítěti do paměti.

Pokud jste se rozhodli pro jiné slovo, doporučujeme, abyste zachovali naznačený postup při jeho volbě.

Jistě si položíte otázku, za jak dlouho se asi dítě naučí vybrané první slovo odezírat. Uvažte, že to je rozhodující průlom. Lze to srovnávat s prvními kroky dítěte. Jistě si uvědomujete, jak pomalu probíhá vývoj dítěte. Stejně tomu je i s vaším sluchově postiženým dítětem: k odezírání je přivádíte ponenáhlu. Potřebuje to svůj čas. Budou rozdíly mezi jednotlivými dětmi, u některého to půjde rychleji, u jiného pomaleji. Projevujte přitom trpělivost. Když jednou dítě pozná, že každá věc má své jméno, bude další rozvíjení řeči pokračovat rychleji.

3.1.5. Začínáte se skutečnými předměty

Rozvíjení řeči nesmíme stavět na obrázku nebo na modelu, ale musíme vyjít ze skutečného předmětu. Když se rozhodnete pro nácvik slova AUTO, pak je třeba, aby dítě nejprve uvědoměle pozorovalo skutečná auta a teprve potom aby se název spojoval s modelem nebo s obrázkem auta. Když dítě vidělo skutečné auto, třeba v pohybu, nebo dokonce je ještě slyšelo, pak dostane auto-hračka a auto na obrázku podstatně hlubší význam. Pod slovem auto bude pak mít dítě více představ, nejen představu zrakovou (jak auto vypadá). Vybaví si řidiče, který auto ovládá, zvuk při startování, pach benzínu nebo výfukového plynu. Představa skutečného předmětu je vždycky bohatší.

Často nám postačí jediné slovo (výzva, zvolání) pro vyjádření celé myšlenky. Vzdor tomu si při řeči s dítětem zvykejte vyjadřovat myšlenku celou větou. Zpočátku se přitom omezíte na pár slov, dítě se na vás podívá jen krátce. Vzdáte se tedy delšího povídání o míči (popř. o jiném předmětu). Vyhmátnete to podstatné, např. TADY — BALÓN. TADY JE BALÓN. PODÍVEJ SE! BALÓN... Kdybyste se pokusili mluvit dlouho, mohlo by se dítě už zabývat něčím jiným, ještě než byste domluvili.

Zvolené slovo dávejte na konec věty. Neužívejte je však stále ve větě jednoho typu, v jedné a téže větě, říkejte je ve více různých větách. Jinak si dítě vštípí do paměti zcela určitou větu jako celek, v níž cvičené slovo zaniká. Začleňujte zvolené slovo do různých vět a do různých slovních spojení, například: BALÓN. TADY — BALÓN. TADY JE BALÓN. KDE JE BALÓN? DEJ MI BALÓN. MÁM BALÓN. NEMÁM BALÓN...

Opakujte zvolené slovo naznačeným způsobem a cvičte je tak dlouho, až je dítě bude umět odezírat v každém spojení. Říkejte slovo, stále den za dnem, až bude dítě v kterékoliv chvíli slovo odezírat a správně mu rozumět. Teprve až bude splněn tento předpoklad, můžete přistoupit k nácviku dalšího slova. „Na programu“ však musíte ponechat i ono první slovo a dále je procvičovat.

Pamatujte stále na tyto věci:

1. Používejte zvolené slovo v bezprostřední spojitosti se skutečným předmětem, teprve potom s hračkou a nakonec s obrázkem.
2. Říkejte slovo vždy ve větě.
3. Zařazujte zvolené slovo pokud možná na konec věty (na konec slovního spojení).
4. Říkejte slovo ve větách různých typů.
5. Omezte se při vyjádření jen na podstatné.

3.1.6. Kdy bude dítě mluvit?

Jistě máte na mysli otázku, zda už není čas přistoupit k tvoření mluvené řeči a jak dítě k mluvení vést. Napsali jsme už dříve, že slova děti rozumějí daleko dřív, než začnou vyslovovat. To je obecná zkušenost z výchovy slyšících dětí. Tuto zákonitou skutečnost nemůžeme pominout ani při svém speciálním výchovném přístupu. Proto jsme se soustředili na jedno zvolené slovo (balón) a intenzívně nacvičujeme jeho odezírání.

Pro nácvik mluvení zvolíme jiné slovo, artikulačně snazší. I toto slovo musíme nejdříve cvičit odezíráním: dítě je musí poznat, umět odezírat a porozumět jeho obsahu (jeho významu). Určitá hlediska musíme respektovat také při volbě slova, jehož vyslovení budeme připravovat. Slovo má být pro dítě zajímavé, má se stát prostředkem vyjádření určité myšlenky, prostředkem k vyjádření záměru dítěte. Vybrané slovo se má dát dobře odezírat; pohyby mluvidel při vyslovení tohoto slova se nemají podobat artikulačním pohybům slova zvoleného pro nácvik odezírání. Má to být konečné slovo, jehož bude možno často používat, které bude mít v různých větách jasný význam a které bude podněcovat k rychlé reakci. Uvažujte proto a hledejte, které slovo by bylo nejvhodnější pro první mluvený projev.

3.1.7. Nejen na dítě mluvit, také dítěti „naslouchat“

Často jsme připomínali, abyste s dítětem stále mluvili. Teď přicházíme s dalším požadavkem: občas také svému dítěti naslouchejte. Víte sami, že rozhovor musí být nejméně dvoustranný, že musí probíhat mezi dvěma osobami, jinak se stane z rozhovoru samomluva. Má-li vaše dítě mluvit, musí k tomu mít chuť, musí si to přát. Kromě toho musí mít o čem mluvit a hlavně musí mít možnost s někým si povídat. Tento „někdo“ bude asi osoba dítěti nejbližší, která se dává dítěti k dispozici upřímně, opravdově a celou svou bytostí. Taková osoba bude i trpělivým a věrným posluchačem.

Jste to pochopitelně vy, rodiče, kteří se můžete stát aspoň pro první chvíli nejpovolanějšími partnery v rozhovoru s dítětem. Váš postoj k dítěti, váš zájem, vaše důvěra v jeho schopnost vyjádřit se, vaše re-

akce na jeho výkony, vaše pomoc a nadšení podněcuje dítě s takovou účinností, jakou jiná osoba nemůže vyvolat. Když se dítě snaží něco vám říci nebo s vámi žvatlat, tak začněte hned poslouchat. Okamžitě projeďte svůj zájem a pozornost. Reagujte na všechny projevy dítěte. Když uhádnete, co asi chce říci, řekněte hned sami dotyčné slovo nebo větu, vyslovte to za dítě (a k dítěti). Doporučujeme, abyste vyslovenému přání, popř. naznačené představě vždy vyšli vstříc. Přeje si snad dítě chléb nebo pečivo, vodu nebo šťávu? Upadlo? Je smutné? Rozbilo něco? Na to na všechno musíte reagovat.

3.1.8. Pro nácvik vyslovení (artikulace) volíme slovo TAM jako první

Volíme tedy další slovo pro intenzivní cvičení. Nejprve nacvičíte jeho odezírání a ujasníte jeho obsah (význam) a teprve potom dítě záměrně povedete, aby se pokoušelo toto slovo říkat — budete podněcovat výslovnost tohoto slova. To neznamená, aby dítě slovo opakovalo, když mu je předřikáváte. Musíte na dítě působit a uvést je do takové situace, aby potřebovalo to slovo říci, aby promluvílo spontánně, samovolně.

Váším úkolem bude dostat slovo do duševního vlastnictví dítěte. Při vhodném povzbuzení se dítě jednou pokusí samo od sebe slovo opakovat, tj. vyslovit.

Tím se rozšiřují naše návrhy ve skutečnosti na dvě slova, která budete současně nacvičovat:

na první slovo, kterým začne dítě budovat svou zásobu odezíraných slov (označení pro předmět, v našem případě jsme volili slovo BALÓN), na druhé slovo, zcela jiné (zvolili jsme výraz TAM), které budeme cvičit, aby jím dítě začalo své mluvení. Až se jednou toto slovo objeví v ústech vašeho dítěte, nesmíte ztratit chuť do práce, když dítě to slovo nevysloví správně. Nesmíte se tím nechat deprimovat. Naopak. Musíte výkon pochválit, musíte mu vyslovit uznání, že slovo řeklo. Nesmíte totiž dítě zahanbit. Jde o kritickou chvíli, o první pokus promluvit.

3.2. VY A VAŠE DÍTĚ

3.2.1. Návyky tělesné čistoty

Je to otázka stejně závažná jako jiné výchovné problémy. Mezi dětmi se sluchovou vadou a dětmi slyšícími není celkem žádný rozdíl, když jde o to, dostat pod kontrolu vnitřní orgány, třebaš močový měchýř a podobně. I sluchově postižené dítě dospěje k ovládání těchto orgánů. Potřebuje to určitou pozornost a trpělivost.

Před uplynutím prvního roku věku bývají děti jen zřídka čistotné. U některých dětí se toho nedosáhne ani do věku dvou let nebo dvou a půl roku. Jindy se zas zdá, že si dítě navyklo na čistotu neobyčejně brzy, pochopitelně k pyše matky. Pak ale, když jsou dítěti tři nebo čtyři roky, mohou neočekávaně nastat „nehody“. Dítě pomoci postel nebo má mokré kalhotky, když si hraje venku. Také se někdy stává, že se u dítěte objeví pomočování a znečišťování, když doma pozoruje novorozence. Znečišťuje se snad proto, že by chtělo, aby mu věnovali stejnou pozornost jako novorozenci? K nezpůsobům kojence se může vrátit, když je psychicky silně zneklidněno, protože se třebas s nějakým problémem nevypořádalo.

Jestli matka začne s návyky osobní čistoty příliš brzo a moc přísně, neprokáže dítěti dobrou službu. Dítě totiž musí nejprve vědět, oč se jedná. Třebas si všimne, jak mu kape moč po nožičkách. Nebo se před vámi schová, když cítí tělesnou potřebu. Snad si prohlíží loužičku na podlaze nebo dá nějak najevo, že si uvědomuje vztah mezi sebou a tím, co se stalo. Dítě si tedy nejprve musí být vědomo toho, co dělá.

Dalším předpokladem je vyspělost dítěte: dosáhlo už takového stupně, aby mohlo své orgány kontrolovat? Musí být totiž schopné moč nebo stolici zadržet a vyprázdnit se až ve chvíli, kdy pro to budou podmínky. Nedá se obecně říci, ve kterém věku se začne dítě kontrolovat. U některých dětí se dají stopovat projevy pro tuto počínající schopnost ve věku 12—14 měsíců. To je potom vhodná chvíle, abychom začali s výchovou k tělesné čistotě.

Tato výchova nesmí být překotná. Dítě se musí učit uvádět ve vztah své tělesné potřeby s hrníčkem nebo s klozetem. Musí být schopné spolupůsobit při navýkání na tělesnou čistotu a musí chtít spolupracovat.

Za vhodný věk k osvojování návyků tohoto druhu považujeme věk kolem dvou let, kdy umí dítě chodit. Seznámíte dítě s hrníčkem nebo s toaletou, pokud jste to už dříve neudělali. Počínáte si tak, že chcete pomoci, že nechcete učit. Dítě poznává, k čemu je hrníček a toaleta, poznává jejich účel. Tímto poznáním však ještě nedosáhlo schopnosti, aby se vyprázdnilo po své nebo vaší vůli.

Kontrola nad tělesnou čistotou závisí na souhře mezi nervy a svaly. Mnohým dětem se tato obtížná kontrola nepodaří ani do věku dvou a půl roku. Nezbude než být trpělivý. Měli byste dítěti pomáhat poznat, co se od něj v té chvíli čeká. Pamatujte přitom, že násilí a nátlak jsou škodlivé, že ničemu neprospějí.

Jak postupovat? Musíte uhodnout, kdy byste měli posadit dítě na hrníček. Doporučujeme vám tedy vést si tabulku, na níž si budete zaznamenávat denně dobu, kdy se dítě vyprázdnilo, kdy šlo na velkou stranu (do čtverečku si vepíšete kolečko), kdy šlo na malou stranu (do čtverečku si vepíšete křížek). Když povedete takový záznam po dobu čtyř, pěti týdnů, budete asi moci z tabulky dost spolehlivě vyčíst, kdy je třeba dát dítě na hrníček.

dne příležitost mnohokrát je vidět, jak se ho používá, pochopí jeho význam a osvojí si je. Teprve potom je dítě s to spontánně slova použít a pokusit se je samo od sebe vyslovit.

Teď je třeba konkrétně se zamyslet a vyhledávat všechny možné situace, ve kterých lze slova TAM zcela organicky a přirozeně použít.

V kuchyni při utírání nádobí: lžice dáváme tam, nože zase tam, utěrku pověsíme tam...

Při oblékání: svetr máš tam, bunda je tam, boty jsou tam...

Při svlékání: kalhoty položíme tam, boty schováme tam...

Při uklízení hraček: panenku položíme tam...

V koupelně: voda je tam, mýdlo...

Před vycházkou: půjdeme tam...

Jak slovo užívat? Pokaždé, než slovo TAM řeknete, krátce svou činnost přerušíte, abyste na sebe upoutali pozornost dítěte. Když se na vás podívá, můžete mluvit. Přitom je rozhodující, abyste dopřáli dítěti možnost reagovat na slovo přiměřenou činností. Tak nejspíše pochopí, že je třeba něco udělat, když se řekne slovo TAM.

3.4. DÍTĚ A HRA

3.4.1. Míč — předmět hry a námět rozhovoru

Je tolik možností, jak si mohou děti hrát! Kolem vás je plno věcí, které mohou posloužit dětské hře. Nelze je všechny probrat. Na konci této lekce dostanete několik podrobnějších pokynů a představ o materiálním vybavení pro hry. Největší část materiálu pro hry lze připravit z věcí, které jsou v domácnosti. Přitom však vždy myslíte na to, že není důležité, jak a s čím si dítě hraje, ale že je důležitější sledovat, aby všechny hry dítěte byly příležitostmi k učení a aby se při nich dítě učilo poznávat existenci, účel a důležitost řeči.

V tomto oddílu pojednáme o míči (o balónu) jako o předmětu hry a námětu pro rozhovor. Pro jednu ze zvláštních her této lekce volíme nácvik odezírání slova BALÓN. Jestliže jste si také vy zvolili toto slovo pro cvičení v odezírání, jak je nevyhnutelné, aby si dítě hrálo s míčem nejméně jednou denně a aby se seznamovalo s tímto slovem ve spojení s mnoha různými druhy míčů. Má-li dítě získat správnou představu obsahu slova míč, pak musí poznávat (odezírat) slovo ve spojení s nejrozličnějšími druhy míčů.

3.4.2. Mluvte o míči

Hry a činnosti poskytují rodičům příležitost stále znovu užívat slova BALÓN. Místo, abyste říkali CHYTEJ HO, DEJ MI HO, MÁM HO... musíte říkat CHYTEJ BALÓN, DEJ MI BALÓN, MÁM BALÓN... Musíte vždycky pojmenovat předmět, jehož název nacvičujeme.

Jakoupak máte představu, když uslyšíte slovo „balón“? Myslíte-li na míč, s jakým si hraje vaše dítě, pak máte na mysli asi gumový míček. Větší chlapec by spíš pomyslel na kopací míč. Hráč golfu si asi představí golfový míč. Na pláži myslíme zas na velký nafukovací míč pro hry ve vodě.

Pomozte dítěti k poznání, že je mnoho druhů míčů. Tím se bude stále víc rozšiřovat jeho představa věci, kterou začíná spojovat se slovem „balón“. Čas od času byste mu měli ukázat míče různé velikosti a barvy a míče pro různé hry. Nakonec i míček pro stolní tenis bude pojmenován slovem balón, stejně jako veliký míč pro vodní hry.

3.4.3. Hry s míčem

Děti mají radost, když mohou míč kutálet, házet, chytat, pouštět do nádoby, když foukají do pingpongového míčku na stole, když modelují kuličky z plastelíny, z hlíny nebo z těsta, i když se mohou postavit za kopací míč. Tyto a jiné vlastnosti dětí vám umožňují stále se o „balónu“ zmiňovat a tak přispívat, aby dítě dospělo k porozumění obsahu slova „balón“. Ponenáhlu pochopí, že se tím slovem míní míč na kopanou nebo na odbíjenou, tenisový míč i malinký pingpongový míček. Zkrátka, že ten malý červený míček vašeho dítěte není jediným „balónem“ na světě.

Jednoho dne vaše dítě pochopí, že je vztah mezi pohybem vašich mluvidel při slově „balón“ a mezi skutečným míčkem (ať už je před dítětem jakýkoliv druh míče), že tento předmět má své pojmenování. A vaše dítě bude chtít poznávat pojmenování dalších věcí i osob kolem sebe.

3.5. ZVLÁŠTNÍ HRY

7. hra (Prohlížíme si rodinné album fotografií)

Cíl hry

Při prohlížení rodinných fotografií chceme získat dítě pro klidný rozhovor.

Co budete potřebovat

Potřebujete snímky členů rodiny: rodičů, sourozenců, prarodičů, strýců, tet. Zpočátku byste měli denně použít vždy jen jednoho obrázku. Jestli snímky nemáte, měli byste si nějaké pořídit a přitom vyfotografovat i své dítě (samotné a také s někým).

Pokyny pro hru

Přečtete si znovu návod pro 4. výchovnou hru ve druhé lekci. Postup bude podobný. Držte v ruce každý obrázek tak dlouho skryt, dokud nebudete moci něco o osobě na snímku povědět; mějte obrázek obrácen k sobě a řekněte třeba: Na obrázku je táta. Teď se letmo podívejte na fotografii, ale ještě ji neukazujte. Ještě jednou povězte, kdo

je na obrázku: Tady je táta. Teď teprve otočíte obrázek, aby se na něj mohlo dítě podívat. Bude snímek asi chvilku pozorovat, pak na vás koukne, takže budete mít znovu příležitost něco k vyfotografované osobě povědět. Měli byste přitom užívat různých vět nebo slovních spojení, ale vždycky pojmenovat osobu na fotografii: To je táta. Vidím tátu. Tady je táta. Podívej se — táta. Podívej se, tady je táta...

Obměny hry

Když už je vaše dítě starší a dovede zacházet s lepidlem, mohli byste mu dovolit, aby s vámi vlepovalo snímky do alba. Při jedné příležitosti nalepíte dva až tři snímky. Toto album by mohlo být určeno právě dítěti.

Když se vám podaří udržet pozornost dítěte na delší dobu, můžete prolistovat celé album a ke každému obrázku něco povědět.

Ještě jeden pokyn: První den použijte ke hře fotografii, druhý den nějakou hračku a další den zas nějakou věc z domácnosti, aby byla stále zajištěna rozumná změna. Schovávejte si po hře všechny předměty, obrázky i hračky: dítě je při příštím použití po nějaké době přijme jako nové.

8. hra (Učíme se poznat slovo „balón“)

Slovo nacvičujeme ve hře. Kdybyste si místo tohoto slova zvolili jiné, musíte ve hře nacvičovat své zvolené slovo a musíte je procvičovat intenzivně. V následujících odstavcích vám chceme ukázat, jak má taková hra asi vypadat.

Cíl hry

Slovem BALÓN začíná vytvářet zásobu slov, která bude dítě umět odezírat.

Co budete potřebovat

Bude zapotřebí čtyř nebo pěti míčků z umělé hmoty nebo z gumy. I tenisové míčky se dají použít. Kromě toho si připravte nádobu — kovovou nebo z umělé hmoty.

Návod ke hře

Sedněte si naproti dítěti a nádobu vezměte do levé ruky. Míčky mějte schovány na klíně nebo v krabici vedle sebe. Počkejte, až se na vás dítě podívá, a řekněte mu, že máte BALÓN. Jak budete sahat po míčku, podívejte se po své ruce, chvilíčku vyčkejte a plni očekávání se zas podívejte na dítě. Jestli se na vás podívá, zase se zmíníte, že máte balón. Míč pak zvedněte a podržte jej ve své ruce (trochu níž před svým obličejem, aby dítě stále vidělo na vaše ústa a mohlo odezírat, nebo vedle svého obličeje). Jak se dítě znovu podívá, řekněte třebas: BALÓN. TADY JE BALÓN. MÁM BALÓN... Rychle dejte míč dítěti do ruky a pomozte mu, aby jej pustilo (vhodilo) do připravené nádoby.

Teď sáhněte po druhém míčku, zase jej pojmenujte a předejte dítěti. I tentokrát mu pomozte, aby vpustilo míček do připravené ná-

doby, kterou máte v levé ruce. Svou činnost doprovázíte slovy BALÓN, TADY JE BALÓN, POZOR — BALÓN... A takhle postupujte dále, až nezbude žádný míč.

Obměny hry

Vyzvěte dítě, aby nechávalo padat gumové nebo tenisové míčky do koše nebo do kbelíku. Nebo mu pomozte, aby nechávalo propadávat kuličky malými otvory do lepenkové krabice. Nebo zas může kutálet malé míčky lepenkovou rourou do krabice nebo do jiné nádoby.

9. hra (Teď přijde slovo TAM)

Cíl hry

Toto slovo jsme vybrali, aby se je dítě naučilo co možná brzy aktivně používat (aby se je naučilo mluvit, vyslovovat). Víme, že dítě užije slova účelně jen tehdy, když mu zcela dobře rozumí. Proto začneme nácvikem odezírání tohoto vybraného slova TAM (popřípadě jiného, jestli jste se pro jiné slovo sami rozhodli).

Co budete potřebovat

V kuchyni v zásuvce bývá platónek na příbory, dělený do tří nebo čtyř přihrádek. Dítě ze zkušenosti ví, že matka ukládá příbory podle druhu do jednotlivých přihrádek. V této hře toho využijte. Ten platónek si tedy připravíte. Také příbory: nůž, vidličku, lžici — po dvou, třech kusech.

Postup při hře

Věci si připravíte na stole. Dítě sedí proti vám a pozoruje, co děláte. Vezmete do ruky vidličku, počkáte, až se na vás dítě podívá a řeknete: VIDLIČKA — DEJ TAM. Druhou rukou ukážete na místo v platónku. Dítě se na vás podívá a vy větu opakuje: VIDLIČKU DEJ TAM. Podáte vidličku dítěti do ruky, vedete jeho ruku tak, aby dítě položilo vidličku na vyznačené místo. Potom řeknete: VIDLIČKA JE TAM. Podobně postupujete dál, dokud nedáte všechny příbory na platónek. Nezapomeňte vždy připomenout, že dotyčná věc už je „tam“.

Obměny hry

Dítě pomáhá při umývání nádobí — chce uklízet. Je možné toho využít pro další procvičování slova TAM. Dítě má svůj koutek s hračkami (svou skříňku na hračky), uklízejte hračky s dítětem a říkejte AUTO DEJ TAM, PANENKU DEJ TAM... Takové cvičení můžete použít, abyste zavedli jistý režim pořádku v hračkách. Stejně bohatě můžete slova TAM použít při hře, třebas se stavebnicí. Dítě staví kostky za sebou, dává je na sebe... Říkáte přitom KOSTKU DEJ TAM... Dítěti přikazujeme HRAJ SI TAM, připravujeme se na vycházku a říkáte PŮJDEME TAM apod.

Všechna cvičení musejí probíhat v reálných situacích, při práci, při hře, při zábavě, na vycházce... Je vhodné užívat ve větách příkazů

{dej, polož, dones, schovej, běž, jdi, utíkej...}. Slovo TAM, které nacvičujeme, klademe nejraději na závěr věty, tam je nejnápadnější. Mluvíme v jednoduchých, ale správných větách.

10. hra {Nasloucháme hudbě}

Cíl hry

Chceme, aby mělo dítě z hudby radost a aby si ji uvědomovalo. Budeme tříbit jeho sluchovou pozornost, aby poznalo, kdy hudba hraje a kdy nehraje.

Co budete potřebovat

Nejlépe se hodí gramofonová deska s řízným pochodem. Není-li po ruce, pak živá hudba z rozhlasu nebo z televize nebo i vlastní hudební produkce. Je vhodné připravit si malý praporek {kousek látky na dřevěnou tyčku}.

Návod ke hře

Sedněte si naproti dítěti. Ať se dítě dívá, když pouštíte gramofon. Vyzvěte je, aby naslouchalo. Řekněte HUDBA {nebo třeba MUZIKA — potom byste ovšem muselo už toho slova používat stále, ostatně v lidové řeči se víc používá slova MUZIKA než HUDBA}. Nebo řekněte SLYŠÍM HUDBU. Zvedněte praporek a mávejte jím v rytmu hudby. Pak gramofon zastavte. Dítě se dívá, jak vypínáte přístroj. Řeknete NENÍ HUDBA. NESLYŠÍM NIC... A vlaječku skloňte dolů.

Pak zase opakujte ve stejném postupu: zapněte gramofon a řekněte HUDBA, SLYŠÍM HUDBU. Pomozte dítěti mávat praporkem. Znovu přístroj vypnete a řekněte NENÍ HUDBA. NESLYŠÍM NIC... Dítě teď má vlaječku sklonit a nechat ji v klidu. Podle potřeby mu musíte přitom pomoci.

Budete muset při opakování tohoto cvičení pomáhat dítěti tak dlouho, až bude samo reagovat na to, co vidí a co slyší. Když už bude přesně reagovat na pozorování zrakem a sluchem, měli byste je nechat sledovat hudbu jenom sluchem. Ať se klidně dívá, když zapínáte gramofon. Dříve než budete chtít hudbu zastavit, zakryjte gramofon větší lepenkou, aby dítě nevidělo, že přístrojem manipulujete. Chceme teď, aby dítě poznalo sluchem, že hudba přestala. Přístroj může nenápadně vypnout též jiná osoba.

Když dítě sluchem nepostřehne přerušení hudby a vlaječku ne-skloní, pak musíte dál cvičit a umožnit, aby dítě ještě chvíli smělo sledovat zrakem i sluchem. Jestli však dítě na přerušení hudby reaguje správně — aniž se dívá — tak byste se měli pokusit, aby sluchem určilo také začátek hudby. Kdyby se to nedařilo, je třeba pokračovat ve cvičení současně sluchem i zrakem.

Obměny hry

Dítě si bude hrát s malou panenkou. Když zazní hudba {řeknete HUDBA}, bude dítě s panenkou tančit, když hudba přestane {NESLYŠÍM NIC}, pak v tanci ustane.

Panenka bude pochodovat po cestě vyznačené proužkem papíru. Když se hudba přeruší, musí se i panenka zastavit. Hra bude ještě zajímavější, když na konec cesty položíte něco sladkého a dítě bude smět panenku „nakrmit“, jakmile dojde na konec cesty. Pro dítě to bude zábavné.

3.6. HRA A VĚCI POUŽÍVANÉ PŘI HŘE

Pro děti je hra prací. Pro hru lze využít nejrozmanitějších věcí, které jsou kolem nás.

3.6.1. Hra slouží učení a rozvoji dítěte

Když si děti hrají, rozvíjejí své dovednosti i tělesné síly. Při hře rozvíjí dítě schopnost něco si představit, přemýšlet o své činnosti a plánovat ji, něco vytvářet a ztvárňovat. Osvojuje si závažné společenské návyky, důležité pro život v dospělosti. Učí se dávat druhým a přijímat od nich, dělit se s druhými, střídat se v pořadí, snášet se s lidmi. Dítě se při hře učí pracovat ve skupině na společném úkolu.

Dítě rádo objevuje a zkoumá nové věci, pozoruje, přijímá rady a pokyny, pracuje s věcmi a zpracovává materiál. Hra bývá zdrojem opravdových a bezprostředních radostných zážitků z úspěchů — to podněcuje dítě k dalším výkonům, třeba jen ve hře.

3.6.2. Předpoklady pro hru

Dítě potřebuje

1. něco, s čím si může hrát,
2. místo, kde by si mohlo hrát,
3. kamarády, s kterými si bude hrát,
4. možnost samostatně rozhodovat o druhu hry i o způsobu hraní.

Ad 1. S čím si má dítě hrát?

Pojem hračka se netýká jen panenky, vláčku, autíčka a jiných hraček, které nakupujeme v prodejně. Obchod je jen jedním z mnoha zdrojů předmětů pro hraní. Věci na hraní najdeme venku v přírodě, na dvorku, kolem domku a jinde. Můžeme je zhotovit doma. Mnoho podnětů a myšlenek, jak získat hračky, najdete v druhé polovině tohoto oddílu.

Ad 2. Kde si má dítě hrát?

Hrát si může uvnitř domu nebo venku u domu. V každém případě musí mít dítě místo, kde bude chráněno před nebezpečím a kde nebude vyrušováno.

Dítě by si nemělo hrát v blízkosti sporáku, kde by mohlo převrhnout nádobu s vřelým obsahem, nemá si hrát v blízkosti zásuvek a vypínačů a v blízkosti elektrických vodičů k přístrojům, nemá si hrát ani u roze-

hřátých kamen nebo topných těles, u otevřených oken (zvláště ve vyšších podlažích), v blízkosti vozovek (tak dlouho, než si bude samo vědomo nebezpečí a než se samo dovede chránit před úrazem), ani na otevřených schodištích větších domů (pokud nedovede samo bezpečně chodit po schodech nahoru a dolů).

Nedávejte dětem do rukou nože, nůžky, špendlíky a jehly. Schovávejte před nimi léky, jedy a čisticí prostředky. Nedovolujte jim zapínat elektrické spotřebiče a přístroje. Nedávejte jim křehké rozbitelné předměty a chraňte je před vším, co jim může způsobit úraz.

Za vhodné místo pro hru uvnitř domu poslouží kout ve světnici, kde bude dítě bezpečné před úrazem a kde nebude vyrušováno (tam může mít uloženy své hračky), nebo samostatný dětský pokoj. Venku si může dítě hrát na oploceném dvorku nebo v zahradce, v chráněné oddělené části dvora nebo zahrady, na verandě (zavřené dveře), v parku nebo na dětském hřišti. Hry venku jsou krásné v každé roční době. Patří k dětství.

Ad 3. Kamarádi ve hře

Děti si hrají samostatně, v blízkosti jiných dětí, s jinými dětmi, někdy i s dospělými. Pro všechny děti je důležité, aby získávaly zkušenost ze styku s druhými dětmi. Až asi do tří let si dítě nedovede hrát s jiným dítětem. Hraje si obvykle v blízkosti nebo vedle druhého hrajícího si děvka. Později si už hraje s jedním dítětem, obvykle se starším dítětem. Se skupinou dětí si hraje zpravidla až po nástupu do mateřské školy.

Pokud chybí dítěti v rodině nebo v sousedství dětská společnost, pak je vhodné posílat je do mateřské školy.

Ad 4. Volné, svobodné rozhodování ve hře

Nehledě k tomu, jestli si dítě hraje samo, vedle druhého dítěte nebo s někým, doporučuje se vždy hra, která připouští nebo vyžaduje co nejmeně vměšování a vyrušování. K tomu účelu se nejlépe hodí kout v místnosti, ve které jste i vy. Pro vás — rodiče — zbývá jediný úkol: pozorně přihlížet, projevovat zájem a nadšení a být k dispozici radou i pochvalou. Občas bude potřeba, abyste se sami hry zúčastnili. Neměli byste to však přehánět a měli byste to udělat, jen pokud to bude dítě potřebovat. Dopřejte mu, aby si samo volilo hru i způsob hry.

3.6.3. Předměty, se kterými si může dítě hrát

Dítě nepotřebuje bezpodmínečně hračky z obchodu. Počítejte i s takovými věcmi, jako je písek, hlína, voda, sníh a led, větve, listí, oblázky, mušle a skořápky z hlemýžďů, plochy, na něž se dá malovat atd. To všechno může dítěti posloužit stejně dobře jako koupená hračka. Nepřehlížejte proto množství věcí v přírodě, které nabízejí možnosti ke hře i k poučení. V dalších odstavcích najdete několik pokynů v tomto ohledu.

3.6.4. Přírodní materiály ke hře

Písek

Pečlivě zhotovený dřevěný nebo kovový truhlík s pískem s vhodným krytem poskytuje při dobrém počasí nesmírné možnosti hry venku. Není důležité, jestli takový truhlík koupíme nebo sami doma zhotovíme. Kdybyste takový truhlík nesehnali, vyhloubíte v půdě mělkou jámu (asi 150×70 cm) do hloubky asi 20 cm a vyplňte ji jemným pískem.

Můžete vymezit dítěti na dvoře nebo v zahradě též kousek na rytí. Hry v písku jsou možné nejen venku, ale i v teplém sklepě nebo jinde v domě, když tam pro dítě umístíte tzv. pískový stůl.

Dřevěné lopatky, velké lžíce nebo kovové nářadíčko, které není špičaté, malé kbelíky, nádobíčko z plastických hmot, síta, nálevky, krabice a skříňky, autíčka a jiné malé hračky poskytují dítěti mnoho možností pracovat v písku podle vlastních představ a hrát si tam. Někdy je vhodné písek navlhčit, aby se dal formovat do tvarů. Děti rády stavějí silnice, tunely i hrady nebo nabírají do kbelíčků písek a pečou „bábovky“. Suchý písek zas láká k jiným hrám: dá se snadno přesýpat sem a tam a lze jej prosívat přes síto.

Voda

poskytuje nevyčerpatelné možnosti pro hru. Maličké děti rády stříkají vodu kolem sebe. Větší se zas rády brouzdají v brouzdališti, v rybníku nebo v řece. Hry tohoto druhu však vyžadují svědomitý dohled dospělých. Malé děti nikdy nesmějí zůstat bez dohledu, ať jsou ve vodě nebo jen blízko vody. To se týká i bazénku a brouzdaliště. Dětem působí radost plácát do vody a šplíchat kolem sebe. Rády dávají na vodu lodičky, přelévají vodu z láhve do láhve, točí šlehačem v mýdlovém roztoku, aby vznikly husté mýdlové bubliny.

Sníh

K zimním radostem patří válet se ve sněhu a honit se, otiskovat ve sněhu boty a udusávat chodníčky. Děti mají radost, jak padají sněhové vločky, jak mohou dělat ze sněhu koule nebo sněhuláky.

Zvířata

Děti bývají zvířaty až fascinovány. Rády je pozorují v zoo i venku. Na vlastním domácím zvířeti si dítě často osvojí smysl pro odpovědnost a pohotovou pomoc. Nikdy se nesmí dítěti dovolit, aby trápilo zvířata. Domácí zvíře si zpravidla na malé dítě brzo zvyká a rádo se k němu má.

Rostliny

Městské děti zpravidla nemají takovou možnost jako venkovské pozorovat, jak rostliny rostou. Když bydlíte ve městě, snad máte kousek půdy — vyhraďte na něm dítěti kousíček prostoru. Tam si může dítě sít a pěstovat rostliny, popř. pozorovat, jak rostliny zakořenily a jak rostou. V bytě máte jistě nějaké rostliny v hrncích a v květinových

truhlicích. Bohaté na poučení jsou hlízy, které vložíte do půdy v květináčích a ze kterých pomalu vyrůstají květiny. Soustavným pozorováním získá dítě vhled do základních pochodů v přírodě.

Ve svém okolí pozoruje dítě stromy a keře, trávník a květiny. Jejich přirozená krása by měla přispívat k tomu, aby jich dítě šetřilo. Kromě toho se učí dítě poznávat barvy květin, jejich vůně a chuť mnoha plodů.

3.6.5. Možno si hrát s věcmi denní potřeby

Všude v domě i mimo dům jsou věci, o které mají děti zájem. Vyprazdňují rády zásuvky a věci strkají jinam. To platí i o skříních, policích, krabicích atd. Děti sbírají zkušenosti, učí se činností. Často přitom napodobují dospělé a starší děti.

Některé z těchto věcí denní potřeby, které lze najít na různých místech domu, sestavíme teď do jakéhosi seznamu. Bude užitečný pro tento druh her.

V kuchyni

hrnce a pánve s pokličkami (studené!),
síta, šlehače pěny,
lžíce všeho druhu, pohárky a šálky,
kartóny, krabice a nádoby z plastických hmot,
kovové závěry sklenic a lahví,
papírové pohárky a papírové tácky,
prázdné obaly vajec,
velké papírové kornouty nebo papírové sáčky (hodí se k pomalování nebo k uschovávání různých věcí),
konečně i kuchyňský stůl s dlouhým ubrusem (poslouží jako stan nebo domeček na hraní).

Jinde v domě

staré katalogy a časopisy,
nižší police, kam se ukládají hračky, košíky, kbelíky,
prázdné vyčištěné láhve z plastických hmot (nikoliv od žiravin),
prázdné cívky od nití,
cívky od filmu, velké knoflíky, kostky ze hry, kolíky na prádlo,
staré pohlednice, tkaničky od bot,
staré klobouky a tašky, části oděvu, vyřazený kufr, zbytky látek a tapet,
houby, krabičky na mýdlo, na máslo a jiné podobné věci.

Venku

velké bedny (děti se do nich schovávají nebo na ně vylézají), nářadí pro práci v zahradě,
velké a malé soudky
i staré protektory z aut.

3.6.6. Vybavení pro hry můžete dětem zhotovit i sami

Jestli máte trochu šikovné ruce pro jehlu a nit, pro barvu a klič, kladivo a pilu, můžete podle našeho návodu leccos zhotovit:

Zvířátka z textilu

zhotovte je z pevného materiálu a vyplňte je rozstříhanou pěnovou gumou nebo starými silonovými punčochami;

loutky nebo maňásky

zhotovte je ze starých pánských ponožek nebo ze starých papírových sáčků;

nízká lavice nebo stolička
vyrobíte ji snadno z odpadků dřeva;

žebřík

také ten vyrobíte z odpadového řeziva a z krátkých latí;

truhlík na písek
nejlépe z odpadového dřeva;

nádoby a nálevky pro hry na písku a ve vodě
příříznete vhodně nádoby a láhve z umělé hmoty, ale nezapomeňte je předem řádně vypláchnout;

domeček na hraní

v krabici vyříznete okna a dveře nebo zhotovíte domeček z lepenky a ze starého papíru;

skládanky

namalujte na kreslicí papír figurku (osobu, zvířátko) a pak papír s figurkou rozstříhnete ve tři, čtyři díly.

3.6.7. Když kupujete hračku

Děti nepotřebují mnoho kupovaných hraček. Neměli bychom je ani hračkami přesycovat. Když však už jdete koupit hračku, měli byste dobře uvážit několik našich rad:

Vybírejte si jen trvanlivé hračky a dobře stavěné hračky. Nekupujte žádné rozbitelné a takové, které vydrží jen nakrátko. Dbejte, aby hračka neměla ostré hrany a hroty. Z hračky by se také neměly dát oddělit její drobné součásti, které by mohlo dítě polknout.

Při nákupu hraček pamatujte na věk dítěte. Hodnotu mají hračky, které mají mnohostranné použití, připouštějí nejrozumnější možnosti hry, útočí na představivost dítěte a aktivizují ji. Takové jsou třeba panenky a nábytek pro panenky, napodobeniny selského domu a zvířat, modely malých domků, ulic a dopravních značek,

smetáček, lopatka na smetí, žehlicí prkno a žehlička, nádobí na vaření, čajový servis, dětský telefon, postýlka a kočárek pro panenku, stavebnice z plastických hmot nebo ze dřeva, velké i menší dřevěné špalíky, míče — malé i velké, z textilu, z gumy, z umělých hmot, malé hračky jako autíčka, nákladní automobily, letadla, zvířátka na kolečkách, pro zcela malé děti jednoduché hračky pro posouvání sem a tam, malé vozíky a železniční vozy ze dřeva (elektrické vláčky se pro malé děti nehodí), velké hračky jako tříkolka, koloběžka, houpačka, zařízení pro šplhání (pevně usazené tyče, zavěšené lano apod.), brouzdaliště — bazén z plastické hmoty nebo z gumy, pracovní nástroje: tupé nůžky (nůžky se zakulacenými hroty), kreslířské tužky, plastelína, barvy a štětce, společenské hry, skládanky z překližky nebo z lepenky (pro malé děti používejte jen skládanky ze tří, čtyř částí, pro větší děti může být hra s větším počtem dílů), soupravy pro šití, vyšívání a tkaní, korále na navlékání a mozaiky.

4

4.1. KONTAKT ŘEČI

4.1.1. Rozumí dítě obsahu slova?

Myslíte, že vaše dítě už dovede porozumět slovu, které jste na ně stále znovu a znovu mluvili? Věříte, že mu rozumí? Stále v těchto lekcích zdůrazňujeme potřebu mluvit s dítětem při každé příležitosti. Položíme vám k této problematice čtyři závažné otázky.

Jak často by mělo dítě vidět na vašich ústech vybrané slovo?

Když začnete určité slovo užívat, nečekejte žádnou reakci. Říkejte to slovo dítěti třebas stokrát a nečekejte žádnou odezvu. Dítě musí to slovo stokrát, ne-li tisíckrát odezvírat, než je vůbec může poznat. Musíte tím slovem dítě doslova „bombardovat“ a jeho okolí zaplnit věcmi, které to slovo značí.

Mohou to být míče, autíčka, panenky, botky nebo cokoliv jiného. Dítě musí vidět pohyby rtů při vyslovení zvoleného slova (balón, auto...) a musí ty pohyby úst vidět v bezprostředním spojení s věcí (s balónem, s autem...), až jednoho dne pozná, co tyto pohyby rtů znamenají. Nestačí tedy jen pozorovat ústa při mluvení, je také třeba vědět, co ty pohyby úst znamenají, co označují.

Vytvořilo si vaše dítě už určitou představu?

Nač myslíte, když uslyšíte slovo BALÓN? Máte asi představu něčeho kulatého, prostorového, kulovitého. Tak jako vám napadne bleskově určitá představa, jakmile to slovo zaslechnete, mělo by si i vaše dítě představit určitý míč, když to slovo z vašich rtů odezvírá. Dítě je odkázáno jen na pohyby rtů. Neodezvírá jednotlivé hlásky, ale poznává slovo jako celek. Musíte proto v dítěti probouzet představu věci, kterou slovo označuje. Když budete užívat slova BALÓN ve spojení s jinými slovy (POZOR — BALÓN TAM) nebo ve větách (NEMÁM BALÓN), ne-

dovede dítě zpočátku slovo BALÓN od ostatních odlišit. K tomu potřebuje jistý čas a velký počet cvičení, aby dovedlo dotyčné slovo s řady jiných „vyloupnout“.

Je představa, kterou si dítě vytvořilo, dostatečně obsáhlá?

Jestli chceme, aby byla představa slova dost obsáhlá, pak se při cvičeních neomezujeme na jediný názor, na jeden určitý míček, se kterým si dítě nejčastěji hraje. Slovo BALÓN musí dítě vidět na vašich rtech mnohokrát, a to pokaždé ve spojitosti s míči různé velikosti a různé barvy, různého určení, různé váhy a z různého materiálu. Dítě má dospět k poznání, že všechny tyto věci označujeme slovem BALÓN. Proto je potřeba mít doma v zásobě míče nejrozmanitějšího druhu a těch při hrách používat. Tento požadavek užívat velkého počtu rozmanitých exemplářů jako názorného materiálu se týká každého nového slova, které budete chtít dítěti dát. Například slovo AUTO: nebudete mluvit o autě obecně, ale o autě, které pozoruje dítě na ulici, o autě na stavbě, o autě, které dítě vidí v televizi, o autíčku, které má dítě v rukou nebo na které se dívá v obrázkové knížce. Všechny tyto typy aut totiž patří do obsahu slova auto. Takové obohacování obsahu slova nelze provést naráz, najednou, to si vyžaduje delšího času. I slyšící dítě rozšiřuje obsah svých slov jen postupně, jak získává o dotyčné věci nové a nové zkušenosti.

Konečně — je představa vašeho dítěte správná?

Známe matku, která byla plna radosti nad tím, že její dítě hned sáhne po svém malém letadélku nebo ukáže na obrázek letadla, když to slovo dítěti řekne. Její nadšení pominulo, když dítě jednou při slově LETADLO ukázalo na letící hmyz. V té chvíli nemohla matka pochopit, proč si její dítě plete letadlo s letícím broukem. Pak si uvědomila, že její dítě ještě nevidělo skutečné letadlo. Považovalo za letadlo něco titěrného, co letí na obloze. Nakreslené letadlo mělo přece velikost o něco větší než komár. Takové nesprávné představy rozptýlila až návštěva letiště. Teprve tam uvidělo dítě skutečná letadla a poznalo jejich pravou velikost.

Na tomto příkladu si jistě uvědomíte, jak je potřebí konfrontovat dítě se životem a se skutečnými věcmi dříve než mu dáme napodobeniny v podobě hraček nebo než mu ukážeme obrázky. Jinak se nedorozuměním nevyhneme.

4.1.2. Učte dítě, aby na vaše slova reagovalo

Stane se někdy, že řeknete slyšícímu dítěti, aby něco udělalo. Jenže ono vůbec nejví zájem udělat, co si přejete, ale zůstane před vámi stát a plaše opakuje vaše slova, jako by nerozumělo. Opravdu, neporozumělo vám. Na svou výzvu totiž očekáváte, že dítě provede, co jste mu řekli. Žádáte tedy jako odpověď určitou činnost, tj. reakci na svá slova. Jestliže však dítě nerozumí, tak ani nereaguje.

To platí i pro vaše sluchově postižené dítě. Když udělá, co od něj žádáte, pak můžete počítat s tím, že vám porozumělo. Mluvíte tedy s dítětem a čekáte, zdali bude dítě na vaše slova reagovat určitou činností. Takové reakci se však dítě musí nejprve učít a naučit. Musí slovo poznat, porozumět mu a učít se na ně reagovat.

Drobné hry, uvedené v předchozí i této lekci, jsou sestaveny s ohledem na reakci, které se dítě učí. Hra je přirozenou situací pro činnost dvou — tří osob. Hra usnadňuje úkol, přivést dítě k rozhovoru. Většina her také vyžaduje, aby bylo něco provedeno a aby někdo vyhověl výzvě.

V této lekci najdete hru Reakce na slovo BALÓN. Dítě bude v této hře postaveno do situace, že od něj něco čekáte, když vyslovíte BALÓN. Na začátku volíme nejsnazší případ, kdy má dítě reagovat na izolované slovo. Teprve později můžete nacvičeného slova použít ve skupině slov nebo ve větě.

Když učíme dítě reagovat na slovo, volíme pro reakci snadný úkon. K tomu se výborně hodí míč nebo i jiná hračka. Jakmile se dítě naučí reagovat bezpečně a reaguje bez chyby, lze požadavky stupňovat a volit nové situace. Ale i potom je potřebí dbát na nutnou názornost. Také potom musí dítě někde vidět míč, když mu budete říkat slovo BALÓN. Potřebuje opěrný bod. Jestli v některém okamžiku přesně nevědělo, co má dělat, pak musíte slovo opakovat a ukázat mu, že po něm chcete míč. Bez ohledu na to, jestli dítě reagovalo na vaši výzvu samo nebo s vaší pomocí, je vhodné, abyste si nakonec s dítětem chvíli pohráli, třebaš kutáleli míč jeden druhému. Když totiž zavoláte na dítě BALÓN nebo DEJ MI BALÓN a dítě jej k vám odkutálí, pochopí účelnost řeči a naučí se rychleji reagovat na vaši žádost.

Dříve než budete chtít v práci pokračovat, musíte bezpečně vidět, že dítě dovede slovo BALÓN odezírat a že na ně dovede vhodným způsobem reagovat. Jak si to ověřit? Položte do zorného pole dítěte vedle míče nějakou jinou hračku. Teď promluvte něco o balónu. Když dítě sáhne bezprostředně po míči a nedbá té druhé hračky, pak nemusíte pochybovat, že umí slovo odezírat a že mu rozumí. Když pohlédne na míč a potom na druhý předmět — je to projev, že si není zcela jistě svým úkolem — pak mu musíte ukázat, že si přejete, aby vám podalo míč. Pomozte mu, aby mělo pocit úspěchu. Takové cvičení si připravte pečlivě, aby byl výsledek průkazný. Je totiž důležité, aby dítě umělo to první slovo skutečně odezírat a aby na ně umělo reagovat, neboť teprve potom můžete začít práci s dalším slovem, které si pro výcvik v odezíráni zvolíte. O tomto dalším slově však promluvíme až v následující lekci.

4.1.3. Pořídte si seznam slov

Soupis slov, která si dítě pasívně a aktivně osvojuje, je mimořádně důležitý. Slova si můžete postupně zapisovat na lístky (stejně velikosti) a srovnat je do jakési kartotéky, nebo si je můžete prostě zapisovat do sešitu. Záznam každého slova (na lístku nebo v sešitě) obsahuje nejen

napsané slovo, ale také obrázek dané věci. Obrázek buď nakreslíte sami nebo jej někde vystříhnete a nalepíte. Takový slovníček se uplatní později, až bude dítě znát více slov.

4.1.4. Které slovo máte učit vyslovovat jako první

Předpokládejme, že se vaše dítě pokouší napodobit slovo TÁTA nebo MÁMA. Jistě vás to velice potěší. Nemyslete si však hned, že dítě rozumí tomu, co žvatlá. V tomto období je vaším úkolem přivádět dítě k porozumění řeči. Konečným cílem bude užívání řeči, aktivní a smysluplné mluvení. Až jednou řekne dítě MÁMA a bude tím myslet svou matku, nebo až řekne slovo TAM a bude chtít, abyste uložili jeho čepici na poličku, kam nedosáhne, pak víme, že se mu podaří první pokus o aktivní řeč.

Proč asi volíme na začátek mluvení slovo TAM? Víme ze zkušenosti, že malé děti užívají výrazů, které vyjadřují určitou činnost, dříve než začnou pojmenovávat předměty. Takové výrazy jsou obvykle výzvou k činnosti a vyžadují u osloveného určitou reakci. A reakce (uložit čepici TAM — na poličku, kam nedosáhnu) může být důvodem, aby se neslyšící dítě pokusilo vyslovit TAM. Dítě tak objevuje, že se slovem dosáhne určitého výsledku. Pozoruje, že může slovem něco ovlivnit. Proto ho to nutí k pokusu slovo vyslovit.

4.1.5. Slova TAM a BALÓN se od sebe dají dobře odlišit

Je jistě více slov, která mohou vyvolat potřebu reakce, z nichž bychom mohli některé volit jako první pro nácvik mluvení, pro vyslovení. Pro odezírání jsme si za první slovo zvolili BALÓN. Pro výslovnost pak musíme volit takové slovo, jehož obraz na rtech (při odezírání) bude odlišný. V tomto počátečním období musíme dítěti jeho úkol co nejvíce usnadnit a vyloučit možnost záměny prvních dvou intenzívně nacvičovaných slov. Řekněte si před zrcadlem slova VANA, VATA nebo slova HŮL, ŮL. Je ještě více slov, která jsou při odezírání velice podobná, třebaš PANNA, VANA, Mezi slovy TAM a BALÓN jsou však při odezírání zřetelné rozdíly, záměna slov je vyloučena. To je jedním z důvodů, proč volíme slovo TAM.

4.1.6. Nejdříve musí dítě slovu rozumět

Slovník aktivního mluvení tedy začínáme budovat slovem TAM. Toto slovo může samo o sobě vyjádřit ucelenou myšlenku. Slovo jako TAM, VEN, SEM, TADY, DOMŮ... lze užívat bez jakýchkoliv dalších slov a přece jsou tato slova v určité konkrétní situaci srozumitelná. Každé z nich může stát samo o sobě. Naproti tomu většina podstatných jmen potřebuje k sobě nejméně jedno nebo dvě další slova, aby se určitá myšlenka správně vyjádřila a aby byla srozumitelná. Malé slyšící děti se nejdříve vyjadřují jednotlivými slovy, i slovy, která jsou názvy věcí.

Dítě třebaš řekne KOLÁČ a myslí tím CHCI KOLÁČ, DEJTE MI KOLÁČ. Nebo řekne BOTY a myslí KDE JSOU MĚ BOTY? U slyšícího dítěte je vývojová cesta od izolovaného slova k větě relativně krátká, ne tak u dítěte s těžkou vadou sluchu. Nevolíme tedy pro nácvik výslovnosti (pro nácvik mluvení) název věci, protože cesta k vyslovení věty je pro naše dítě velice zdoluhavá, ale zvolili jsme výraz TAM, který poskytuje širokou možnost použití v hovoru.

Při našich úvahách o volbě slova TAM jsme se zmínili, že dítě musí nejprve slovu porozumět a teprve potom se učí slovo říkat. Teď třeba uvážit, jak byste dítěti měli pomoci, aby ve vhodnou chvíli potřebovalo slovo vyslovit, aby dospělo k praktickému užití slova. Nejdříve tedy musíte dítěti slovo znovu a znovu říkat a sledovat, jestli na ně také správně reaguje. Musíte mu proto dávat v průběhu dne stále znovu příležitost, aby na zvolené slovo reagovalo správnou činností. Tak by tomu mohlo být, když ukládá hračky do police, když si schovává boty atd. Asi mu budete muset mnohokrát ukazovat, když to slovo řeknete. Podáváme vám k tomu několik pokynů ve výchovných hrách.

Pamatujte: Kolikrát jste museli konfrontovat své dítě s prvním slovem, určeným pro odezírání (BALÓN), tolikrát asi budete muset říkat mu i slovo TAM, které má jako první vyslovit. Přitom se musí dítě naučit na slovo reagovat. Jen tak bude samo schopné toho slova užít, když si bude přát od vás určitou reakci, když si bude přát, abyste vy určitou činnost provedli.

Dítě pochopitelně není s to vyslovit slovo TAM najednou, samo od sebe. Jednoho dne vás tím však snad překvapí, když bude chtít, abyste mu třeba pověsili kabátek na věšák, na který samo nedosáhne. Jestli však má toto slovo při takové příležitosti vyslovit, tak k tomu potřebuje vaši pomoc, váš podnět — třebaš i jen povzbuzující úsměv, ovšem ve vhodné situaci. Váš postoj, vaše povzbuzující přítomnost mu snad pomůže nejvíce. Místo abyste mu sami dali kabátek na věšák, počkáte chvíli a dáte tím dítěti podnět, aby vás pohnulo k činnosti — aby to slovo řeklo.

Je jasné, že už předtím musí znát význam toho slova. Vyčkávejte, povzbudte dítě pohledem plným očekávání. Pak se snad pokusí říci TAM. Okamžitě pak musíte jeho přání splnit. Jak se totiž v tom okamžiku zachováte, na tom bude záviset, jestli v budoucnu v podobné situaci slova užije.

První pokus o vyslovení vás může zklamat: to, co dítě vysloví, se bude třebaš jen málo podobat tomu, co očekáváte. Snad jen napodobí pohyb rtů, který od vás odpožuruje, a nic neuslyšíte. Když se pokusí hlasitě promluvit, neopravujte zatím jeho výslovnost. Když vás bude v příštích dnech znovu pozorovat a bude naslouchat, bude se jeho výslovnost lepší.

Právě zde také pomáhají hry, které připravují půdu pro výslovnost: slouží správnému dýchání a kontrole dýchání — dvěma důležitým předpokladům dobré výslovnosti. Takovou hru najdete v závěru této lekce.

Výcvik v přesné artikulaci je věcí kvalifikovaného učitele. Přesto nezapomínejte, že i vy můžete pomoci svému dítěti naučit se mluvit a učit se dobře mluvit. Během dne máte spoustu příležitostí říkat dítěti slova a věty, které umí odezírat. Jen pamatujte, že vaše řeč musí být pro dítě dobrým vzorem mluvení, vzorem správné, pečlivé výslovnosti.

4.1.7. Jak s dítětem mluvit

Dítě bude mluvit tak, jak mluvíte vy. Vy budete jeho prvním vzorem. Proto:

Mluvte přirozeně.

Mluvte přirozeně a plynule. Nevyslovujte každé slovo jednotlivě, jako by muselo stát samo o sobě. Kladte důraz na důležitá slova. Hlas a výraz vašeho obličejce musí být živé, oduševnělé. Vyhýbejte se však přehnaným pohybům mluvidel a nepřirozené gestikulaci.

Mluvte správně.

Vyslovujte všechna slova tak dobře, jak je to jen možné. Dbejte, aby slova a slabiky navzájem nesplývaly.

Mluvte zřetelně.

Dbejte, aby se dala všechna slova z vašich úst odezírat. Jedno užitečné pravidlo zní: Začínějte slovo se zavřenými ústy. Když slovo ukončíte, prodlete zcela krátce (zlomek sekundy) na poslední hláске. Dělejte to zvláště při slovech, kterým dítě systematicky učíte. Je to z toho důvodu: Když třebas vyslovíte slovo PÁN a máte předtím otevřená ústa, dalo by se to odezírat jako A-PÁN. Když zase při slově PAPÁ okamžitě zavřete ústa, pak by se to při odezírání jevílo jako PAPÁM — v obou případech by došlo ke zkreslení a tím k nezdaru odezírání.

Když se vaše dítě učí mluvit, napodobuje pohyby vašich úst. Vezměte si tedy k srdci těchto pár poznámek.

4.2. VY A VAŠE DÍTĚ

4.2.1. Výbuchy temperamentu u dětí

Jako všechny malé děti bývá i dítě sluchově postižené mrzuté a zlostné, když nejsou splněna jeho přání. A stejně jako ostatní má i ono svůj způsob, jak nevoli projevit. Nebude pravděpodobně mrzutější a zlostnější než jsou jiné děti, ale může své city projevovat nápadněji, i křikem a dupáním. Dítě s vadou sluchu mnohdy vríská a hlučí tak hlasitě a nezpůsobně, že se chce samo slyšet; při normální síle křiku by se neslyšelo.

Jinak je sluchově postižené dítě sotva zlostnější než jiné děti, jeho nelibost však rodiče víc poděsí. Když víte, že se projevy temperamentu projevují u všech dětí a že vaše dítě křičí snad jen trochu zlostněji, bude vás to asi méně znepokojoovat. Jen nikdy nedejte najevo bázeň, potom se budou takové výbuchy opakovat stále méně a nebudou trvat

dlouho. Bude záležet na vašem chování, jestli se bude dítě vyrovnávat se svým občasným zklamáním a rozčarováním rozumně a projevovat své city přijatelnějším způsobem.

4.2.2. Výbuchy temperamentu mohou mít mnoho příčin

Může se stát, že dítě cítí zklamání, protože nedostalo věc, kterou si přálo. Nebo snad narazilo na omezení ze strany dospělých. Dítě však může přijmout zle i ten nebo onen způsob potrestání. Nebo na sebe chce upoutat pozornost dospělých. Důvodem nelibosti může být i „síla zvyku“.

Možná, že dítě někdy v minulosti zjistilo, že výbuchem hněvu dosáhne svého cíle. Nebo napodobuje projev nelibosti, jak to vidí ve svém okolí? Zlost a hněv bývají „nakažlivé“. Proto mají být rodiče svým dětem vzorem sebeovládání.

Dalším důvodem dětské nevole může být tělesné nepohodlí: únava, hlad, počínající nemoc. Dostatečný spánek, světlo a snad i zákusek v době mezi denními jídly — to všechno utlumí zlou náladu. Věnujte pozornost i hodině, kdy se u dítěte objevuje špatná nálada nebo zlost: pomohlo by vám to odhalit příčinu.

Na dítě nedobře působí přemíra pravidel a přílišné vyrušování nebo vměšování do jeho záležitostí. Snad cítí, že od něj příliš mnoho požadujete a očekáváte a brání se tomu. Dospělý často klade na dítě věku nepřiměřené požadavky: žádá třeba, aby dítě zůstalo klidně sedět na židli a aby se „řádně“ chovalo. Tak dochází k tomu, že se dítě nevzdává a neunaví hrou; nahromaděná tělesná síla pak nutně vede k výbuchu „nekázně“.

4.2.3. Pokuste se předejít výbuchu temperamentu

Vzdor vašim snahám přece vaše dítě čas od času „vzkypí“. Možná, že všechno jde dobře a dítě projeví hněv a nelibost jen někdy. Uvažte, že dítě má zásadně právo, rozzlobit se, třebas neschvaluje způsob, jak to dává najevo. Jako každý dospělý má právo mít zlost a špatnou náladu, zvláště když ještě neví, jak své city ovládnout. Čím rychleji rozpoznáte příznaky blížícího se výbuchu hněvu — přiznáváte-li dítěti právo na hněv — tím snáze budete moci tomu výbuchu čelit, ještě dřív než dostoupí vrcholu.

Předpokládejme, že dítě skutečně projeví prudce svou nevoli. Nebíjte je, netřeste jím. Když se dítě zlobí, tak je nikdy ani nepřehlížejte. Vzdalte od něj v takové chvíli ostatní dospělé osoby i děti nebo vezměte dítě do náruči, odejděte s ním jinam. Zůstaňte u něho — dítě se musí cítit bezpečné. Snad se polekalo, že není samo s to porozumět svým pocitům a ovládnout je. Pocity změny nálady totiž mohou poděsit je samotné daleko víc než osoby v jeho okolí. Proto potřebuje být ve vaší blízkosti. Na druhé straně potřebuje být prosto jakéhokoliv vměšování a rušení, aby dalo průchod svým pocitům. Jeho citový výbuch

byste mu neměli ani vyčítat. Nikdy se nepokoušejte nutit násilím sluchově postižené dítě, aby se na vás dívalo, když se zlobí. To není vhodný okamžik pro odezírání.

Nechlácholte dítě tím, že byste mu dávali dárky. Nelichotťte mu, ani je neplísňte — cítilo by se zahanbeno. Také se vyhněte všem vyhrůžkám, ať už v průběhu výbuchu hněvu nebo potom. Dítě brzo vyslídí vaše reakce na jeho výbuchy hněvu. Čím častěji sami podlehněte a nezachováte rozumný postoj, tím pravděpodobněji bude dítě využívat svých výbuchů nevole k tomu, aby si vás ovládlo. Nenechte se tedy vyvést z míry. Podle okolností byste si mohli k dítěti přisednout, než přejde to nejhorší. Pak byste je měli uklidnit.

Jak „bouře“ pomine, musíte zas dítě v lásce přijmout. Dejte mu najevo, že teď je zas všechno jako předtím. V žádném případě je nezabavujte svých sympatií. Ať ani nepozná, že jste s neobyčejnou pozorností sledovali jeho špatné chování. Uvažte tyto dvě zásadní věci:

Zlobí-li se dítě právem, rozumí se samo sebou, že musíte odpovédět na jeho přání. Jestli jste mu něco slíbili, co jste mu potom nedali a dítě na to zlostně reagovalo, pak to musíte napravit. Koneckonců dítě přece uplatňovalo své dobré právo.

Když se ukáže, že se dítě vztekalo neprávem, pak se nesmíte podrobit jeho tlaku, protože pak by se dítě stále snažilo vynucovat si věci křikem a vztekáním. V takovém případě počkejte, až přestane křičet. Pokaždé svědomitě uvažte, jestli si dítě něco žádá právem nebo neprávem. Podle toho se zachovejte.

4.3. DENNÍ ČINNOST

4.3.1. Plánujte ji předem

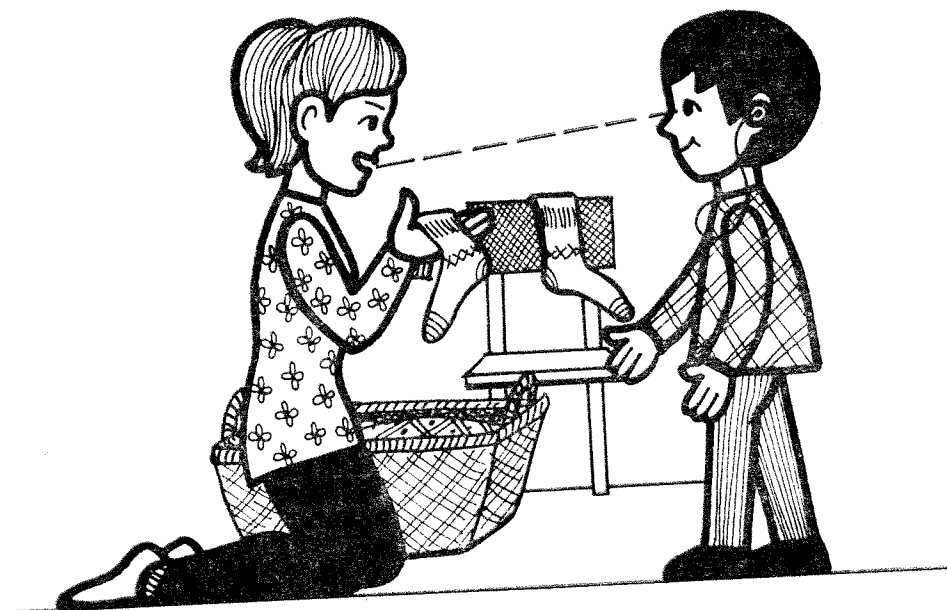
Když se bude vaše dítě projevovat v řeči spontánně a stále volněji, poznáte, že s ním můžete mluvit při všech domácích pracích. Promluvíte na dítě vždy pár slov, jakmile se na vás podívá. Bavte se s dítětem zcela přirozeně, tak jak byste se bavili se slyšícím dítětem. Dítě bude projevovat stále větší pozornost. Vzdor tomu se doporučuje pečlivě se připravovat, abyste vytvářeli lepší předpoklady k učení a abyste jich úspěšněji využívali.

V následujících pokynech vám chceme naznačit, jak si představujeme vaši přípravu a plánování práce. Zařídte se podle těchto pokynů a rad v rozsahu svých možností.

Na příklad při skládání usušeného prádla může pomáhat každé dítě, i dítě předškolního věku. Než začnete, promyslete si, jak budete skládat a rovnat čisté prádlo, abyste dítěti poskytli nejvíc příležitostí pozorovat vás při řeči. Pamatujte, že musí vidět vaše ústa, že váš obličej musí být obrácen ke světlu a že bude ve výši zraku dítěte.

Sedněte si ke stolu naproti dítěti a skládejte prádlo na stole. Koš s usušeným prádlem bude po pravé straně na zemi. Nebo skládejte prádlo na lůžko. Sedněte si přitom na židli nebo si klekněte na zem;

dítě bude sedět na kraji postele a bude se na vás dívat. Začněte skládáním punčoch a ponožek — vždy po páru. Vezměte ponožku, počkejte, až na vás dítě pohlédne, a řekněte PONOŽKA. TADY — PONOŽKA. Položte ji, vezměte druhou (do páru) a povězte DRUHÁ PONOŽKA, TO JE DRUHÁ PONOŽKA. PODÍVEJ SE, DRUHÁ PONOŽKA... Řekněte dál něco,

Obr. 17.

co vás napadne, třeba TADY — ČERVENÁ PONOŽKA. TÁTOVA PONOŽKA... S třetí ponožkou to udělejte stejně. Pomozte dítěti, aby našlo čtvrtou ponožku (do druhého páru).

Tak můžete mluvit o ponožkách, když je hledáte v koši, rovnat je po párech, svinovat je nebo odkládat. Totéž platí při skládání kapesníků, košil, kalhotek a jiného prádla. Dítě hned jednotlivým slovům neporozumí, to od něj nečekejte. Důležité je, aby se vidělo slovo ve spojení s věcí, kterou pojmenujete. To trvá dny, týdny, měsíce — teprve potom může porozumět, co ta slova znamenají.

4.3.2. Další procvičování slova TAM

Jistě jste už po určitou dobu předříkávali dítěti slovo TAM. Očekáváme, že v tom pokračujete. Největší pozornost věnujte tomu, aby dítě vaši výzvu vždy provedlo. Pokoušejte se také, aby dítě časem — úměrně růstu svého chápání — samo to slovo vyslovilo.

Možná, že vaše dítě právě začíná projevovat na slovo TAM určitou reakci. Tak si třeba podle vašeho pokynu uloží na určené místo ponožky, když řeknete TAM a když mu složené ponožky dáte do rukou. Pochopitelně závisí takové chování na tom, zdali dítě porozumí, co máte na mysli, zdali spojí odezírané pohyby mluvidel se žádanou činností. Čím víc příležitostí k tomu bude mít, tím dříve porozumí smyslu toho slova. Ale nepřetěžujte dítě. Začínejte zcela jednoduchými a jednoduchými situacemi, v nichž užijete slova TAM.

Dítě musí hned poznat, oč v daném okamžiku jde. A musíte mu vždy dát příležitost, aby vaši výzvu provedlo. Počkejte chvíli, když je vyzvete k nějakému jednání. Povzbudte je. Je také možné, že přece jen neporozumělo, co má udělat. Nejčastěji však správnou reakcí potvrdí, že výzvě porozumělo. Proto s ním neustále cvičte, aby pochopilo význam slova TAM: využívejte dostatečně všech příležitostí a všech situací, ve kterých lze toho slova použít.

4.3.3. Kdy řekne dítě slovo TAM samo?

Na tu otázku nemůžeme odpovědět, že to bude třeba za týden, za dva týdny, za měsíc. Můžeme říci jen tolik, že to bude teprve tehdy, když bude dítě znát význam (obsah) toho slova a když dítě k vyslovení povzbudíte. Znat význam, to asi pokaždé také nestačí. Dítě musí ještě vědět, že tím slovem může něčeho dosáhnout. Hledejte tedy situace, ve kterých potřebuje dítě vaší pomoci a ve kterých by tedy mohlo slova účelně využít. Příklad: Dítě si chce hrát a hledá autíčko (panenku, vláček...). Vy přitom říkáte KDE JE AUTO? KDE...? a hledáte spolu s dítětem. Dítě objeví autíčko na skříni, kam samo nedosáhne. Zde je pro dítě příležitost, aby nejen na věc ukázalo, ale aby se současně pokusilo zavolat TAM. Podmínkou je, že obsah slova TAM se cvičil i v situacích, podobných situaci právě popsané. Nesmíte však v takové chvíli zůstat neúčastnými svědky, ale naopak: ať dítě vidí, že jste plni náptí, že něco očekáváte; povzbuzujte je pohledem ke slovnímu projevu. Bezprostředně po projevu dítěte následuje vaše reakce: hledaný předmět podáte. Dítě tak poznává a v dalších podobných situacích si ověřuje, že může slovem něčeho dosáhnout, něčeho zcela určitého. K tomu samozřejmě patří projev uspokojení, radosti, pochvala dítěte. Řeknete třeba DOBRĚ, VÝBORNĚ a pokynete radostným, oduševnělým úsměvem. Nebo zatleskáte.

Nebuďte překvapeni, když se vyslovené TAM nebude zcela podobat správnému znění. To tu teď nehraje žádnou roli. Hlavní věcí je skutečnost, že se dítě vůbec pokusilo slovo říci — to je první krok k pochopení funkce řeči jako prostředku komunikace.

Neztrácejte naději, když bude dlouho trvat, než dítě slovu porozumí a než slovo vysloví. Užívejte toho slova stále znovu a znovu a spojujte je vždy s odpovídající činností. Nebylo by správné, abyste nutili slovo

opakovat, když byste je dítěti předříkávali. To by bylo nerozumné papouškování. Smysl celé naší činnosti je v tom, aby dítě poznalo, že slovo je nástroj, kterým něčeho dosáhne. Nikdy proto ve své práci neztrácejte trpělivost.

Obr. 18.

4.4. DÍTĚ A HRA

4.4.1. Slova pro běžné věci z přírody

V oddíle Hra a hračky (3.4.1. až 3.4.3. a 3.6.1. až 3.6.6.) jsme zdůrazňovali, že děti rády užívají k hraní věcí z přírody. Mluvte proto s dítětem třeba o vodě, když ji přelévá z jedné nádoby do druhé, nebo o písku na pískovišti. Můžete mu říkat slova jako voda, písek, list, sníh, strom, ba můžete s ním mluvit i o slunci nebo o dešti.

4.4.2. Na jaře a v létě

V horkých dnech si děti vydrží hrát na písku celé hodiny. Když jste blízko — věšíte prádlo nebo pracujete na zahradě — dítě na vás často pohlédne. Děti se podívají častěji, než si myslíme. Jde jim o souhlas nebo o pochvalu, o ten či onen pokyn, nebo prostě jen o to, přesvědčit se, jestli tu matka ještě je. Není třeba, abyste stále mluvili. Ale měli byste tu a tam něco prohodit, když se na vás dítě podívá. Nejlépe promluvit o tom, co právě dítě dělá, například: PÍSEK. TADY — PÍSEK. DEJ DO KBELÍKU PÍSEK. VYSYP PÍSEK. KDE JE LOPATKA? KALHOTY JSOU PLNÉ PÍSKU. UMYJ SI RUCE. UTŘI SI RUCE...

Když si hraje dítě venku s vodou — ve vaničce, v bazénku, s hadicí na postřik — budete jistě nablízku, abyste je pozorovali. Mluvte s ním o vodě, o vaně nebo o bazénku. Snad se hodí říkat VODA JE STUDENÁ. VODA JE TEPLÁ. TY JSI MOKRÝ. OSUŠ SE. OČISTI SE. KDE JE RUČNÍK...

4.4.3. Na podzim a v zimě

Když nastane podzim a venku je chladněji, jsou tu zas jiné možnosti ke hře. Máte příležitost mluvit s dítětem zas jinak, na jiná témata, třeba o padajících listech: LIST, LISTY PADAJÍ. NAJDI ČERVENÝ LIST. ZAMETĚ LISTÍ. DEJ LISTÍ NA HROMADU...

Potom přijde zima. Sněhové vločky nadchnou každé dítě, když je vidí padat k zemi. Přicházejí tak zase nové možnosti her. Můžete s dítětem mluvit: DÍVEJ SE, SNÍH. PADÁ SNÍH...

4.4.4. Přípravný rozhovor

Než půjdete s dítětem ven — chce si hrát na písku, s vodou, ve sněhu — měli byste s ním pohovořit o tom, co bude dělat. Ukažte mu obrázek, nechte je podívat se z okna na bazének nebo na sníh. Ukažte mu hračku nebo nějaký předmět — bude tím usměrněna nastávající hra — plachetničku, kbelíček a lopatku, brusle... Okamžik počkejte na pohled dítěte a krátce promluvte o dotyčné věci nebo o tom, jak si s ní bude hrát.

4.5. ZVLÁŠTNÍ HRY

11. hra (Kreslení jako podnět k rozhovoru)

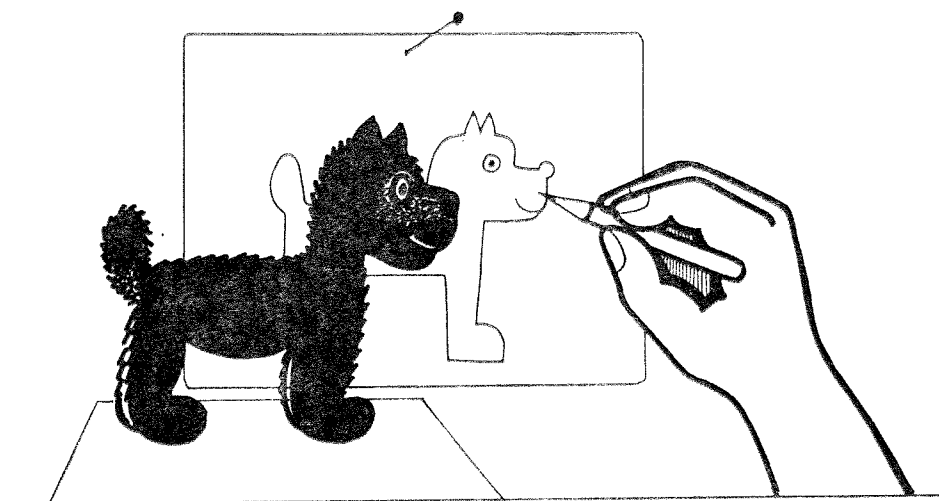
Cíl hry

Jako v předchozích hrách i zde doporučujeme rozhovor s dítětem, aby bylo připraveno na celou dobu trvání hry. Taková beseda poskytne příležitost rozprávět s dítětem o zajímavých věcech.

Co budete potřebovat

Potřebujete hračku, o kterou má dítě zájem a která má jednoduchý obrys, aby se dala snadno nakreslit. Měli byste mít doma malou tabuli a kousek křídly. Lze doporučit i tabulky na psaní z umělých hmot a příslušné tužky. Podle okolností vystačíte i s nelinkovaným papírem (kreslicí papír, kancelářský nebo i balicí, popř. i papírové sáčky, které rozstříhnete na vhodnou velikost). K tomu pak doporučujeme kreslicí tužky nebo obyčejné tužky, ale velmi měkké.

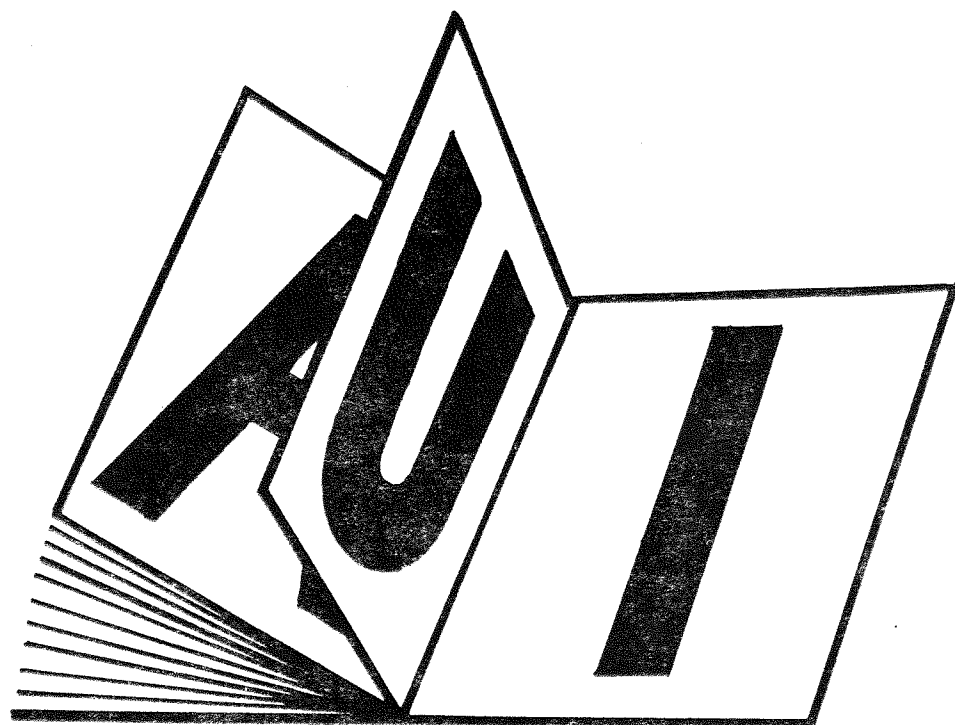
Návod ke hře

Obr. 19.

Počkejte, až na vás dítě pohlédne. Promluvte o zvolené hračce a ukažte ji dítěti. Nakreslete teď obrys hračky na tabuli nebo na papír. Na chvíli ustaňte v činnosti a příležitostně se podívejte na dítě. Když na vás pohlédne, měli byste něco o kresbě povědět. Proveďte jen rychlý náčrt, aby to dlouho netrvalo a aby dítě neztratilo zájem.

Když náčrtek dokončíte, měli byste počkat, až se na vás dítě podívá a teď zas něco povědět o kresbě. Přidržte pod náčrtem název hračky, napsaný tiskacími písmeny. Neočekávejte, že by snad mělo dítě číst. Dítěti snad napadne, že napsané slovo má něco společného s obrázkem (s náčrtem). To pro tuto chvíli docela postačí.

Obměny hry

Nakreslete si náčrtky známých věcí. Umět něco nakreslit, to je neocenitelná věc! Většina z vás se jistě naučí rychle si zhotovit jednoduchý náčrtek nebo kresbu. Pro dítě je mimořádně zajímavé, když vidí, jak mu před očima vzniká kresba, zvláště když je to kresba jednoduchá.

Využijte kreseb a náčrtků jako podnětu k rozhovorům, popř. jako prostředku ke znázornění. Měli byste mít stále k dispozici tabuli na psaní nebo papír a tužku. Často nemáme jinou možnost, jak dítěti něco vysvětlit, než právě náčrtek, kresbu. Obrázky však nikdy nesmějí nahrazovat slova. Slouží jenom znázornění věci, o které mluvíte. Proto své úsilí stále soustřeďujte na hovor.

V této knížce najdete jednoduché typy písmen malé a velké abecedy. Velkých písmen užívejte jen u vlastních jmen (nepíšeme ALENA, ale píšeme Alena) nebo na začátku úplné věty (Balón je tam). Vhodná výška malých písmen (máma) je asi 10 mm.

Typy písmen

a b c č d e f g h
ch i j k l m n o
p r ř s š t u v x
y z ž

A B Č D E F G H
C H I J K L M N
O P Ř Š T U V
X Y Ž

12. hra (Reakce na slovo BALÓN)

(Místo slova BALÓN si můžete jako první pro výcvik v odezírání zvolit jiné, třebaš PANNA, BOTA, DŮM... V podstatě se však budete řídit tímto návodem. Pamatujte, že slovo musí být vyslovováno vždycky spolu s věcí, kterou označuje.)

Cíl hry

Hra slouží prohloubení nácviku prvního slova pro odezírání. Dítě se bude učit reagovat na slovo pokaždé, když je vyslovíte.

Co budete potřebovat

Potřebujeme pět malých míčků (mohou to být pingpongové), nádobu na míčky a pět pohárků (misek nebo stejných krabiček).

Návod ke hře

Postavte nádobu s pěti míčky mezi sebe a dítě. Sedněte si zas proti dítěti. Ukažte mu, že má nechat míčky ležet. Postavte před dítě pět misek (pět pohárků) a čekejte. Když se na vás dítě pozorně podívá, řekněte DEJ MI BALÓN. Když to dítě hned neprovede, měli byste mu ukázat, co od něj čekáte: vezměte míček z nádoby a vložte jej do jedné misky. Činnost dítěte spočívá v tom, že vám podává míček za míčkem. Reaguje tak na vaši výzvu. Jde tu o to, aby se dítě naučilo provádět každou jednotlivou výzvu a aby se učilo pokaždé počkat, až něco řeknete, až výzvu vyslovíte.

Ve hře pokračujte. Pokaždé užíjte jiné věty nebo jiného obratu. Když jsou všechny míčky v miskách (v pohárcích), je hra skončena. Podruhé vezmete jiné míčky a jiné pohárky. Přečtete si naše návrhy obměny hry, abyste udrželi zájem dítěte, dokud se nenaučí rychle a správně reagovat, jakmile vyslovíte slovo BALÓN.

Obměny hry

Zvolte místo misek balení od vajec a vkládejte míčky do jednotlivých prohlubní. Můžete také postupovat obráceně: rozložíte míčky do jednotlivých jamek a pak je kladete do jedné větší nádoby. Při tomto obráceném postupu můžete dítěti povědět, že ono samo bude vkládat míčky do misek nebo do pohárků. Řeknete mu DEJ BALÓN TAM. Použijte i větších míčů a poručte dítěti, aby je vyhazovalo po jednom do kbelíku nebo do koše na papír.

Uvažte ještě, že není úkolem této lekce, abyste se pokoušeli učit dítě rozlišovat od sebe jednotlivá slova. Nesmíte dítě mást. Zůstaňte při jediném slově (v našem případě při slově BALÓN, popř. jiném, které jste si zvolili jako první pro nácvik v odezírání). Pomáhejte mu, aby je poznalo a aby na ně reagovalo. Cvičení pro rozlišení slov přijdou později.

13. hra (Znovu cvičíme slovo TAM)

Cíl hry

Dítěti v této hře nabízíme další možnosti pro procvičování slova TAM; chceme aby si upevnilo jeho obsah a aby se mu dostalo dostatek podnětů pro spontánní vyslovení tohoto slova.

Co budete potřebovat

Připravte si několik hraček (autíčko, traktor, lokomotiva, panenka, míček, bagr...) a náčrty těchto hraček — náčrty (nejjednodušší obrys hračky měkkou tužkou) každý samostatně na lístku velikosti pohlednice. (Můžete si zvolit jiné hračky.)

Návod ke hře

Budete s dítětem hračky hledat. Proto je „uschováte“ na různá místa, aby je dítě hned nezpozorovalo (k boku skříně, pod stůl, do velké vázy...). Náčrty rozložte na stole před dítětem. Sedněte si ke stolu naproti dítěti. Vezměte do ruky lístek s obrázkem auta, vyčkejte, až se na vás dítě podívá, a zeptejte se: AUTO? KDE JE AUTO? Opačujete, vždy s mimikou, že něco hledáte: AUTO... Spolu s dítětem budete auto hledat. Když dítě auto objeví, upozorníte je, aby se na vás podívalo, ukážete na auto se slovy: TAM. AUTO — TAM. AUTO JE TAM. Důraz kladete na slovo TAM. Teprve potom si dítě autíčko vezme a postaví je na stůl na lístek s obrázkem auta.

Podobně budete postupovat s dalšími obrázky. Budete-li chtít hru v této podobě opakovat, uschováte hračky na jiná místa a lístky budete probírat v jiném pořadí.

Obměny hry

Rozestavíte na stole hračky (autíčko, traktor...). Lístky s náčrtky hraček budete mít u sebe. Zvednete lístek s náčrtem traktoru, ukážete jej dítěti a až na vás pohlédne, řeknete: KDE JE TRAKTOR? Dítě ukáže na traktor, spolu s ním také ukazujete a říkáte: TAM. TRAKTOR JE TAM. TAM... Podobně s dalšími lístky.

Lze postupovat i opačně, od hračky k obrázku. Obrázky rozložíte na stole, dítěti ukážete hračku (třebaš míč) s otázkou: BALÓN? KDE JE BALÓN? Dítě ukáže na obrázek, ukazujete spolu s ním a říkáte: TAM. BALÓN JE TAM... a to tak, aby mohlo dítě dobře vaše slova odezírat.

Pro tato cvičení můžete volit i jiné skupiny věcí: věci z kuchyně (nůž, vidlička, lžice, sůl-solníčka, cukr...), oblečení (bunda, čepice, ponožky, boty...), jiné skupiny věcí v bytě, pokud je dítě obeznámeno s místem uložení těchto předmětů. Věci zůstanou uloženy na svých místech, na stole bude mít dítě jen náčrty předmětů, které bude při cvičení hledat.

Už návrh na obměny hry ukazuje, že se k tomuto cvičení musíte často vracet. Zpočátku budete při vyslovení slova TAM ukazovat prstem na hledanou věc nebo na příslušný obrázek. Tento pohyb ruky omezíte

a nahradíte jej maličkým pohybem hlavy a pohledem k věci, která se právě hledá. Budete tedy slovo TAM říkat bez doprovodu posunku, jen s nenápadným doprovodem mimiky. Sledujte, zda se snad dítě nepokouší slovo vyslovit. Přijměte s uznáním a s pochvalou každý pokus o slovní projev, i když to bude projev šepem (nehlasně) nebo projev artikulačně nedokonalý.

Po jisté době cvičení dopřejte dítěti, aby si mohlo ohmatat chvění na vašem hrdle (hláska A) a na nose (nosová hláska M) a aby na dlani před ústy pocítilo náraz výdechového proudu (hláska T), když budete vyvozovat slovo TAM (na hrdle, na nose a před ústy může dítě odhmatávat pochopitelně jen postupně, ne najednou, při opakování vyslovení). O nic víc tu nejde, než právě o tyto vjemy. Nepokoušejte se vyslovovat artikulaci hlásek nebo slova — to je úkol pro kvalifikovaného pedagoga. Vaším úkolem je dávat dítěti vzor správné, pěkné a klidné řeči. Před tímto cvičením zkontrolujte funkci sluchadla (kontrolovat sluchadlo musíte před každým použitím i několikrát během dne).

Buďte si vědomi, že jsme na začátku úsilí přivést dítě k projevu mluvenou řečí. Žádá si to trpělivost a čas.

14. hra (Rychle a pomalu)

Cíl hry

Dítě se bude učit rozlišovat různou rychlost určitých zvuků. Vedle toho poznává slova, kterými rychlost označujeme.

Co budete potřebovat

Potřebujete bubínek a paličku. V případě nouze postačí hrnec a vařečka. Vedle toho potřebujete stojící pannu nebo panáka či zvířátko, kousek křídý a kus stuhý (tkanice, prýmek, proužek látky nebo i lepicí páska).

Návod ke hře

Vyznačte křídou na desce stolu dvě čárky asi 50 cm od sebe nebo tam položte ve stejné vzdálenosti od sebe dvě tkanice. Postavte pak pannu nebo zvířátko na jedno z obou vyznačení. Sedněte si ke stolu naproti a postavte bubínek na dosah své ruky.

Řeknete dítěti: DÁVEJ POZOR. POSLOUCHEJ. Udeřte teď třikrát na bubínek. Po krátkém úderu krátce vyčkejte, abyste ukázali, že bubnujete pomalu. A říkáte dítěti: POMALU. A pomaloučku pohybujte pannou od jedné linky na stole ke druhé. Když na vás dítě pohlédne, opakujte: POMALU. TO BYLO POMALU...

Vraťte zas pannu na její původní místo a postup opakujte. Teď však povede pannu od jedné linky ke druhé vaše dítě. Pokračujte ve cvičení, až dítě porozumí, že má nechat putovat pannu mezi dvěma liniemi podle úderů na buben. Nezapomeňte říci po každé sérii úderů a po každém pohybu panenky: POMALU. TO BYLO POMALU. Dítě by

mělo pannu uchopit, až udeříte na buben. Přitom s ním stále znovu mluvíte. Pomozte mu, aby nepohybovalo pannou předčasně, slovy: NE, TEĎ NE. POČKEJ...? V případě potřeby mu lehce přidržte ruku.

Pak ho zase upozorněte, aby pozorně naslouchalo a hned dodejte: TEĎ — RYCHLE. A udeřte velmi rychle za sebou třikrát na buben. Když na vás dítě pohlédne, znovu promluvíte: RYCHLE. TO BYLO RYCHLE. Pomozte dítěti, aby vedlo panenku rychle vpřed, aby to odpovídalo rychle provedeným úderům na buben. Stále přitom říkejte: RYCHLE... Můžete to slovo říkat i ve vhodné větě. Využijte každého pohledu dítěte k opakování slova nebo věty.

Jako dřív musí se i teď učit dítě rychle reagovat; bude čekat, až zabubnujete a až s ním promluvíte. Když dítě pochopilo, jak má v prvním a druhém případě reagovat, pak by mělo obě rychlosti rozlišovat; jednou budete bubnovat rychle, podruhé zas pomalu a způsob budete nepravdělně střídát. Dítě bude nejen naslouchat bubnování, ale bude také očima vaši činnost sledovat.

Když dítě přihlíží k vašemu bubnování a naslouchá a provádí oba pohyby s pannou bezpečně a rychle, měli byste se pokusit zjistit, jestli dítě provede cvičení bez přihlížení — když bude bubnování jenom naslouchat. Můžete se s bubínkem postavit za jeho záda. Vyzvete je, aby naslouchalo a zabubnujete. Když bude reagovat chybně, ať si položí ruku na bubínek (a nepřihlíží). Jestli ani to nepomůže a výkony nejsou správné, pak je nechejte zas přihlížet. Nesmíte dítě ani deprimovat, ani je příliš unavit.

O b m ě n y h r y

Stejným způsobem můžete použít panny z lepenky (z papíru). Po každé, když „přejde“ panenka od jedné linie ke druhé, položíte na misku za odměnu ovocný bonbónek nebo jiné cukroví. Až hra skončí, bude si moci dítě cukroví vzít.

Použijte autíček (vozíku, lokomotivy...): budou jezdit pomalu nebo rychle po silnici na parkoviště. Silnici a parkoviště můžete nakreslit na velký papír.

15. hra (Teď foukáme)

Cíl hry

Dítě se má učit stále lépe ovládat svůj dech. Je to důležitý předpoklad pro mluvení, pro výslovnost, které se bude učit.

Co budete potřebovat

Budete potřebovat jemnou roušku (kousek jemného textilu) a zrcadlo.

Návod ke hře

Sedněte si nebo se postavte tak, aby byl váš obličej ve výšce obličeje dítěte. Dívejte se spolu s dítětem do zrcadla. Zrcadlo můžete postavit na stůl nebo na toaletní stolek.

Vezměte roušku (závoj), složte ji a držte v ruce tak, aby byla hrotem vzhůru. Hrot přidržíte trochu pod úrovní úst, aby vám dítě vidělo na rty. Dítě je nejdříve zaujato svým obrazem v zrcadle. Trpělivě počkejte. Po chvíli, když upře zrak na váš obličej v zrcadle, lehce foukněte na cíp roušky, aby se jemně zatřepal. Zafoukejte dvakrát.

Podržte teď cíp roušky dítěti před ústy, aby si v zrcadle vidělo na rty. Sledujte, aby při foukání sledovalo svůj obraz v zrcadle. Když se foukání dítěti hned nepodaří, tak zafoukejte na hřbet jeho ruky nebo na jeho ukazováček, aby ucítilo váš dech. Dítě vás napodobí.

Foukání vyžaduje učení a procvičování. Neztrácejte proto trpělivost. Slyšící děti se učí ovládat svůj dech souběžně s osvojováním mluvení. Sluchově postižené děti však potřebují zvláštní pomoci a vedení, aby se naučily s dechem dobře hospodařit.

O b m ě n y h r y

Použijte perličko, hedvábný papír nebo hořící svíci. Můžete foukat i na zrcadlo — zrcadlo se dechem zamžít, zarosí.

Když se dítěti foukání daří, může foukat do mýdlové pěny. Později může foukat do foukací harmoniky nebo do jiného dechového hudebního nástroje. Může ústy nafukovat také balónek nebo míč.

5

5.1. KONTAKT ŘEČÍ

5.1.1. Kdy přijde na řadu druhé slovo pro výcvik v odezírání?

Za první takové slovo jsme zvolili slovo BALŮN. K jeho nacvičení jsme vám nabídli mnoho možností. Jste si teď jisti, že tohle slovo dítěti už „sedí?“. Když tomu tak je, můžete začít nacvičovat slovo.

Vyjděme tedy z dřívější úvahy, když šlo o výběr prvního slova pro odezírání. Na hledané slovo klademe stejné požadavky jako na to první: slovo bude označením pro předmět a bude snadné pro odezírání. Rozhodující bude tu okolnost, aby poskytovalo pro odezírání (jde o pohyby rtů a mluvidel) jiný obraz než první slovo BALŮN.

5.1.2. Stejně obrazy úst při odezírání

Při některých hláskách naší řeči se při odezírání setkáváme se stejným obrazem úst, například:

B — P — M — Řekněte si před zrcadlem slova PAPA a MAMA; nezpozorujete žádný rozdíl. Totéž platí třeba pro slova BABA a MAPA.

D — T — N — Slova TEN a DEN jsou pro odezírání stejná. Podobně TÁTA — NÁNA a jiné dvojice.

V příkladech bychom mohli pokračovat. Také dvojice hlásek K, G dávají při odezírání stejný obraz úst. Uvedené příklady vám mají ukázat, jak nevyslovitelně těžké je rozlišit od sebe odezíráním slova se stejným (nebo i podobným) obrazem úst. Naproti tomu je odezírání snazší, když se obrazy úst od sebe navzájem odlišují, jako třeba při slovech BALŮN a AUTO. Proto teď zvolíme slovo AUTO — při nácvičení odezírání to bude druhé slovo po slově BALŮN.

5.1.3. Proč volíme slovo AUTO?

Slovo AUTO

označuje hračku z dětského prostředí,
označuje předmět, který se stal běžnou věcí našeho života,
označuje věc, která zajímá snad každé dítě bez výjimky;
slovo AUTO lze bez násilí velmi často užít při hře i na vycházce,
slovo AUTO se dá lehce odezírat; při odezírání se velmi nápadně odlišuje
od slova BALŮN, kterým jsme nácvik uvědomělého odezírání zahájili.

Kdybyste si chtěli zvolit místo slov BALŮN a AUTO slova jiná, pak
vám naléhavě radíme, abyste vzali v úvahu předcházející poznámky
a abyste se podle nich při výběru slov řídili; jinak si bude dítě slova
osvojovat obtížně, nebo je rychle zapomene.

5.1.4. Nečekejte, že dítě hned obě slova rozliší

Dítě se nejprve musí učit obě slova od sebe rozlišovat. Předtím si
musí osvojit odezírání každého z těch dvou slov samostatně. Nebylo
by proto správné cvičit obě slova současně. Dítě je ještě nedovede od
sebe rozlišit.

Dopřávejte dítěti i příležitost odhmatávat čas od času tato slova na
hrdle, na nose a před ústy. Nemusí se to dělat neustále. Přece však to
podpoří porozumění, neboť současným odezíráním, odhmatáváním
(chvění na hrdle, na nose, vnímání kvality výdechového proudu) a na-
sloucháním dospívá dítě k dokonalejšímu rozumní slova.

5.1.5. Dítě se učí jazyku a řeči

V průběhu budoucích let budete u svého dítěte trvale pečovat
o rozvíjení jeho schopnosti odezírání,
o rozvíjení zásoby slov a obrátů, kterých užíváme v denním styku
s lidmi,
o cvičení v mluvení
a o sluchovou výchovu.

Stručně vyjádřeno: budete pečovat o rozvíjení jazyka a o rozvíjení řeči
(mluvení).

Mezi slovy JAZYK a ŘEČ je rozdíl. Zhruba jej vyjádříme takto:
JAZYK je souhrnem všech vyjadřovacích prostředků; potřebujeme znát
slova a jejich významy a znát i způsoby a formy, jak tato slova spo-
jovat ve věty a celky, které vyjadřují myšlenky. ŘEČ je schopnost mlu-
vit, vytvářet pomocí mluvidel hlas, tvořit slova, tj. vyslovovat je. Jestli
máme mluvit, předpokládá to, že známe slova a jejich obsahy, že zná-
me JAZYK.

5.1.6. Nejdříve přichází na řadu jazyk

I když si přejeme, aby se naše dítě naučilo rychle a dobře mluvit,
přece musíme dát přednost jazyku. Podobně jako všechny slyšící děti
musí i sluchově postižené dítě nejprve dospět k dobrému porozumění
řeči: musí se naučit rozumět, co se mluví, dříve než se samo bude umět
vyjadřovat. Až se naučí rozumět významu mnoha slov, teprve potom
se bude pokoušet slova říkat, protože bude chtít svou řečí něčeho do-
sáhnout.

5.1.7. Jak se u dětí rozvíjí řeč — mluvení

Křik

Nejmenší děti nejdříve užívají svého hlasu k tomu, aby vyjádřily
své pocity, podle toho, jestli jsou šťastné a spokojené nebo nevrle a ne-
spokojené.

Žvatlání

Malé dítě napodobuje své okolí, aniž spojuje se svým hlasem ně-
jaký význam. Nedoslýchavé dítě často vydává jen ojedinělé tóny, zatímco
neslyšící často napodobuje jen pohyby rtů. Tím však znenáhla začíná
snaha něco sdělit lidem kolem sebe.

Jedno slovo

Po nějakém čase — u slyšících dětí asi kolem prvního roku věku
— užívají děti jednoho slova. To platí téměř bez výjimky o všech sly-
šících dětech.

Několika slov

Po prvním slově začnou slyšící děti svůj slovník rozšiřovat a užívají
nových slov, aniž je zpočátku vážou do věty. Slova, která jsou jim běž-
ná, řadí prostě jedno za druhým (netvoří učeněnou větu); chtějí tak
něčeho dosáhnout, říkají: mama — tam — auto (chtějí, aby maminka
podala auto).

Jméno dítěte

Jednoho dne se dítě naučí říkat své jméno a tím jménem ozna-
čuje sebe; slovo JÁ říkají slyšící děti mnohem později.

Slovo místo věty

Když se děti naučily jmenovat věci, užívají takových slov, aby vy-
jádřily svá přání, svou představu. Řeknou třebaš AUTO a myslí CHCI
DOSTAT AUTÍČKO. SLOVES užívají později, a to neosobně, např. PAPAT
znamená JÁ JÍM, JÁ CHCI JÍST...

Ano, ne

Děti se rychle učí odpovídat na jednotlivé otázky slovy ANO, NE.
Přitom obvykle přikývnu nebo vrtí hlavou. Na každou otázku musíme
dítěti odpovědět. Maličké dítě užívá jako otázky jednoho slova: tázavě
na nás pohlédne a řekne DOMŮ? Myslí asi JDEME DOMŮ?

R č e n í

Dítě je odposlouchá od dospělých a pak samo jednotlivých rčení užívá, např. BĚŽ PRYČ — je to mluvnický správné spojení dvou slov.

Dítě začíná užívat dvou podstatných jmen vedle sebe: MÁMA — BOTY. To může znamenat: Maminko, obuj mi boty. Dítě těmi dvěma slovy už vyjádří určitou myšlenku.

Jak si dítě uvědomí, že mu něco patří, vyjádří to slovy TOMÁŠOVO AUTO, což znamená: To je moje (= Tomášovo) auto. Užije vlastního jména místo zájmena JÁ, MNĚ, MŮJ... Zájmen se dítě učí užívat až později.

Spojení slov BOTY — NE může znamenat: Nechci si teď žádné boty obouvat. HAJAT — NE znamená asi Nechci jít ještě spát. Slovo NE je po dlouhou dobu jediným prostředkem, jak vyjádřit záporný postoj.

Ve větách malých dětí chybí dlouho nejen zájmeno, ale i sloveso. Výrazy jako VELKÝ CHLAPEC, PĚKNÁ BUNDA vyjadřují asi myšlenky: Jsem velký chlapec. Mám pěknou bundu. Chybí tu sloveso i zájmeno. Smysl výpovědi je však jasný.

Ponenáhlu se v projevech objevují vedle podstatných jmen i slovesa: TÁTA MALOVAT může znamenat Táta maluje nebo Táta namaloval tento obrázek nebo i přání, aby táta něco namaloval.

Čím jsou děti starší, tím delších projevů užívají. Tak užijí tři slov za sebou ve správném pořadí. Mohou to být třeba jen podstatná jména ROHLÍK — MÁSLA — SALÁM. Kombinace slov v jazykovém projevu slyšícího dítěte se stále zlepšuje.

Při dobré péči se také řeč sluchově postižených dětí rozvíjí více méně podle naznačeného schématu vývoje. Rozvíjí se ovšem mnohem pomaleji.

5.2. VY A VAŠE DÍTĚ

5.2.1. Děti nevydrží dlouho sedět na místě

Nepočítejte s tím, že dítě vydrží klidně sedět na jednom místě po celou dobu oběda. Klidně sedět — to je pro dítě „namáhavá práce.“ Dejte mu rychle najíst a dovolu mu, aby od stolu vstalo, když je s jídlem hotovo. Nenuťte je, aby čekalo na zákusek, který přijde, až všichni u stolu snědí hlavní jídlo. To platí také o rozhovorech při jídle.

5.2.2. Děti jedí většinou to, co potřebují

Malé děti jedí zpravidla méně, než většina rodičů očekává. Někdy vyvolává jejich chuť nebo nechť k jídlu u rodičů znepokojení; rodiče si myslí, že by měly děti jíst víc, než skutečně potřebují.

Čím větší pozornost věnují rodiče okolnosti, že dítě nechce jíst, tím má dítě k jídlu větší odpor. Dávejte proto dítěti chutná a vydatná

jídla a spoléhejte, že stejně — jako většina dětí jiných — bude jíst dostatečně, aby uspokojilo svou potřebu výživy. Kdyby snad dítě nejedlo dostatečně v důsledku nemoci, pak se musíte poradit s lékařem.

5.2.3. Dávejte dítěti jen malé porce

Právě tak jako se dospělí mohou doslova polekat přeplněného talíře, ztratí i dítě za takových okolností odvahu k jídlu.

Děti berou často jídlo do prstů (ovoce, plody, zeleninu...). Mohou to jíst bez příborů. Takové pokrmy před jídlem pečlivě omyjte. Nepřecházejte náhle od kojeneckých jídel k pokrmům pro dospělé. Když budete chtít dosáhnout, aby dítě jedlo totéž co ostatní rodina, dělejte to s rozvahou.

5.2.4. Trpělivost, vytrvalost, pochvala a dobrá vůle

Buďte trpěliví. Za pár let vychováváte ze svého dítěte lepšího spolustolovníka. Jeho chování u stolu bude příjemnější a snesitelnější. Pak už bude jediný problém s jídlem: utišit hlad čilého školáka.

5.3. DENNÍ ČINNOST

Snažte se, aby mělo dítě dost příležitostí k učení. Každé dítě musí sbírat zkušenosti a k tomu musí mít příležitost. To se především týká procházek, nákupů a návštěv, na které berete dítě s sebou. Když jde s vámi, měli byste pamatovat na tyto věci:

1. Promluvte o takové vycházce, výletu nebo návštěvě dříve, než vyjdete z domu.
2. Mluvte o všem, co vidíte a co děláte — cestou, při nákupu na návštěvě.
3. Mluvte o tom i po návratu domů.

Uvažte několik věcí:

D e n n á k u p u

Jistě chodíte nakupovat nejméně jednou za týden. Dítě vás přitom nemusí doprovázet pokaždé. Vezměte je však s sebou, když myslíte, že už je na to dost vyspělé.

P ř e d o d c h o d e m

Dopřejte dítěti, aby pomáhalo, když sestavujete seznam věcí pro nákup. Může nahlédnout do skříně (do spíže), co tam chybí. Třeba se vám podaří sestavit přehled s obrázky potřeb v domácnosti. Obrázky si vystříhnete z reklamních oznámení a nalepíte je na list papíru. Pod každý obrázek napíšete název zboží. Když má dítě po ruce takovou pomůcku, může účinně „pomáhat“ při sestavení seznamu zboží, které potřebujete nakoupit.

V prodejně

Řekněte dítěti název každé věci, kterou kladete do košíku. Dopřejte mu také příležitost, aby samo hledalo zboží (srovnává přitom obrázek na svém listu s hledanou věcí). Ukažte mu na listu některý druh zboží a nechte je, aby je samo hledalo.

Doma po návratu

Nechte dítě, aby vám pomáhalo, když nakoupené věci ukládáte. Než však předmět uložíte, krátce se pokaždé pozdržte a řekněte dítěti něco o zakoupeném zboží, jakmile se na vás podívá.

Na návštěvě u známých

I zde můžete dítěti poskytnout příležitost k učení. Před odchodem na návštěvu řeknete dítěti jména známých nebo mu ukážete jejich fotografie. Na návštěvě mu potom podle možnosti říkejte, co se právě děje: Jdeme po schodech. Zvoníme. Otvíráme dveře. Podívej se, to je dědeček... Povzbudte nakonec i domácí osoby, aby na dítě mluvily. Pozor na to, aby jim dítě dobře vidělo do obličeje. Podle okolností můžete dítěti ukázat na návštěvě i věci v bytě známých; pojmenujte každou věc.

5.4. DÍTĚ A HRA

Po dlouhou dobu si děti rády hrávají s panenkou, zvláště děvčata. Rády panenky svlékají a oblékají, chovají je v náruči nebo je vozí v kočárku na procházku. Tak napodobují dívky své matky.

I chlapci si mohou hrát s panenkami. Většinou však dávají přednost autům, bagrům, traktorům nebo si zas hrají s míčem. Také textilní hračky (medvídci, psíčci, zajíčci...) se dobře ve hrách uplatňují. Všechny příležitosti, kdy si dítě hraje, využíváme k hovoru s ním; mluvíme s dítětem nebo na dítě. Vždycky hledáme větu vhodnou pro danou chvíli, např. TADY — AUTO. PANNA — TAM. PANNA JE PĚKNÁ. AUTO JEDE. TO JE BAGR...

5.5. ZVLÁŠTNÍ HRY

16. hra (Hlasy zvířat)

Cíl hry

Dítě se bude učit poznávat hlasy zvířat.

Co budete potřebovat

Bude zapotřebí mít hračky zvířátek, která dítě zná ze skutečnosti: psa, kočky, krávy, kozy, ovce...

Návod ke hře

Sedněte si před dítě a počkejte, až se na vás podívá. Zvířátka mu zatím neukazujte. Říkejte mu postupně: TO JE PES. TO JE KOČKA. TO JE KRÁVA... Každé zvířátko dítěti ukažte, jakmile se na vás podívá. Říkejte mu pak: PES DĚLÁ HAF-HAF, KOČKA DĚLÁ MŇAU...

Dítě se pravděpodobně pokusí napodobit váš hlas. Když se o to nepokusí, nic se nestane. Toto cvičení má totiž posloužit jen jako příprava k mluvení. Dejte zvířátko dítěti, ať si s ním pohraje. Měli byste mu o zvířátku něco povědět pokaždé, když se na vás podívá. Vyhýbejte se slovům ON, ONA... a říkejte vždy PES, KOČKA...

Obměny hry

Místo zvířátek z textilu můžete ukazovat obrázky zvířat, které zná ze skutečnosti. Můžete pochopitelně také kreslit zvířátka (na papír, na tabuli). Rozhodující je jen jedna věc: aby dítě zvíře poznalo a aby je v přírodě už aspoň jednou vidělo. Totéž platí pro další oblíbená zvířátka, třeba krávu (bů), osla (í-á), slepici (koko-kodák), kohouta (kykyryký), ptáka (pipi)...

17. hra (To je auto)

Cíl hry

Cílem hry je obohatit slovník dítěte o druhé slovo, které se bude učit odezírat.

Co budete potřebovat

Vyjďte podle možností od skutečných aut. Vedle toho si připravte tři nebo čtyři autíčka a krabici — to bude garáž.

Návod ke hře

Ukazujte dítěti pokud možná nejrůznější druhy aut, skutečných aut na silnici a na ulicích, a spojujte s tím vždy slovo AUTO. Když ukážete dítěti na auto, vyslovíte přitom (nebo hned po tom) slovo AUTO, nebo obráceně: prvně slovo, potom ukážete. Dávejte pozor, aby na vás dítě hledělo, když mu slovo říkáte.

Doma vezměte autíčko a řekněte třeba: AUTO. TADY — AUTO. TADY JE AUTO. A ukažte na autíčko. Dbejte, aby se dítě podívalo na vaše ústa a hned potom na autíčko. Doporučujeme říci prvně slovo a teprve potom ukázat dotyčnou věc. Můžete postupovat i obráceně. Ale mluvení a ukázání věci musí bezprostředně přecházet jedno v druhé, aby dítě obojí spojovalo.

Jeďte autíčkem po stole a říkejte: TADY — AUTO. AUTO JEDE... Podejte autíčko dítěti a řekněte: AUTO. TAM — AUTO. TO JE AUTO... Pozor na to, aby na vás dítě hledělo. Podle okolností můžete autíčka, jakmile si s nimi dítě pohrálo, postavit do garáže (do krabice). Stále však musíte na hračku upozorňovat a mluvit o ní.

Obměny hry

Použijte obrázků aut nebo si sami auta nakreslete na papír (na lepenku). Ukazujte pak na jednotlivá auta a říkejte: AUTO. TADY — AUTO... Vystřihujte auta z novin a z časopisů a užívejte těchto obrázků při hře.

18. hra (Zvoníme zvonečkem)

Cíl hry

Dítě se učí pozorovat zvuky a reagovat na ně.

Co budete potřebovat

Potřebujete dva zvonky, podle možností jeden větší a jeden menší.

Návod ke hře

Postavte menší zvonek na stůl a větší podržte v ruce. Řekněte: POZOR — ZVONEK. Zazvoněte nejprve větším zvonkem (dítě vás bude pozorovat, jak zvoníte), potom tím menším.

Nato způsob hry změníte: zazvoníte větším zvonkem za zástěnou (aby dítě nevidělo, že zvoníte větším zvonkem) a menším zvonkem zazvoníte před očima dítěte. Po chvíli můžete dát menší zvonek dítěti do ruky. Dítě zazvoní, jakmile uslyší zvuk většího zvonku, který rozeznáte za zástěnou. Zpočátku asi budete muset dítěti pomoci, aby na zvuk většího zvonku reagovalo zazvoněním. Tento postup 3—4krát opakujte, dokud nebude dítě vědět, jak má na hlas většího zvonku reagovat.

Dítě se má naučit reagovat na zvuk zvonku: když uslyší větší zvonek, bude hned zvonit menším zvonkem, který drží v ruce. Když to dítě nepochopí, znovu mu to názorně ukážete: zazvoníte větším zvonkem a hned nato mu pomůžete (nebo je pobídnete), aby samo zazvonilo na zvonek menší.

Obměny hry

Zazvoníte (za zástěnou, aby dítě nevidělo, že zvoníte, aby se řídilo jen sluchem) na větší zvonek a dítě na zvuk reaguje tím, že zaklepe na hrnec nebo na pánev. Nebo vy sami zaklepete na velký hrnec (za zástěnou) a dítě zazvoní, jakmile uslyší zvuk.

Pro tato sluchová cvičení můžete použít i jiných zdrojů zvuku (zvuky a hluky v domácnosti) i hudebních nástrojů. Volte vždy nástroj s nižší frekvencí tónu, dávejte přednost hlubším tónům před vysokými.

5.6. DÍTĚ POTŘEBUJE PRO SVŮJ ROZVOJ MNOHA ZKUŠENOSTÍ

Možnosti získávat užitečné zkušenosti jsou velké. Zmíníme se jen o některých nejdůležitějších zdrojích takových osobních zkušeností:

pobyt na dětském hřišti nebo procházka lesem,
pobyt na venkově,
procházka nebo pobyt u vody a na chatě,

zážitek při nákupu (podle možností i v obchodě se zvířaty),
návštěva zoo,
návštěva u požárníků,
umývání auta, jízda autobusem a vlakem,
na nádraží, na letišti,
u lékaře, u zubního lékaře, v nemocnici,
návštěva ve škole pro sluchově postižené,
návštěva u přátel nebo u sousedů,
procházky obytnou čtvrtí města apod.

5.7. OBRÁZKY A JEJICH POUŽITÍ

Když sami fotografujete, máte možnost předkládat dítěti obrázky, kterých budete moci používat při rozvíjení řeči — budete o nich mluvit jednak vy sami, jednak budete podněcovat dítě, aby o nich mluvilo. Také můžete obrázky vystřihovat z časopisů a využívat jich pro hovor s dítětem. Konečně můžete sami též obrázky kreslit — malovat a užít jich při cvičení sluchu a řeči. Namalujte třeba psa a řekněte, že dělá HAF-HAF — dítě slovo odezírá nebo je odezírá a současně odhmatává na hrdle chvění (může nastavit ruku před ústa a vnímat kvalitu výdechového proudu) anebo odezírá, odhmatává a odposlouchává naráz. Totéž můžete dělat i s jinými obrázky zvířat nebo věcí (auto — tú, vlak — hů, policejní auto — táty-táty, letadlo — mmm...).

6

6.1. KONTAKT ŘEČI

6.1.1. Čím ovlivnit rozvíjení řeči

Děti si v nejrůznějších situacích osvojují různé zkušenosti. Poznatky založené na osobní zkušenosti jsou v jejich paměti nejpevněji zafixovány. Při učení řeči je to trochu jiné, protože řeč není názorná a dítě do ní proniká pomalu a s většími obtížemi. To platí i pro slyšící děti, kterým se cestou sluchu dostává množství podnětů. Podněty tohoto druhu u sluchově postižených dětí z největší části chybějí. Děti s vadami sluchu se však také musí učit řeči, musí se učit mluvit. Proto i pro ně musíme najít vhodné a účinné podněty. Přitom si musíme ujasnit rozhodující činitele, které budou příznivě ovlivňovat rozvíjení řeči.

Vaše dítě poznává jazyk, učíte je mluvit a dopřáváte mu možnost projevovat se mluvením. V průběhu této činnosti nabývá největšího významu zkušenost dítěte. Zkušenost, že právě mluveným slovem něčeho dosáhlo nebo že pomocí řeči mohlo něco uskutečnit.

Dítě například ukáže do zahrady a řekne TAM. Splníte jeho přání a zajdete s ním do zahrady. Dítě poznává něco nového: když to a to řeknu, hned se něco stane. Dítě je uspokojeno, že se to stalo podle jeho přání, je šťastné, že toho dosáhlo svou řečí, svým slovem.

Nucením sotva k čemu dítě přivedete. Naopak, v dítěti musíte probouzet chuť k učení, ochotu učit se. To se daří, když se dítě setkává se zajímavou věcí, jež mu působí radost. Chuť k učení ztěží probudíte vnučováním nezajímavých věcí a činností. Dětské zájmy nejsou u všech dětí stejné: jednomu dítěti se líbí panenka, jinému zas míč. Dobře si tedy všimněte zájmů svého dítěte a nabízejte mu k učení věci pro ně zajímavé. Tak budete vytvářet nejvhodnější situace pro učení.

6.1.2. Vytvářet fond slov, která dovede dítě odezírat

Vysvětlili jsme vám, že prvním stupínkem pro osvojování řeči je porozumění slovům, která na dítě mluvíme a která dítě vnímá očima (ode-

zírá). Teprve na fondu slov, kterým dítě rozumí (jejich obsahy zná), lze budovat mluvení.

Zaměřovali jsme vaše úsilí na soustředěný nácvik slova BALÓN a později slova AUTO. Vedle toho jsme vás neustávali pobízet, abyste stále na dítě mluvili a abyste k tomu využívali všech příležitostí. Když okrajujete brambory, máte mluvit o bramborách (BRAMBORY. TADY — BRAMBORY...), když ukládáte prádlo, mluvíte o prádle a podobně.

Proč tedy onen soustředěný nácvik vybraných dvou slov (balón, auto)? Chceme totiž dosáhnout, aby si dítě na začátku naší speciální péče bezpečně osvojilo tato dvě slova. Jednoho dne odezřelo dítě slovo (balón), tj. porozumělo sdělení druhé osoby a pochopilo je. To je pro dítě objev, objev komunikace, objev možnosti spojení s druhou osobou prostřednictvím mluvené řeči. Chceme, aby tento nový poznatek vyzněl určitě, aby jeho účinnost nebyla setřena nejistotou a váháním při odezírání slova.

Tato první zkušenost má být klíčem, má otevřít cestu pro odezírání dalších a dalších slov. Doporučujeme proto využívat příležitostí při nejrůznějších činnostech. Mnoho činností v domácnosti i v rodině se neustále opakuje v rytmu dne i v rytmu týdne. Stále znovu se objevuje stejná situace a v ní příležitost vyslovit slovo BRAMBORY, KOŠILE, PONOŽKY..., když právě brambory jíte, když si dítě košilku obléká a když si zouvá ponožky. Dítě se učí poznávat zrakem nová slova a chápat jejich obsah. Vytváří si fond slov, kterým rozumí, a teprve na tomto fondu pak může stavět mluvenou řeč.

Doporučujeme vám využívat příležitostí k cvičení odezírání dalších a dalších slov. Tento nácvik, který se jeví jako náhodný a příležitostný, provádějte systematicky a postupně se soustřeďujte na „dozrávající“ slova, aby „uzrála“, aby mohla být začleněna do fondu slov, kterým dítě dobře rozumí a která dovede bezpečně odezírat. Bránu do tohoto fondu slov otevřela ona dvě intenzívně nacvičovaná slova BALÓN a AUTO. Na jejich základě dítě pochopilo, k čemu je jeho úsilí učit se novým slovům dobré.

6.1.3. Slovo TADY budeme učit vyslovovat

Když jste měli začít vytvářet fond slov, která bude umět dítě odezírat, soustředili jste se na slovo BALÓN a teprve po jeho osvojení na slovo AUTO. Teď se budete snažit, aby si dítě osvojovalo odezírání a významy dalších a dalších slov.

Podobná situace je u slov, která volíme pro mluvenou řeč. Podněcovali jste dítě vhodnými situacemi, aby řeklo slovo TAM. Když se to nakonec podaří a dítě dovede slova ve vhodnou chvíli správně užít, můžeme přistoupit k dalšímu slovu. Třebas byla cesta k mluvené řeči prolomena, dáme si i při nácviku druhého slova TADY záležet, abychom nevybočili z přirozené situace a aby i vyslovení druhého slova působilo na dítě jako radostný objev. Těmito prvními dvěma slovy chceme otevřít cestu k mluvení, k osvojování dalších a dalších slov.

Slova TADY můžeme užít v mnoha situacích. Jeho obsah se dá snadno vysvětlit a pochopit. Odezírání slova nemusí působit obtíží. Když se dítě pokusí slovo říci, přijmeme jeho ústní projev, třebaš nesplňuje naše očekávání a naše přání. Přijímáme hlasitý projev a příliš jej neopravujeme. Především nesmíme dětskou výslovnost opravovat násilím (trest) nebo před cizími lidmi. To by bylo to nejhorší, čeho bychom se dopustili. O správnou výslovnost se postarají odborně připravení pedagogové v poradně pro děti předškolního věku a ve speciální mateřské a základní škole.

Při učení mluvené řeči mají rodiče závažný úkol: učit dítě naslouchat řeči, poslouchat řeč a zvuky vůbec — oživovat a aktivizovat zbytky slyšení. Jak už bylo v úvodu řečeno, je to velice důležité. Mluvenou řeč normálně vnímáme sluchem. Zdravý sluchový orgán je dokonale vybaven, aby mohl mluvenou řeč vnímat a informace předávat dál. Říkáme proto, že sluch je adekvátní smysl pro vnímání mluvené řeči, že náš sluch je plně uzpůsoben pro řeč. Proto snadno pochopíme, že nejen věda, ale i prostí lidé s poškozeným sluchem potvrzují, že využití třebaš malíčkého zbytku sluchu pomáhá k rychlému osvojení jazyka i k dosažení srozumitelnější výslovnosti.

6.2. VY A VAŠE DÍTĚ

Jde dítě rádo spát? Většinou chodí malé děti spát jen nerady. Dost dobře asi také nechápu, že jejich rodiče třebaš v neděli ještě ráno spí, když ony jsou už vzhůru. To je pro dítě jistě problém. Pomyslete však na to, že nejste jedinými rodiči, kteří musí zápasit s odporem dětí jít včas spát. Proč asi chodí děti nerady spát?

Jak rostou, stávají se děti stále aktivnějšími členy rodiny. Proto nechtějí být večer z této rodinné pospolitosti vylučováni. Pociťují odchod na lůžko jako nucené odcizení. Tomu lze předejít, jestliže ještě večer dáme dítěti zvlášť silně pocítit, že patří zcela a úplně do rodiny. Společně s dítětem povečeříme, po večeři je chvíli pochováme na klíně, mluvíme s ním nebo mu něco zazpíváme.

Je prospěšné stanovit určitou pevnou hodinu — po rozumné úvaze — kdy dáte dítě na lůžko. Nemusí se to den za dnem snad na minutu dodržovat, ale čas odchodu na lůžko by neměl od stanovené hodiny kolísat víc než snad takových třicet minut. Důležitá je tu láska, porozumění a vhodný způsob projevu příchylnosti. Dítě má mít v každé chvíli, i při odchodu na lůžko, pevný pocit, že patří k rodině.

Když jde dítě spát, mělo by být unavené, nemá však být unavené přespříliš. Aby se dítě unavilo přiměřeně, ale aby nebylo vyčerpané, k tomu přispěje jednak chvíle spánku po obědě, jednak vhodná hra na zdravém vzduchu (venku). Zdá se to dost protismyslné, že přespříliš unavené, tělesně vyčerpané dítě těžko usíná, ale je tomu tak.

Mnohé děti jsou zvyklé krátce po ulehnutí zase vstát. Bývá to nejčastěji ze zvědavosti nebo proto, že dítě stojí o nové projevy náklonnosti

rodičů. Pamatujte proto, aby dítěti nikdy nechyběly projevy vaší opravdové náklonnosti, zvláště ne před spaním. Na druhé straně ani nedovolojte neustálé vstávání a uléhání.

Stane se, že se dítě v noci probudí (třebaš má zlý sen) a chce vlézt do postele rodičů. Snažte se dítě uklidnit, vyřešit s láskou jeho malé problémy, ale nedovolojte, aby střídalo lůžka. Děti totiž mají sklon vytvořit z jednoho ústupku zvyk.

Když se dítě probudí s nějakou úzkostí, nesmíte mu vyhubovat. Spíš je musíte láskyplně uklidňovat a povzbuzovat, aby zas klidně usnulo. Přitom uděláte dobře, když chvíli — než zas usne — posedíte u jeho postele. Do své postele je však neberte.

Ráno, třebaš v neděli, nebude zas nevhodné, když je vezmete do svého lůžka, aby se s rodiči trochu pomazlilo. Nikoliv však v noci.

Mnohé děti nechtějí usnout v temné místnosti, protože se bojí tmy. To zvlášť platí o sluchově postižených dětech, které se ve tmě cítí dvojnásob odděleny od světa: jednak pro neschopnost něco slyšet (orientovat se sluchem), jednak pro nemožnost vidět (orientovat se zrakem). Ve tmě jsou oba tak zvané dálkové smysly (zrak a sluch) dítěte s těžkou vadou sluchu beze zbytku vyloučeny z funkce. Proto uděláme v místnosti, kde děti usínají, malíčké světlo. Ložnice sluchově postiženého dítěte má být osvětlena až do usnutí.

Když nastane v rodině nějaká změna (narození dalšího dítěte, nemoc nebo nepřítomnost matky) a dítě by mohlo pocítit změnu či úbytek náklonnosti ze strany rodiny, pak musí otec, babička nebo jiná osoba, pečující o dítě s poškozeným sluchem, pozorně sledovat, jak dítě jí, dbát, aby nebylo mokré a aby klidně spalo. Když častěji zajdeme k usínajícímu dítěti, vzbudíme v něm pocit bezpečí (někdo se o mne stará). Rodiče by se měli vůbec častěji podívat na dítě, když je uloží ke spánku. Vždyť by se mohlo zamotat do příkrývek nebo zůstat ležet nepřikryté.

6.3. DENNÍ ČINNOST

6.3.1. Dítě se bude učit vyslovovat nové slovo

Když dítě zvládlo výslovnost slova TAM, pak je můžeme začít podněcovat k vyslovení dalšího slova TADY. Nejdříve se ovšem učí dítě odezírat a seznamuje se s obsahem (s významem) nového slova. Umět slovo odezírat (poznat) a rozumět mu — to jsou předpoklady k další práci, kdy budeme dítě podněcovat, aby to slovo řeklo.

Obsah slova TADY není náročný. Dítě si jej snadno uvědomí při cvičení. Ani v odezíráni nemusejí nastat obtíže. Viditelný obraz pohybů a postavení mluvidel je dostatečně odlišný od slov, která jsme dosud intenzivně nacvičovali (TAM, AUTO, BALÓN, TADY).

Při cvičení vycházíme především od věcí, které dítě zná, např. balón, auto, panna, bota, dům... Ukazujeme na tyto věci a říkáme přitom zřetelně TADY — BALÓN, TADY JE BALÓN. TADY — AUTO... Slovo TADY klademe na začátek věty.

6.3.2. Užijeme slov TAM a TADY současně?

Obou slov (tam — auto je tam; tady — tady je balón) neužíváme současně v jednom cvičení tak dlouho, dokud nebude dítěti jasný příbližný obsahový význam každého z nich. Jinak se bude dítě plést a sotva pronikne k správnému pochopení obsahu obou slov. Teprve později, až bude dítě vědět, co se míní slovem TAM a co slovem TADY, doporučuje se užívat obou slov vedle sebe.

6.4. DÍTĚ A HRA

U tří- až šestiletých dětí se rozvíjí nové zájmy. Rády si hrají s hračkami, které znázorňují věci z okolního světa: auta, zvířata, domy, venkovská stavení, vláčky, pásová vozidla, traktory apod. I panenky a dětské kuchyně, kočárky a pokojíky pro panenku poutají jejich zájem, zvláště zájem děvčat.

Dětské kuchyně i pokojíky pro panenku poskytují mnoho příležitostí k rozvíjení řeči. Lze tu vést nejrozmanitější rozhovory s dítětem: STŮL. TADY — STŮL. KOUPÁ PANENKU. UMÝVÁ PANENKU. PES. TADY JE PES. KOČKA JE TAM...

Doporučujeme vybavit kuchyně pro panenku sporákem, chladničkou, stolem, židličkami, vybavit pokojík skříněmi, válečkou apod. Při hrách si děti cvičí a současně vyzkouší souhru svých svalů a učí se napodobovat (to znamená pozorovat a oceňovat) činnost dospělých, skutečnou činnost. Je tu příležitost o tom všem s dítětem mluvit.

Co jsou pro děvčata panenky a kuchyně, tím jsou pro chlapce auta, stroje, domy, venkovská stavení a zvířata. To přináší zas jinou náplň hovorů: TADY — AUTO. JEDU AUTEM. AUTO MÁ BENZÍN. TADY — KRÁVA. KRÁVA SE PASE...

Z toho stručného naznačení dětských her vyplývá i cenná rada rodičům, jakým hračkám dávat při nákupu přednost. Velice užitečné jsou věci a soubory věcí, které může dítě rozkládat rozestavovat a zas sestavovat, popřípadě zcela volně sestavovat. Jsou to hračky, s nimiž může dítě co nejvíc manipulovat. Při takových hrách se naskytne nejvíc příležitostí k ústním projevům (k odezírání i k mluvení).

6.5. Zvláštní hry

19. hra (Poznáš věc hmatem?)

Cíl hry

Hra umožňuje, aby dítě poznávalo věci buď jen zrakem, nebo jen hmatem, ale také hmatem a zrakem současně. Tato hra přispěje k dalšímu zdokonalení dítěte v odezírání.

Co budete potřebovat?

Budete potřebovat věci a hračky vždy po dvou: míče, kostky ze stavebnice, lžičky, cívky od nití, tužky, autíčka, zvířátka... Ještě si připravte neprůhledný sáček o rozměrech asi 40×30 cm.

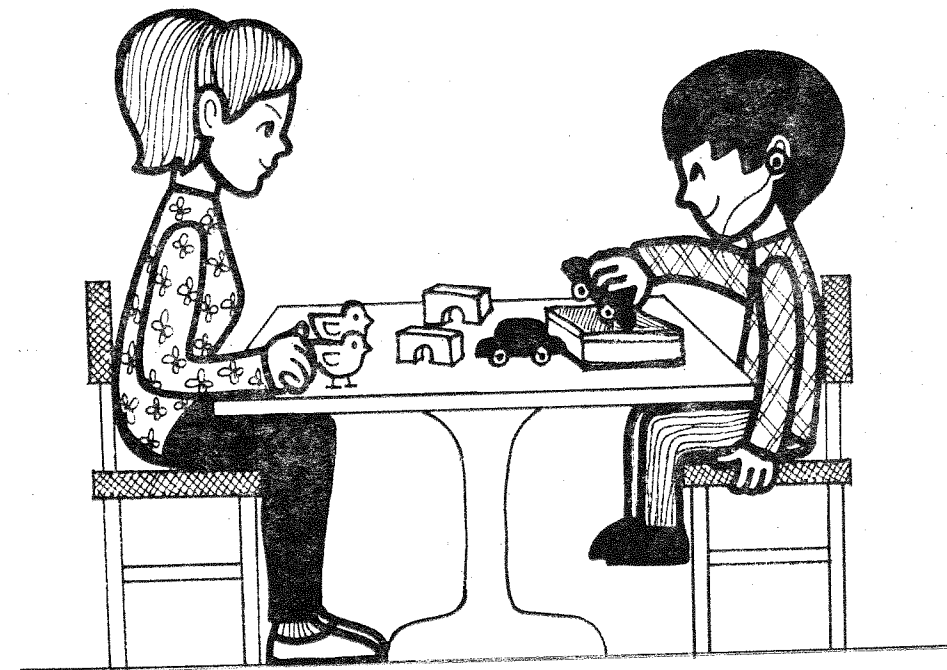
Návod ke hře

a)

Hračky řadíme do dvojic:

Sedněte si s dítětem ke stolku naproti sobě. Hračky budete mít bokem na dosah ruky. Když na vás dítě pohlédne, zvednete jednu hračku, promluvíte o ní (MÍŠA. TO JE MÍŠA) a dáte ji dítěti. Dítě postaví hračku na stůl. Postupně předáváte dítěti i ostatní věci a dítě je průběžně srovnává do dvojic, do párů. Asi budete zpočátku muset dítěti pomoci. O každé hračce, kterou máte v ruce a kterou má v ruce dítě, promluvíte pokaždé, jak na vás dítě pohlédne.

b)

Obr. 21.

Dítě hledá druhou věc z páru. Orientuje se zrakem i hmatem:

Hračky jsou na stole. Po jednom kuse z každého páru vložíme do sáčku. Zbývající věci si položíme bokem nebo na klín. Ukážete, co má dítě dělat. Jakmile se na vás podívá, vezmete z klínu jednu věc a ukážete ji dítěti. Řeknete: AUTO. TADY — AUTO... Pak obrátíte pozornost k sáčku se slovy: AUTO? HLEDÁM DRUHÉ AUTO, nahlédnete a sáhnete do sáčku a autíčko vyndáte. Opakujete s radostným, udiveným obličejem nové sdělení: TO JE DRUHÉ AUTO. Obě stejná autíčka postavíte vedle sebe na stůl. Ukážete dítěti další hračku, doprovodíte slovy, potom pokyn, aby dítě hledalo věc do páru... Úspěch odměníte pochvalou i jinak.

Obměny hry

Užijete stejného souboru hraček a dítě bude hledat věci v sáčku a bude je určovat jen hmatem (bez nahlížení do sáčku). Lze použít kostek ze stavebnice (dva válečky, dva hranolky dva kvádry, dvě krychličky...). Má-li dítě šikovné prsty, hledá v sáčku drobné věci (knoflíky, korálky, kaménky z mozaiky, kancelářské sponky...).

20. hra (Hra se dvěma slovy)

Cíl hry

Touto hrou chceme zdokonalit osvojení obou slov, určených pro výcvik v odezírání (balón, auto — nebo těch dvou slov, která jste si sami pro výcvik v odezírání zvolili). Při této hře budete tedy užívat obou slov. Máte dát ve cvičení dítěti dostatek příležitosti, aby na navrhovaná slova správně reagovalo, jakmile je vyslovíte. K této hře však smíte přistoupit teprve tehdy, až bude dítě bezpečně rozumět oběma slovům a až si obě slova osvojí i prakticky.

Co budete potřebovat

Připravíte si tři obrázky míčů a tři obrázky aut, dvě velké dopisní obálky a prkénko (nebo něco podobného), kam budete obrázky míčů a aut zavěšovat. Připravte si drobné cukroví a dvě krabice.

Návod ke hře

Zasuňte všechny tři obrázky míčů do jedné obálky, obrázky aut do druhé. Řeknete dítěti HLEDEJ BALÓN a pomůžete mu vytáhnout z obálky jeden obrázek. Pak mu řeknete DEJ MI BALÓN a zavěsíte obrázek s míčem na prkénko (nebo na jiné vhodné místo). Stejně to provedete s oběma dalšími obrázky míče.

Potom vezmete obálku s obrázky aut. Postupujte přesně tak, jak jste to dělali s obrázky míče. Obrázky aut zavěsíte vedle obrázků míče.

Obměny hry

Požádejte dítě, aby přendalo balónek z jedné krabice do druhé, jakmile vyslovíte slovo BALÓN. Slovo BALÓN řeknete dvakrát-třikrát samostatně, potom je budete říkat dítěti ve větách.

Vysvětlíte dítěti, aby jelo s autem od jednoho konce stolu ke druhému, když vyslovíte slovo AUTO. Podobně jako s balónem: několikrát řeknete pouhé slovo AUTO (dítě pokaždé přejeđe autíčkem určenou dráhu) a potom bude muset dítě odezírat slovo AUTO z věty (mám auto, auto jede...).

Když jste důkladně procvičili hru s míčkem i s autíčkem, můžete obě věci ve hře střídat. Nejprve budete užívat pouhých slov BALÓN a AUTO. Když toto cvičení na střídačku proběhne dobře, lze užívat obou slov ve větách, jak je výše naznačujeme.

Pamatujte: Jde tu o správnou reakci dítěte na slovo balón a na slovo auto. S obtížnějšími typy cvičení nespěchejte. Pečlivě procvičujte a sledujte, zdali dítě opravdu reaguje jen na odezírané slovo. Kontrolujte se, jestli mu nějak nenapovídáte — posunkem, mimikou.

21. hra (Dítě odezírá slovo TADY a poznává jeho obsah)

Cíl hry

Dítě se naučí odezírat slovo TADY a pozná jeho obsah. Postupně můžete dítě podněcovat, aby toto slovo vyslovilo.

Co budete potřebovat

Použijte hraček a věcí, jejichž názvy dovede dítě odezírat, např. auto, balón, panna, bota, dům... Nebo si připravte obrázky těchto věcí.

Návod ke hře

Hračky si uložte do krabice a krabici před dítětem ukryjte. Vyjměte z krabice první předmět (třebas míč), ukažte jej dítěti a řekněte se zřetelnou přestávkou za slovem TADY: TADY — BALÓN. TADY — JE BALÓN. Dbejte, aby dítě vaši řeč sledovalo.

Potom dáte míček na chvíli dítěti, to si s ním pohraje. Můžete si míček navzájem kutálet. Čas od času míček vezměte, ukažte na něj ukazováčkem a opakujte TADY... Po chvíli míč schovejte a z krabice vyjměte autíčko. Při hře s autíčkem si budete počínat podobně jako při hře s míčkem. Pak přijdou na řadu ostatní věci z krabice.

Obměny hry

Místo skutečných předmětů můžete užít obrázků (z ilustrovaných časopisů, z odložených katalogů obchodních domů). Hru s obrázky doporučujeme jako další cvičení, vhodné po absolvování hry se skutečnými věcmi. Dítě se učí užívat slova TADY nejen v souvislosti se skutečnými věcmi, ale též ve spojitosti s vyobrazením těch předmětů. Obrázky si můžete i sami namalovat — povzbudíte tak u dítěte chuť k výtvarnému projevu, bude-li mít dítě příležitost vás při kreslení pozorovat.

Máte-li po ruce odložený katalog, může v něm dítě určité věci vyhledávat. Když najde, doprovázíme slovem TADY i větou TADY — BUNDA...

22. hra (Pozor! Co je to?)

Cíl hry

Když už umí dítě rozlišit úder na bubínek od zvuku zvonku, mělo by umět reagovat na správný zvuk, mělo by rozlišit tyto dva známé zvuky. Zpočátku užíváme bubínek a zvonek, protože zvuky těchto nástrojů jsou silné a dají se dobře rozlišit. Později můžeme do hry začlenit i jiné jemnější zvuky a dítě se je bude učit rozlišovat. Podmínkou je, že bude dítě tyto zvolené zvuky slyšet.

Co budete potřebovat

Potřebujete bubínek s paličkou, dobře znějící zvonek a obrázky bubínku a zvonku. Obrázky si můžete sami nakreslit. Vedle toho si připravíte slámky (na pití limonády) nebo tyčinky ze dřeva či jiné drobné věci.

Návod ke hře

Položte před dítě obrázky bubínku a zvonku a do krabičky dítěti na dosah dejte slámky. Před sebe postavte bubínek a zvonek. Zvoláte POZOR a udeříte na bubínek. Nato vezmete slámku a položíte ji na obrázek bubínku. Znovu upozorníte dítě slovem POZOR a zazvoníte. Pomozte dítěti, aby položilo další slámku na obrázek zvonku. Teď střídavě bubnujte a zvoňte. Dítě se na vás bude dívat a bude naslouchat. Pomáhejte dítěti, aby správně reagovalo.

Uspořádání hry obměníte. Dítě se bude dívat, jak střídavě bubnujete a zvoníte. Po zabubnování ukažte na obrázek bubínku, po zazvonění na obrázek zvonku. Jakmile dítě postihne způsob hry, bude samo střídavě bubnovat a zvonit a pokaždé ukáže na příslušný obrázek.

Při další obměně hry budete bubnovat a zvonit tak, aby dítě nevidělo, který nástroj jste rozezvučeli. Dítě má na zvuk reagovat tím, že ukáže (nebo položí tyčinku) na příslušný obrázek. Kdyby se stalo a dítě nedovedlo ještě oba zvuky rozlišit, pak se musíte vrátit k některému z dřívějších cvičení.

Hru uvedete slovy TO JE BUBEN, TO JE ZVONEK nebo podobně. I v průběhu hry těchto slov užíjte, buď samostatně nebo ve větě. Pro odezírání využijte okamžiků, kdy se na vás bude dítě dívat.

Obměny hry

Na jednu krabici namalujte bubínek, na druhou zvonek. Dítě bude reagovat na bubnování a na zvonění tak, že vždycky vloží do příslušné krabice jeden z připravených kousků cukroví, oříšků apod.

7

7.1. KONTAKT ŘEČI

7.1.1. Rozvíjení řeči

Rychlost postupu k dosažení kontaktu řeči závisí ve vysoké míře na schopnosti odezírat, na celkovém rozumění řeči a na přesném porozumění obsahu slov. Odpovězte si na tyto tři otázky:

1. Pozoruje dítě váš obličej pozorněji než dříve?
2. Chápe teď lépe v konkrétní situaci, co mu říkáte?
3. Chápe to nebo ono slovo cestou odezírání?

Všechno pochopitelně závisí i na věku dítěte a na mnoha dalších okolnostech.

Pamatujte:

Pozorování úst je předpokladem odezírání.

Porozumění řeči přichází před užíváním řeči, před mluvením.

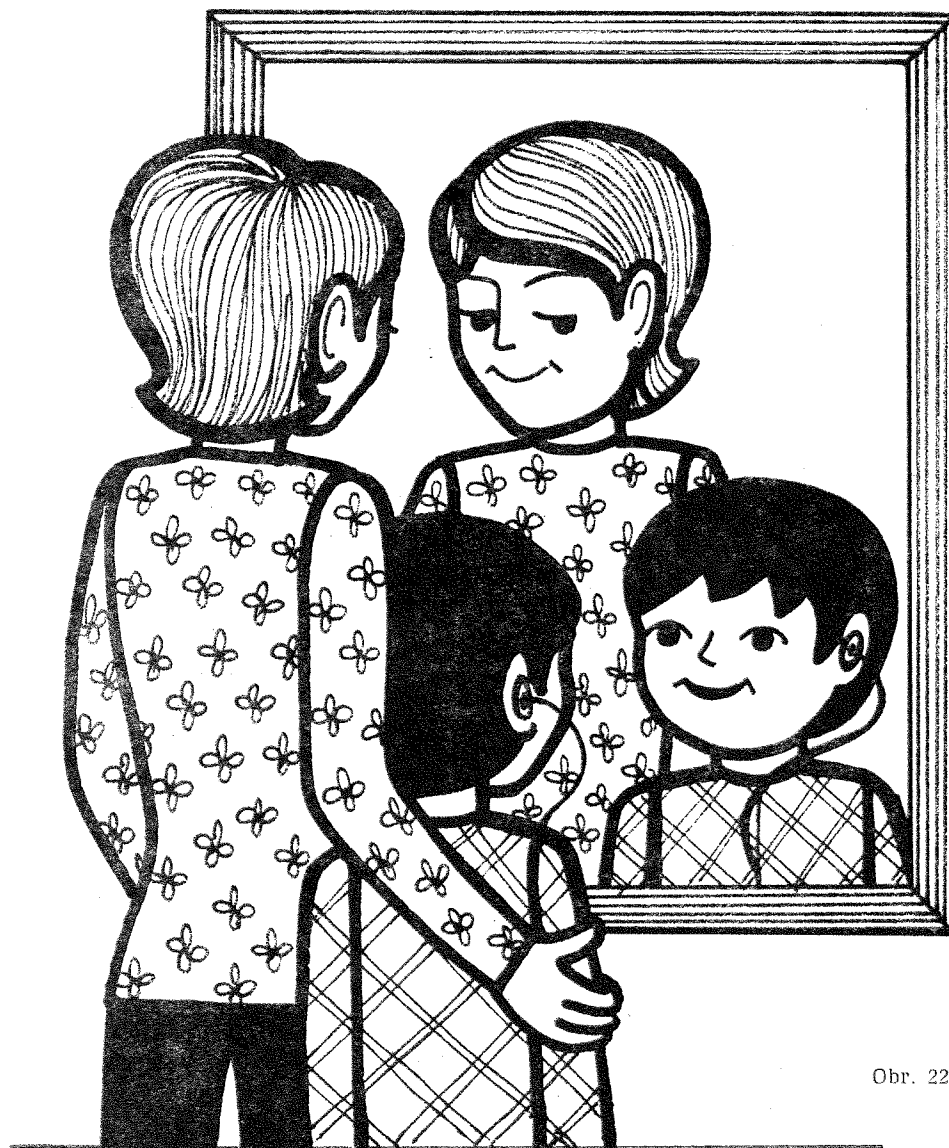
Je možné, že se vám zdá, že dítě rozumí mnoha jiným slovům už v době, kdy intenzivně pracujete na nácviku odezírání prvního (balón) nebo druhého slova (auto). Co v takovém případě udělat? Jak zjistit, zda dítě slova cestou odezírání už ovládá a která slova ovládá? Takovou možnost nabízí kontrolní cvičení, např. naše 20. hra (v oddíle 6.5.). Nesmíme však při takové prověrce pomáhat dítěti určitými mimoděčnými pokyny. Mohlo by se pak stát, že dítě reagovalo správně jen díky těmto našim tipům. Musí tu postačit jen váš pohled plný očekávání a vaše povzbuzující gesto.

7.1.2. Obměňujte hry a střídejte i hračky

Vystříhejte se používat jednoho předmětu (jedné hračky) neustále po delší čas. Nejvýhodnější je hračky ve hrách často střídat, protože jinak budou dětem připadat „věčně stejné“ a dítě bude ztrácet zájem. Použijte tedy jedné hračky a potom ji nechte na týden, dva, tři „zmi-

zet". Pak ji zas můžete klidně znovu užít. Děti mají zvláštní radost z nových hraček. Nebylo by proto vhodné oslabovat dětský zájem tím, že má pořád jednu a tutéž hračku před očima. Stejně důležité je měnit ráz hry, obměňovat každou hru. Nesmíme ovšem ztrácet z mysli cíl, kterého chceme v dané hře dosáhnout.

7.1.3. Používejte zrcadla

Obr. 22.

Užívejte ho co možná nejčastěji. Mluvte s dítětem před zrcadlem tak, že se oba v zrcadle současně vidíte. Má to své výhody:

1. Dítě vidí současně svůj i váš obličej. Jeho pozornost a pohotovost k učení se tím zvětšuje.
2. Dítě se tak bezděčně vede k odezírání.
3. Dítě může neustále podle vás upravovat postavení a pohyby svých mluvidel a stavět na tom svou výslovnost. V zrcadle poznává místa vdechu. Zrcadlo samo tak navádí dítě k uspořádanému vedení dechu a tím k přípravě na mluvení.

Udržujeme přiměřený odstup od zrcadla, aby mohlo dítě pozorovat v zrcadle celý obraz — vás i sebe.

7.2. DENNÍ ČINNOST

7.2.1. Práce v domě a v zahradě

Mnoho podnětů k řeči se naskytá při práci uvnitř domu i venku — na dvoře a v zahradě. Využíváme toho a na dítě neustále mluvíme. Můžeme říkat:

Dones koště. Vezmi kbelík. To je hadr. Půjdeme na dvůr. Půjdeme na zahradu. Podej lopatu. Tady jsou brambory. To je mléko. Dones láhev. Kde jsou noviny? Dones... Děkuji.

7.2.2. Procvičování slova TADY

Při činnosti v domácnosti (na dvoře, v zahradě) se vám často naskytne příležitost k procvičování tohoto slova. Bude tu jistě i dost příležitostí k podnětům, aby se dítě samo pokusilo ono slovo vyslovit. Takové podnětné situace si musíte předem promýšlet a připravovat.

Spolu s dítětem hledáte součást oděvu. Dítě ji objeví a vezme ji do rukou. To je příležitost k radostnému projevu TADY — napovězte dítěti: TADY — BUNDA. TADY JE BUNDA... Podobně nacházíte nebo objevujete věci na dvoře, na pískovišti, v parku, v zahradě (lopata, motyka...). Pracujte s okruhem známých slov, která dítě často odezíralo a jejich význam zná. Chcete-li dosáhnout spontánního projevu v mluvené řeči, pak záleží i na vašem povzbuzení pohledem, mimikou. A stejně na vaší trpělivosti.

Když si připravujete — promýšlíte určitou situaci, která by mohla vyústit ve vyslovení žádaného slova, proberte si záznam slov, která umí dítě odezírat. V takových situacích se vám záznam osvědčí jako dobrá pomůcka.

7.3. DÍTĚ A HRA

Rozvíjení řeči můžete u svého dítěte podporovat pomocí nejrozličnějších hraček, např. mozaikami, různými druhy stavebnic i her, jejichž součástí se různě skládají. Dítě si může sestavovat obrázky lidí, zvířat

a věcí, může si vytvářet pohádkové scény nebo znázorňovat běžné denní události. Přitom budete mít dost příležitostí, abyste nejednodušším způsobem hovořili s dítětem nebo na dítě mluvili, např. TADY — AUTO. POLÁMALO SE. TADY JE PANNA...

Skládky si můžete sami snadno zhotovit: rozstříhnete nůžkami vybraný obrázek na dvě nebo tři či dokonce na čtyři části a dáte jej dítěti zase složit.

Jiným druhem dětských her jsou soubory různě tvarovaných součástí, z nichž se zasunováním vytvářejí napodobeniny různých předmětů, písmena i číslice. Podnětné jsou i hry, které můžete sami dítěti připravit. Vystřiháte si z časopisů (nebo si nakreslíte) obrázky věcí, lidských postav a zvířat, nalepíte je na lístky a na jiné lístky napíšete názvy. Dítě přiřazuje názvy k obrázkům.

7.4. ZVLÁŠTNÍ HRY

23. hra {Poznáváme barvy}

Cíl hry

Toto zajímavé uvedení do znalosti barev poskytne vašemu dítěti podněty pro jejich rozlišování. Zatím bude jen určovat, zdali jsou dané dvě barvy stejné nebo různé. Při cvičeních budete s dítětem o každé barvě hovořit. I když bude dítě bedlivě pozorovat vaše ústa, nedovede ještě názvy barev odezírat. Teprve další cvičení pomohou, aby si dítě postupně osvojovalo i názvy barev.

Co budete potřebovat

Budete potřebovat některé drobné věci z hraček dítěte: třeba dvě červené, dvě modré a dvě žluté lžičky z umělé hmoty nebo proužky papíru v červené, modré a žluté barvě. Hodí se i kousky barevné bavlny, malá autíčka i barevné kostky ze stavebnice.

Návod ke hře

Položte na stůl třeba šest barevných papírových proužků (dva červené, dva modré, dva žluté). Ukažte prstem na jeden červený proužek a řekněte: ČERVENÁ. TO JE ČERVENÁ. Podobně to uděláte s modrým a se žlutým proužkem. Potom ukažte na druhý proužek dvojice (na červený, na modrý, na žlutý) a řekněte: TAKÉ ČERVENÁ. TO JE TAKÉ ČERVENÁ BARVA. Dbejte, aby na vás dítě při řeči vidělo a hledělo.

Potom položte všechny proužky na stůl, ale přeházeně. Vezměte některý proužek do ruky, počkejte na pohled dítěte a povzbudte je, aby vyhledalo proužek stejné barvy. Když zvolí nesprávný, dejte najevo nesouhlas (pohybem hlavy nebo ruky a slovem NE) a pomozte dítěti vyhledat správný.

Obměny hry

Pokud trvá zájem dítěte, můžete se pokusit o hovor s dítětem nad dalšími věcmi, které máte připraveny po dvou kusech (v barvě červené, modré, žluté). Vezmete do ruky vždycky jen jednu věc a požádáte dítě, aby vyhledalo druhou věc stejné barvy. Pro každou barvu můžete připravit samostatně krabici a dítě bude třídit proužky papíru nebo jiné věci podle barvy. Podle věku a vyspělosti dítěte můžete pro hru použít i dalších barev. Zájem o barvu projevují děti často až od věku dvou let, popř. i o něco později.

Pozor: Když si děti hrají s různými věcmi, dohlédněte, aby si je nedávaly do úst. Uděláte nejlépe, když budete dávat dětem na hraní předměty větší, které nemohou do úst strkat.

24. hra {Pokusí se dítě říci slovo TADY?}

Cíl hry

Dítě dovede slovo TADY odezírat a zná jeho obsah. Za tohoto předpokladu pokročíme dále: poskytneme dítěti vhodné podněty, aby se samo pokusilo slovo vyslovit. Stavíme tu teď na práci 21. výchovné hry (v oddíle 6.5.); vyhledáváme nyní předměty a určujeme je slovem TADY.

Co budete potřebovat

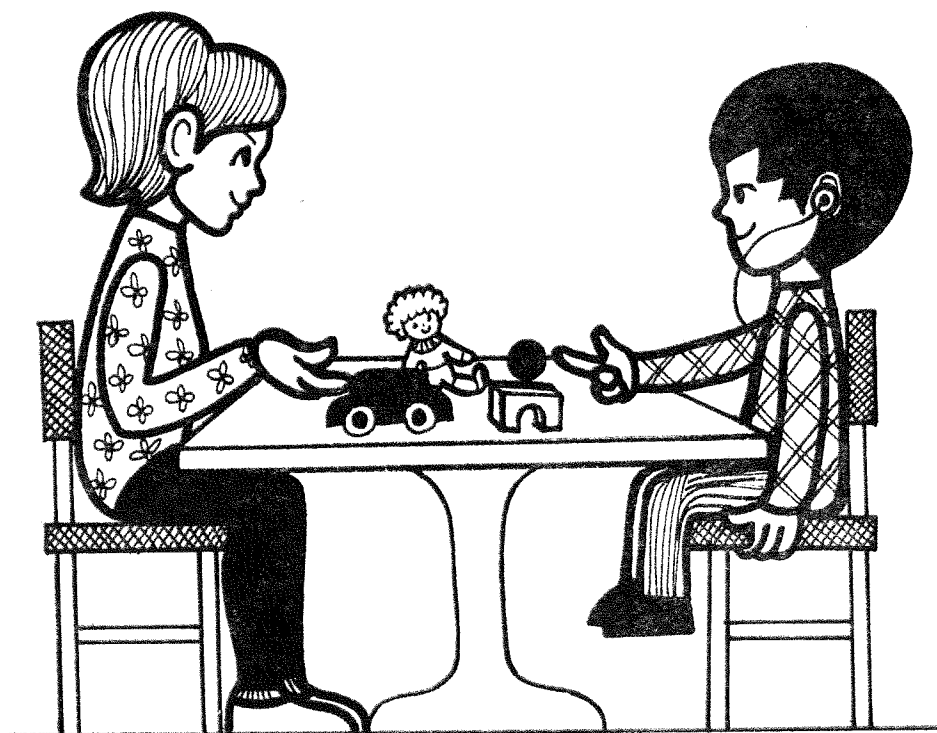
Použijte hraček a věcí, jejichž názvy dovede dítě odezírat a které zná (autíčko, míček, panna, bota, dům...). Místo skutečných předmětů lze použít i obrázků nebo náčrtků.

Návod ke hře

Zvolené předměty (asi 4 až 5 kusů) rozložíte na stole na dosah dítěte. Budete hledat (určovat) třeba míč; řeknete: BALÓN? KDE JE BALÓN? Přehlédněte očima skupinu věcí na stole a počkáte na reakci dítěte. Když dítě reaguje správně, zvednete společně míč, ukážete na něj prstem druhé ruky a zvoláte TADY..., TADY... se sugestivním mimickým povzbuzením dítěte, aby se pokusilo slovo vyslovit. Když nebude dítě reagovat na vaši otázku (BALÓN?), pak vedete jeho ruku k hledané věci, společně ji uchopíte a zvednete.

Bez vašeho podnětu dítě často nic neřekne. V takové situaci počítáme s jistou zkušeností: Když sami děláme, jako bychom chtěli slovo vyslovit, často se nám podaří dítě „strhnout“ a dítě pak žádané slovo řekne. Začneme, ale náhle přerušíme, jako bychom strnuli, takže jsme napověděli jen první slabiku nebo jen naznačili první hlásku. V tomto okamžiku napětí mívá druhá zúčastněná osoba sklon povědět nebo dopovědět. Předpokladem zdatu v našem případě je, že dítě vyrozumívá ze situace, o které slovo půjde, zná obsah slova a dovede slovo odezít.

Cvičte několikrát s každým z vybraných předmětů. Pokaždé dítěti dovolte, aby si s hračkou pohrálo — je to pro ně chvíle uvolnění. Pak vraťte hračku na původní místo. Všimněte si, jak je dítě při hře pozorné.

Obr. 23.

Obměny hry

U slov auto, dům... můžete vyjít ze skutečných předmětů. Místo hraček se dá užít obrázků (hledáte v obrázkových knihách, v časopisech, v prospektech). Mnohé věci si můžete sami nakreslit; rozhodující věcí je, aby dítě poznalo, oč na obrázku jde.

25. hra (Nahlas a potichu)

Cíl hry

Dítě se má naučit rozlišovat hlasité a tiché zvuky.

Co budete potřebovat

Bubínek s paličkou nebo kotlík s vařečkou. Kromě toho dva listy papíru (velký list asi 20×20 cm, menší o rozměrech asi 10×10 cm). Na větší list si napíšete tiskacími písmeny slovo „Nahlas“ a na menší „Potichu“. V dosahu budete mít hrozinky, sušené švestky nebo kousky sušených jablek.

Návod ke hře

a)

Velmi hlasitě zabubnujte a řekněte NAHLAS, TO BYLO NAHLAS. Teď ukažte dítěti větší list se slovem „Nahlas“. Ukažte na slovo na papíře a znovu řekněte NAHLAS. TO BYLO NAHLAS. A položte papír před dítě, aby si nápis prohlédlo.

Potom zabubnujte slabě a řekněte POTICHU. TO BYLO POTICHU. Položte list s tím slovem před dítě a ukažte na nápis na papíře se slovy POTICHU. TO BYLO POTICHU.

b)

Pobízejte dítě, aby zvuku naslouchalo. Naznačte mu, jak sami pozorně nasloucháte. Zabubnujte velmi silně a řekněte NAHLAS. TO JE NAHLAS. Ukažte dítěti, že si má položit na velký papír jednu hrozinku. Znovu zabubnujte, teď jen velmi lehce a řekněte POTICHU. TO JE POTICHU. Pomozte dítěti položit hrozinku teď zas na malý list papíru.

Cvičte dále, střídavě bubnujte silně a slabě a nechte dítě, aby rozhodlo, zdali je vnímavý zvuk hlasitý nebo tichý; dítě bude pokládat hrozinky na příslušné listy. Pomozte mu při omylu nebo při nejasnosti: ukážete na list, kam má hrozinku položit.

Obměny hry

Použijte dvou krabic, z nichž je jedna větší a druhá menší. Pomozte dítěti, aby kladlo při silném zvuku sušené švestky do velké krabice, při slabém zvuku do krabice malé.

Místo bubnu nebo kotlíku na vodu použijte některý hudební nástroj, gramofon, rozhlasový přijímač nebo televizor. Půjde stále o jedinou věc: poznat, kdy je zvuk silný a kdy je slabý.

Označení NAHLAS a POTICHU můžete užít i jinak během dne, když necháte dítě naslouchat různým zvukům nebo hlukům.

26. hra (Jednou řekáme NAHLAS, jednou zas POTICHU)

Cíl hry

V předchozí hře se dítě učilo rozlišovat hlasité a tiché zvuky. Tato nová hra je má věst, aby napodobovalo vaši hlasitou a tichou řeč, hlasitý a tichý hlas.

Co budete potřebovat

Připravíte si dostatečně velké zrcadlo, abyste se v něm spolu s dítětem současně viděli. Dále velké a malé knoflíky a malou a velkou krabici, pokud možno s víkem.

Návod ke hře

Vyříznete do víka malé krabice otvor, ale jen takový, aby jím prošel malý knoflík. Podobně to provedete s velkou krabicí. Zde musí projít otvorem velký knoflík. Obě krabice postavte na dosah dítěte. Sedněte

si tak, abyste viděli v zrcadle současně sebe i obličej dítěte. Řekněte MLUVÍM NAHLAS. Přidržte ruku dítěte na svém hrdle, počkejte, až se na vás podívá, a potom vyslovte velmi silně dlouhé Á. Teď položte ruku dítěte na jeho hrdlo a pobídněte je, aby napodobilo váš hlas. Dbejte, abyte se oba viděli v zrcadle. Když dítě napodobí sílu hlasu správně, pochvalte je a pomozte mu zastrčit velký knoflík do velké krabice. Když se to nepodaří, znovu opakujte. Hlásku Á vyslovte pokud možná velmi silně.

Stejně postupujte při tichém vyslovení hlásky Á. Řeknete MLUVÍM POTICHU. Zas přidržte ruku dítěte na svém hrdle a tiše vyslovte dlouhé Á. Pak přiložte ruku dítěte na jeho hrdlo, aby napodobilo tichý hlas. Při úspěchu vhodí malý knoflík do menší krabice. Když se to dítěti nedaří, nezbývá než celý postup opakovat. Napoprvé se to asi nepodaří.

Střídejte teď hlasité a tiché Á. Dítě bude napodobovat sílu vašeho hlasu a k posílení učení bude vhazovat knoflíky do připravených krabic.

O b m ě n y h r y

Kolem každého otvoru ve víku krabice namalujte ústa. Zhotovte si z barevné lepenky kolečka: červené pro silný hlas, žluté pro hlas slabý.

(Nezapomínáte vypravovat dítěti příběhy — z obrázkových knížek?)

8

8.1. KONTAKT ŘEČÍ

Jak využívá sluchově postižené dítě svých smyslů? Zrak je pro ně nejdůležitějším smyslem, ale sám o sobě není rozhodující. Je velmi důležité účinně využívat zbytku sluchu (mluvení u ucha, pomoc sluchadel) a cvičit i hmat, zvláště při nácviku hlásek a slov.

Důležitost aktivní účasti všech tří smyslů (zraku, sluchu, hmatu) na tvoření mluvené řeči osvětlí následující přehled. Některé hlásky totiž vnímáme snáze cestou zraku, u některých značně pomůže sluch a jiné zase vyvodíme pomocí hmatu: souhlásky P, B, V, F můžeme lehčeji odezírat než vnímat sluchem; samohlásky A, O, U mohou zas některé děti s těžkou vadou sluchu dost dobře určit sluchem; zrakem poznáváme samohlásky celkem lehce, ale sluchový vjem přispěje k jejich lepší a zvučnější výslovnosti;

souhlásky K, G, Ch odezírá sluchově postižená osoba s velkými obtížemi; když však přidržíme ruku před ústy, pocítíme na dlani charakteristický výdechový proud. Hlásky K a G rozlišíme, když si položíme ruku na hrdlo.

Není naším úkolem zasvěcovat vás do způsobu vyvozování hlásek u těžce nedoslýchavých a neslyšících dětí; na potvrzení pravdivosti prvního odstavce jen uvádíme příklady na několika z více než třiceti hlásek české řeči. I tento maličký přehled ukazuje, že je důležité využívat při osvojování mluvení všech tří smyslů a že je zvláště důležité ožивovat cvičením zbytky slyšení a udržovat je ve funkci.

8.2. VY A VAŠE DÍTĚ

Už od počátku se snažíte o vytvoření pasívní a aktivní zásoby slov, tj. dítě si osvojuje slova, která vnímá a kterým rozumí cestou odezírání (pasívní zásoba slov), a osvojuje si též slova, která samo mluví, říká (aktivní slovní zásoba). To jsou pro dítě veliké úkoly. Každá práce žádá

odpočinek, uvolnění. Nesmíme zapomínat, že i sluchově postižené dítě má právo hrát si, stejně jako všechny ostatní děti. Dítě si hraje rádo. Hraje si nejen tehdy, když se při hře snažíme rozvíjet jeho řeč a oživit zbytky sluchu. Musíme dítěti dopřát dost příležitostí k radostné hře: ke kreslení a k malování, k modelování z plastelíny, ke hrám se stavebnicí atd. Podrobněji jsme o těchto možnostech pojednali v oddíle 1.2.6. — znovu si tu část přečtěte.

8.3. DENNÍ ČINNOST

8.3.1. Navozujeme představu času

V našem každodenním životě je představa času mimořádně důležitá. Proto by i děti měly co nejdříve získávat určitý vhled do časových vztahů, přiměřeně věku. Nejrychleji a nejvýrazněji nás o průběhu času informují hodiny. Měli bychom se proto pokusit pomocí hodin seznamovat děti s časovými představami. Hodiny dětem ukážou,

že se různé věci dějí vždy ve stejný čas (oběd, večeře...), že musíme určitou dobu čekat, než se něco stane (např. čekáme na oběd), že v určitém čase může nastat ta nebo ona událost (ve čtyři hodiny přijde domů táta).

Hodiny si pro takovou hru snadno zhotovíme z lepenky — číselník i ručičky. Na číselník napíšeme zřetelně číslice jedna až dvanáct.

Takové názorné hodiny poskytují dost příležitostí k hovorům s dítětem, ve kterých je pomalu přivádíme k chápání času. Nejprve ukážeme na skutečné hodiny, upravíme ručičky na našich hodinách a řekneme JSOU TŘI HODINY (je šest, devět, dvanáct hodin). S postavením ručiček na ciferníku z lepenky můžete spojovat dobu jídla nebo jiné události dne:

Je sedm hodin — Eva vstává.

Je dvanáct hodin — Eva bude jíst.

Jsou čtyři hodiny — táta bude doma...

8.3.2. Uvedení do představy množství

Vedle způsobu, jak uvádět dítě do představy času, budete hledat i cestu, jak je seznamovat s představou množství, s představou počtu věcí. Použijeme hraček a předmětů, které jsou dítěti známé a blízké. Říkáme mu:

To jsou dvě auta. Tady jsou tři balóny. Táta má dvě ponožky. Tam jsou dvě panny. Jedna bota. Dvě boty. Máma nese tři lžíce. Dva kapesníky. Podívej se — tři motýli.

Dbejte, aby dítě vždycky spojovalo skutečný počet věcí nejen s odezváním příslušných slov, ale — tak jako ve všech jiných situacích — i se sluchovým vjemem.

8.4. DÍTĚ A HRA

8.4.1. Při malování si dítě osvojuje další slova

Když si dítě maluje barvami, získává více méně uvědoměle vhled do rozmanitosti barev. Práce s barvami je příležitostí k seznámení s názvy základních barev: červené, modré, zelené a žluté.

Dáte proto dítěti krabičku s tužkami jen v těchto základních barvách (ostatní tužky schováte). Když si pak dítě vezme tužku a začne malovat, řeknete: ČERVENÁ. TO JE ČERVENÁ. Při slově červená zřetelně ukážete na tužku nebo raději na čáru, kterou jste vy nebo dítě tou tužkou nakreslilo. Musíte dbát, aby se na vás dítě dívalo, když mluvíte; nebo promluvte, až se podívá. Podobně s dalšími barvami. Máte-li po ruce vodové barvy (plakátové, temperové) a štětec, podaří se vám toto cvičení lépe, protože pro dítě je štětec vítanějším nástrojem než pastelka.

8.4.2. Na řeč nezapomínáme ani při zábavě

Když ještě dítě nedovede nakreslit určitou věc (auto, míč, dům, táta...), uděláme mu sami několik náčrtů a rozestavíme listy s nimi tak, abychom mohli hovořit: KDE JE AUTO? TAM. KDE JE BALÓN? TADY... Když dítě kreslí samo, říkáme mu názvy věcí, které znázornilo, jednotlivě hned po nakreslení a nakonec pojmenujeme věci celého souboru kreseb.

Za barevné tužky doporučujeme pastelky, které se prodávají pod značkou Progresso. Jsou v rukou dítěte bezpečné, zanechávají širokou stopu, nevyžadují časté ořezávání jako pastelky ve dřevě.

8.5. ZVLÁŠTNÍ HRY

27. hra (Počítáme koruny)

Cíl hry

Dítě se má učit chápat představy množství.

Co budete potřebovat

Deset korunových mincí a čtyři krabičky.

Návod ke hře

Postavte jednu krabičku před dítě. Ukažte mu korunu a řeknete: TO JE JEDNA KORUNA. Korunu mu dejte do ruky. Dítě ji má vhodit do krabičky. Ukažte mu pak korunu v krabičce a řekněte: TADY JE JEDNA KORUNA. Vedle první krabičky postavte druhou. Ukažte dítěti dvě korunové mince a povězte: TO JSOU DVĚ KORUNY. Nechte dítě, aby vložilo obě mince do druhé krabičky, ukažte na mince v krabičce a povězte: TADY JSOU DVĚ KORUNY.

Podobně to udělejte s třetí a s čtvrtou krabičkou (do třetí přijdou tři korunové mince, do čtvrté čtyři). Ať teď nahlédne dítě do první krabičky. Řeknete přitom: JEDNA KORUNA. Vyndejte minci z krabičky, přiložte ji dítěti na dlaň, řekněte JEDNA a vraťte minci do krabičky. Pak ukažte na dvě mince ve druhé krabičce, vysypte je dítěti na dlaň, řekněte DVĚ a vraťte je zpět do krabičky. Podobně s třetí a čtvrtou krabičkou.

Obměny hry

Místo korunových mincí můžete použít knoflíků (stejných), kostek ze stavebnice nebo jiných drobných předmětů. Místo krabiček zvolte peněženky, hrníčky nebo jiné nádoby.

Když je dítě tří-, čtyřleté, můžete připojit i číslici. Tyto čtyři číslice napište na větší list papíru a listy položte před příslušné krabice. Když potom budete ukazovat dítěti různá množství a říkat číslovky, ukažte přitom i na příslušnou číslici (1, 2, 3, 4).

28. hra (Učíme se slovo BOTA)

Cíl hry

Nacvičit odezírání slova BOTA; obsah tohoto slova.

Co budete potřebovat

Připravte si tři prázdné krabice od bot a tři páry bot.

Návod ke hře

Posaďte se ke stolu proti dítěti. Mezi sebe a dítě postavte tři otevřené krabice. Boty dejte tak, aby na ně dítě nedosáhlo a vy je měli v dosahu. Počkejte, až se na vás dítě podívá, pak řeknete: BOTA. TADY — BOTA. TADY JE BOTA... A zvednete jednu botu. Zas počkáte, až se dítě podívá, něco o botě řeknete a poté ji vložíte do krabice.

Když se potom zas na vás dítě podívá, řeknete něco o druhé botě a druhou botu zvednete. Jestli patří do páru s první ukázanou botou, vložíte ji do první krabice, jestli ne, tedy do krabice druhé. A budete dál zařazovat boty do párů a využijete každého pohledu dítěte k slovnímu projevu o botách. Nespěchejte, pracujte volným tempem.

Na závěr vyjměte všechny boty z krabic a podávejte je jednotlivě dítěti. Ke každému kusu musíte něco vhodného povědět, aby mělo dítě příležitost slovo BOTA co nejčastěji odezírat. A teď bude boty do krabic ukládat dítě samo. Podle okolností mu pomůžete.

Dbejte několika pravidel:

1. Pokaždé čekejte, až se na vás dítě podívá.
2. Pamatujte, aby se v každém vašem projevu objevilo slovo BOTA.
3. Dopřejte dítěti, aby si chvíli s botami hrálo.
4. Řekněte slovo BOTA v krátké větě pokaždé, když se na vás dítě podívá. Když ve svých projevech vždy vhodně slovo BOTA zdůrazníte (hlasem i mimikou), upozoruje dítě, že je to slovo ve větě důležité.

Obměny hry

Obouvejte panence boty. Čistěte si boty. Vložte obrázky bot do krabic nebo do dopisních obálek. Vezměte s sebou dítě na prohlídku výloh v prodejně obuvi. Ať je též přítomno při koupi obuvi. Vyhledejte v katalogích nebo v časopiseckých inzercích obrázky obuvi.

29. hra (Cvičíme slova TAM, TADY)

Cíl hry

Zdokonalovat schopnost aktivního užití těchto dvou nacvičovaných slov.

Co budete potřebovat

Věci v pokoji, v bytě, v domě, na dvoře, na zahradě, v parku a na dětském hřišti, v přírodě.

Návod ke hře

V této knížce jsme se omezili na podrobné návody, jak naučit dítě spolehlivě odezírat slova BALÓN, AUTO a jak dítě vést, aby samo spontánně vyslovovalo slova TAM, TADY. Hned v úvodu jsme napsali, že místo těchto čtyř slov — určených pro mimořádně intenzivní nácvik — můžete volit čtyři slova jiná, ovšem při zachování určitých zásad; jednalo se tedy o „soustředěný útok“ na pouhá čtyři slova. Současně jste z pokynů vyrozumívali, že máte každé situace využívat a promlouvat na dítě. Můžeme tedy předpokládat, že vaše dítě si do této doby jaksi bezděčně osvojilo řádku dalších slov, která umí odezírat a jejichž obsah více méně dobře zná (doporučovali jsme vám vést si záznam o těchto slovech). Mnohá z těchto slov, kterým cestou odezírání porozumí, pokouší se s menším nebo větším zdarem i vyslovovat. A to je východisko pro 29. výchovnou (zvláštní) hru.

Můžete užít náčrtků předmětů v bytě (sporák, rádio, televizor, stůl, talíř, mísa, vana, postel, kabát...). Jste s dítětem třeba v pokoji. Na otázku KDE JE SPORÁK? (ukáže přitom obrázek sporáku) odpoví dítě TAM (tj. v jiné místnosti, popř. venku). Na otázku, KDE JE RÁDIO? (ukážete náčrtek vašeho rozhlasového přijímače) odpoví TADY (tj. v pokoji). Dítě tedy slovy TAM a TADY určuje, jestli je daná věc v pokoji, kde sedí, nebo v jiné místnosti, popř. venku.

Pro jedno cvičení nevolte víc než 5–6 slov, ale opakujte je ve změněném pořadí.

Obměny hry

U slov, která dovede dítě odezírat a jejichž obsah zná, můžete náčrtky vyřadit a pracovat bez nich. Podobně si můžete připravit hru venku (na dvoře, na zahradě, v parku, v přírodě) — vždy podle vyspělosti dítěte a podle domácích (místních) poměrů. Věci, které jsou v dosahu, určí dítě slovem TADY, věci vzdálené slovem TAM.

30. hra (Rozlišit dvě slova sluchem)

Cíl hry

Jde tu o další sluchové cvičení a o prohloubení schopnosti dítěte rozlišit od sebe dvě slova.

Co budete potřebovat

Krabici od bot s víkem, šest míčků a šest autíček a lepenku (list kreslicího papíru). Před cvičením zkontrolujte funkci sluchadla (tu musíte kontrolovat často, třeba i několikrát za den). Do víka krabice vyříznete otvor.

Návod ke hře

a)

Krabici postavíte mezi sebe a dítě. Míčky a autíčka položíte k dítěti na dosah ruky. Pak hlasitě a zřetelně vyslovíte BALÓN. Pomůžete dítěti vložit jeden míček otvorem do krabice.

Potom si začloňte ústa lepenkou (kreslicím papírem) a znovu velmi hlasitě a zřetelně vyslovte BALÓN. Také teď pomozte dítěti s míčkem do krabice, když samo po míčku nesaáhne a nedá tak najevo, že porozumělo.

b)

Teď řeknete hlasitě slovo AUTO, tak aby dítě vidělo na vaše ústa. I teď musíte v případě potřeby pomoci dítěti vložit do krabice autíčko. Ve cvičení zas pokračujte tak, že si začloníte ústa a hlasitě a zřetelně vyslovíte AUTO. Bude-li třeba, nebudete dítěti odpírat pomoc dát autíčko do krabice.

c)

Pak začne vlastní cvičení. Začloníte si ústa a vyslovíte BALÓN. Když sáhne dítě po nesprávném předmětu, musíte se vrátit ke cvičením s nezakrytými ústy. Potom vyslovujete zas AUTO (s lepenkou před ústy). Střídavě vyslovujete obě slova, která má dítě rozlišit sluchem.

Obměny hry

Místo slov BALÓN a AUTO můžete pro hru zvolit jiná slova, která dítě dovede. K tomu si pak musíte pochopitelně vybrat i jiné hračky. Musíte ovšem volit takovou dvojici slov, která dovede dítě s malými zbytky sluchu rozlišit. Nehodí se dvojice TÁTA — MÁMA (rytmus: á—a = á—a), ani dvojice PANNA — VANA (rytmus obou slov je shodný), ale slibnější by byla dvojice BOTA — BABI (o—a X a—i) nebo AUTO — DŮM (au—o X ú).

Místo skutečných předmětů můžete použít jejich obrázků nebo náčrtků.

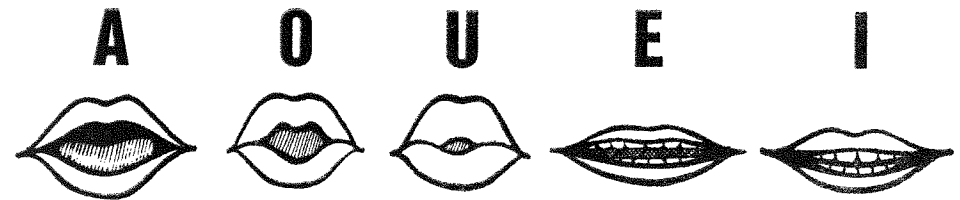
31. hra (Učíme se samohláskám A — U — I)

Cíl hry

Dítě se učí užívat svého hlasu a poznávat, že se samohlásky (a — u — i) od sebe liší.

Co budete potřebovat

Potřebujete obrázky postavení rtů při vyslovení prodloužených samohlásek a, u, i. Ty obrázky najdete v této knížce. Vedle toho potřebujete zrcadlo a nějakou sladkost jako odměnu za dobrou práci.

Obr. 24 Postavení úst při samohláskách

Návod ke hře

Prvního dne se soustředíte pouze na výslovnost prodloužené hlásky A. Podržte obrázek postavení úst při A vedle svého obličeje, aby mohlo dítě dobře pozorovat obrázek i vaše ústa. Jakmile se na vás dítě podívá, řekněte A.

Potom se postavte s dítětem před zrcadlo. Obrázek postavení úst při A podržte vedle zrcadla. Dítě bude pozorovat obraz vašich mluvidel v zrcadle i obrázek. Několikrát prodlouženou samohlásku opakujte a dbejte, aby se dítě dívalo na vaše ústa v zrcadle a potom na obrázek.

Odložte obrázek stranou (zůstane však v zorném poli dítěte). Přidržte ruku dítěte na svém hrdle a znovu vyslovujte samohlásku A. Povzbudte dítě, aby se pokusilo váš hlas napodobit. Musí přitom v zrcadle vidět váš i svůj obličej.

Děti obvykle všechno napodobují. Když tedy uvidí dítě váš obličej při vyslovení samohlásky A v zrcadle a svůj obličej hned vedle, pravděpodobně se samo pokusí zformovat mluvidla podle vás. Kromě toho odhmatá svou rukou chvění na vašem hrdle. Na základě toho všeho se asi samo pokusí vydat hlas (něco podobného hlásce A). Tento hlas jistě nebude hned takový, jaký by měl být. Vzdor tomu dítě pochvalte.

Když vysloví dítě žádanou hlásku, nejen že je pochválíte, ale dovolíte mu, aby si vzalo bonbónek a aby si jej položilo vedle obrázku, na němž je znázorněno postavení úst při A. Naznačeným způsobem postupujte tak dlouho, pokud stačí sladkosti. Budou ležet vedle obrázku a budou patřit dítěti.

Tyto pokyny patří i pro vyvození samohlásek U, I. Použijete dalších obrázků (snad by bylo vhodné, kdybyste si je překreslili na samostatné listy, každý obrázek zvlášť). Samohlásky necvičte najednou, cvičte je odděleně, s odstupem: jednoho dne jen A, za pár dní U a ještě později samohlásku I.

Když se dítě naučí během dvou až čtyř týdnů (popř. za dobu ještě delší) hlásky A a U přibližně napodobovat, můžete tyto dvě hlásky cvičit v jednom cvičení. Příslušný obrázek podržíte vedle svého obličeje nebo vedle svého obličeje nebo vedle zrcadla, budete vyslovovat střídavě A a U a dítě bude klást bonbónky vždy k příslušnému obrázku. Tady chceme, aby dítě poznalo, na kterém obrázku je znázorněno vyslovení hlásky A a ve kterém U.

Když budete při cvičení užívat obrázků z této knihy, přikryjte nepoužívané obrázky kusem papíru, který připevníte kancelářskou sponkou.

Poznámka: Jak jsme už výše upozornili, dbejte úzkostlivě, aby byla vaše výslovnost při tomto cvičení přirozená, nenásilná. Předem si znovu před zrcadlem ověřte, že vaše výslovnost odpovídá našemu požadavku a požádejte někoho slyšícího z rodiny o kontrolu.

Stejně pozorně sledujte, aby i hlas dítěte byl přirozený, lehký, nenásilný, v normální výši. Kdyby se vám to nedařilo, raději od těchto cvičení upustte a vyvození hlásek ponechte na pozdější dobu kvalifikovanému pracovníkovi. Při vyvozování hlásky I bývají u některých dětí obtíže: hlas sklouzne do nepřirozené vysoké polohy (fistulový hlas); v takovém případě okamžitě v nácviku samohlásky I ustaňte.

Obměny hry

Můžete dát vedle obrázku krabici, do níž si bude dítě vkládat sladké odměny. Vedle rozlišování samohlásek A — U můžete cvičit rozlišování A — I nebo U — I.

9

9.1. KONTAKT ŘEČI

Rozšíření zásoby slov, která dítě odezírá

Zde zas opakujeme svůj dřívější návrh, abyste si založili seznam slov, která se dítě učí odezírat a která umí odezírat. V takovém seznamu budete mít (nejen vy, ale i ostatní členové rodiny) přehled o slovní zásobě dítěte. Upozorní vás, kterých slov můžete v hovoru s dítětem užívat a kterých dosud ne. V oddíle 9.6. najdete seznam malého množství slov vhodných pro odezírání; vybírejte si z tohoto seznamu a cvičte postupně nová a nová slova. Seznam obsahuje slova, která jsou podle zkušenosti pro styk s dítětem nejdůležitější.

V našich knihupectvích najdete mnoho obrázkových publikací pro malé děti (leporela, omalovánky, knížky). Vybírejte publikace s takovými ilustracemi, které jsou realistické, zřetelné, takže dítě na první pohled ví, co kresba znázorňuje.

Pomocí obrázku si může dítě utvořit představu o obsahu zvoleného slova. Např. slovo PES může dítě snadno odezírat. Když si tedy bude dítě prohlížet obrázek psa, říkejte mu přitom slovo PES, aby je odezíralo. Dítě ve svém vědomí spojí představu psa s představou odezíraného slova. Když se později bude dítě učit slovo PES vyslovovat, bude už obsah slova znát.

Dítě však musí poznat ještě víc. Musí vědět, že slovo PES patří nejen k obrázkům psa, který má před sebou, ale i k obrázku bernardýna nebo malého jezevčíka apod. Jenom tak si dítě postupně osvojí správný obsah slova PES.

V této souvislosti, kdy popisujeme způsob práce s obrázkem (nebo s modelem), musíme zdůraznit, že nejpůsobivějším prostředkem vytvoření pojmu věci je živý zážitek, skutečnost. Dítě uvidí venku psa: ukážete na něj a řeknete PES, TO JE PES... a teprve potom sáhnete doma po obrázku a slovo znovu dítěti říkáte. Pak jiné druhy psů a jiné

obrázky a stále jediné slovo PES. Touto zdlouhavou cestou dospívá každé dítě (i slyšící) k základnímu obsahu pojmu slova PES. Proces tvoření pojmu tím není ukončen, bude i dál pokračovat (pes hlídá, vodí slepce, je pro zábavu...) — takovému poznání předchází mnoho a mnoho osobních zkušeností a poznatků. V práci s dítětem chceme dosáhnout, aby u každého slova, s kterým ho seznamujeme, poznalo dítě jeho základní obsah.

9.2. VY A VAŠE DÍTĚ

Jak se zachovat, když se nechce dítě učit

Dítě se učí nejsnáze, když se učí dobrovolně a se zájmem. Přinucování a vnější tlak dlouho nepomohou.

Budete se možná často pokoušet přivést dítě k učení, zvláště když jde o rozvíjení řeči. K tomu pro dítě připravíme a dítěti nabídneme — nikdy nevnucujeme — vhodné příležitosti. Nejsnáze a nejvytrvaleji se dítě učí při hře. Proto doporučujeme včleňovat rozvíjení řeči do zajímavých her. Takové hry najdete v každé lekci této knížky. Musíte si je pokaždé předem dobře promyslet a připravit, aby hra probíhala plynule a bez přerušování.

Když upozorujete, že dítě nemá chuť dál si hrát, neměli byste na ně působit mocí, abyste udrželi jeho pozornost a chuť se učit. Násilím ničeho nedosáhnete. Raději počkejte — to mohou být minuty i hodiny — a pak se znovu pokuste přilákat dítě ke hře nebo k hovoru. Je-li však dítě unavené nebo hladové, pak budou marné všechny pokusy. To musíte počkat, až se dítě vyspí, nají a až se zotaví.

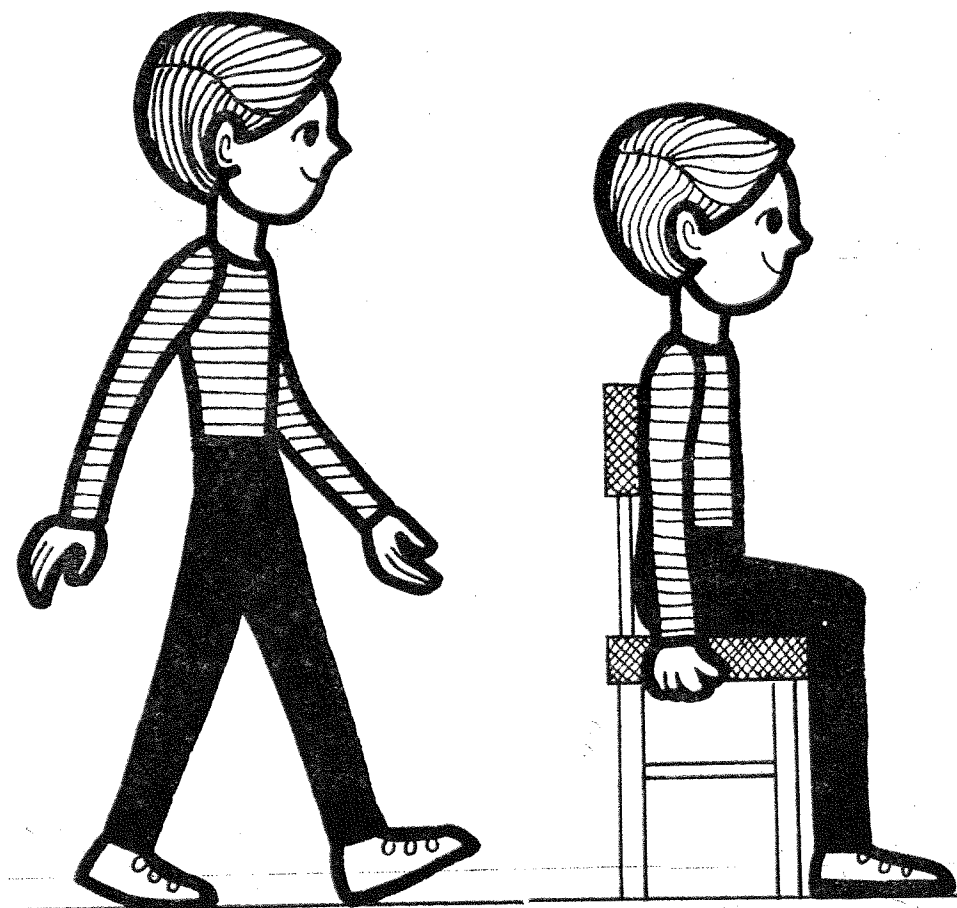
Děti bývají k učení dobře disponovány zpravidla v dopoledních hodinách, když se dobře vyspaly a když se ráno najedly. V dobré kondici bývají i po odpoledním spánku mezi třetí a pátou hodinou.

9.3. DENNÍ ČINNOST

9.3.1. Pro každou činnost máte vhodné slovo

Poměrně jednoduše můžete dětem znázornit mnoho sloves, pokud vyjadřují fyzickou činnost, například slovesa JDE, UTÍKÁ, SKÁČE, SEDÍ, STOJÍ, NESE... Obsah těchto sloves můžete dítěti snadno ukázat.

Předvedete dítěti jednu z těchto činností, dítě tu činnost po vás napodobí a vy — až se dítě podívá — řeknete SKÁČEME. Nebo UTÍKÁME, JDEME... Přitom můžeme použít jednoduchých znázornění těchto činností — obsah sloves utíkat, jít, skákat, sedět... bude vyjádřen jednoduchým, ale názorným způsobem.

Obr. 25. Znázornění některých pohybů a poloh

Ukažte dítěti třebaš náčrt JDE, říkejte slovo JDEME a skutečně také pár kroků udělejte. Spojte tedy v jedinou zkušenost:

náčrtek JDE

se slovem JDEME

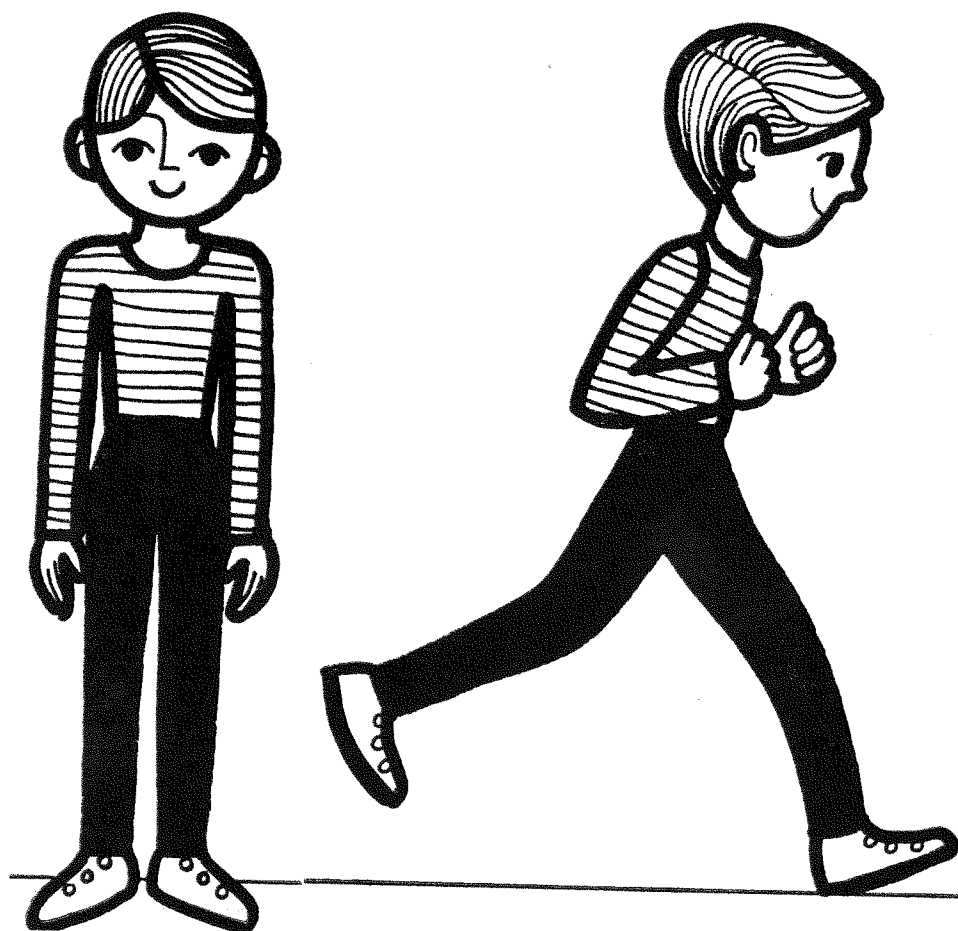
a s činností (uděláme pár kroků).

Můžete zvolit i jiný postup:

uděláme pár kroků (v chůzi) a upozorníme dítě na tuto svou činnost;

ukážeme na skici JDE;

až se dítě podívá, řeknete mu JDEME.

Podobně to budete cvičit i s dalšími slovesy; dbejte však, aby spojení činnost + (obrázek) + mluvené slovo bylo bezprostřední a pevné a aby se dítě pokaždé dívalo, když na ně mluvíte. Je pochopitelně třeba, abyste pak nacvičená slovesa často užívali a vždy je spojovali s činností (s obrázkem). Cvičení, naznačené v tomto odstavci, musíte pochopitelně často opakovat.

9.3.2. Budete cvičit slova MÁM, NEMÁM

Za další slovo volíme MÁM. Dítěti to slovo umožní nejen konstatovat, že něco má, ale spíš zdůraznit vlastnický poměr k věci (mám auto = = moje auto) a naznačit i činnost (mám auto = hraji si s autem). Slovo se bude dítě učit odezírát; MÁM se při odezírání odlišit od TAM

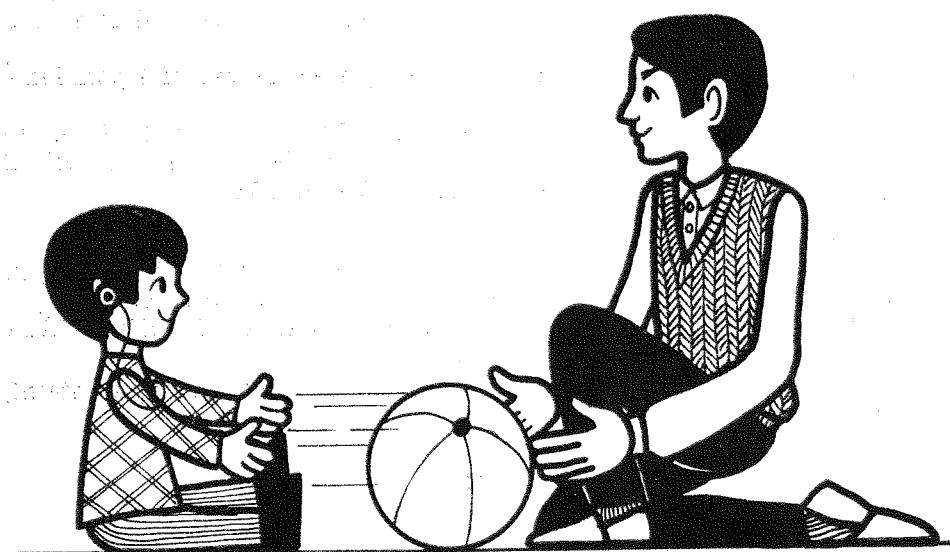
jednak rozdílnou první hláskou (m — t); rozdíl je při odezírání patrný; zřetelná je i různá délka samohlásky (á — a). Když dítě zvládne odezírání i obsah slova, bude se samo brzy pokoušet slovo MÁM vyslovit. Najdete jistě mnoho příležitostí k procvičování tohoto slova. Jakmile se upevní odezírání a obsah slova a nacvičí se výslovnost slova MÁM, potom bude nasnadě přechod ke slovu NEMÁM (= chybí mi auto, nemám auto, hledám auto, nehraji si s autem...).

9.4. DÍTĚ A HRA

Do pravidel hry se dítě vpravuje jen poněmáhlu

Dítě ve věku jeden až dva roky si hraje víc pro sebe; teprve později, po druhém a třetím roce, si chce hrát s jinými osobami, hlavně s dětmi. Přechází ke hrám s druhými osobami poněmáhlu a stále víc se přizpůsobuje určitým pravidlům, která jsou při společné hře nezbytná. Aby si i sluchově postižené dítě zvyklo časem na obecná pravidla hry, doporučuje se včleňovat dítě pomalu do her v rodinném kruhu. Nejlépe se to daří tam, kde si sluchově postižené dítě zvyká pravidlům her ve společnosti stejně starých sourozenců. Taková pravidla se týkají vzájemného ohledu, práv a povinností ve hře, pravidelnosti změn v některých hrách (jednou má míč Petr, potom Jiří...), pořadí hráčů atd.

Také rodiče mohou přivykat dítě pravidlům, když si s ním hrají. Velmi dobře se k tomu hodí všechny druhy her s míčem. Nejjednodušší z nich je vzájemné přikutálení míče. Při této hře si dítě vštěpuje do

Obr. 26.

mysli, že si nemůže ponechat míč jen pro sebe, když si chce hrát s druhým. Ještě lepší to je při hře ve třech nebo ve čtyřech; všichni se musí při kutálení míče střídat. Dítě tak poznává, že si nemůže ponechat míč pro sebe, že musí čekat, až bude na řadě.

Vřele doporučujeme vést dítě, aby se umělo rozdělit, když dostane sladkosti nebo tabulku čokolády. To byste je měli pokaždé požádat, aby nabídlo část sourozencům nebo ostatním členům rodiny a přítomným (říkáme mu DEJ MI...).

9.5. ZVLÁŠTNÍ HRY

32. hra (Co dělají tyto děti?)

Cíl hry

Cvičení konfrontuje dítě s různými projevy lidských citů a s jejich popisem.

Co budete potřebovat

Vyhledejte si (v obrázkových časopisech, v rodinném albu fotografií nebo jinde) obrázky dětí: jak se dítě směje, pláče, jí, je unavené, má radost — je veselé, jak něco pozoruje — na něco se dívá, jak se zlobí apod. Může to být i fotografie vašeho dítěte.

Návod ke hře

Ukažte dítěti první obrázek (dítě se směje). Ukažte na obrázek, nechte dítě chvíli obrázek pozorovat a až se podívá, řekněte mu: SMĚJE SE, MÁ RADOST.

Potom ukažte další obrázek (dítě pláče) a až na vás dítě pohlédne, povězte: PLÁČE, NEMÁ RADOST.

K dalším obrázkům můžete říkat SPÍ, DÍVÁ SE apod. Budou-li to fotografie členů rodiny (známých dětí), lze při dalších sériích cvičení připojovat jméno, i zjednodušené, třeba EVA PLÁČE...

Obměny hry

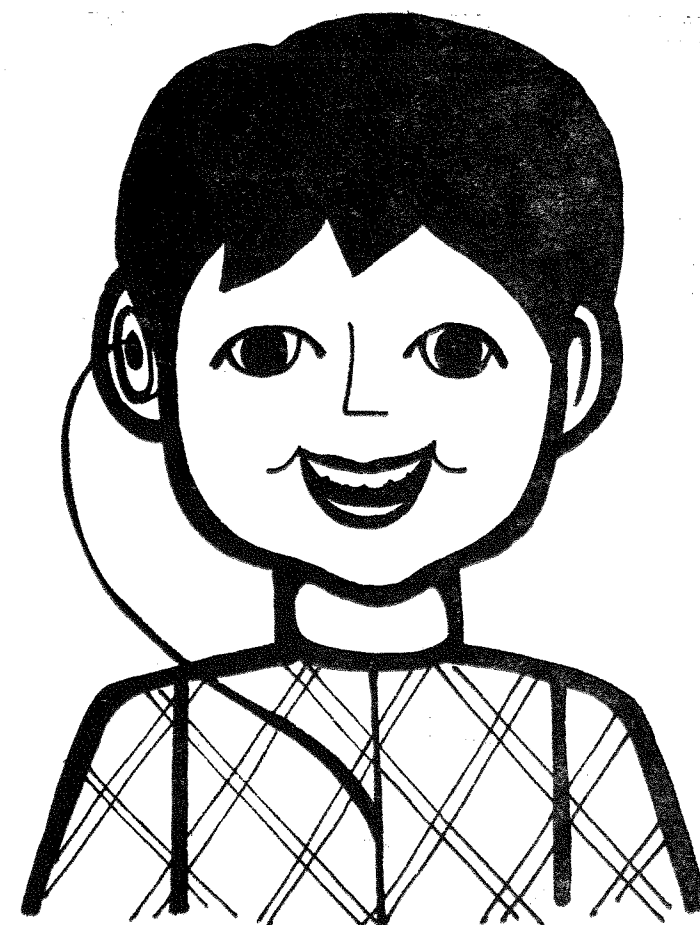
Stejným způsobem, jak výše naznačujeme, můžete užít i jiných obrázků. Pochopitelně můžete i vy napodobit určitý výraz tváře a potom jej popisovat slovy: MÁMA SE SMĚJE, MÁMA SE DÍVÁ, TÁTA SPÍ... Totéž o jiných rodinných příslušnících.

Poznámka: Když budete mít na listu víc obrázků, zakryjte ostatní, aby dítě nerozptylovaly, popř. nepletly.

33. hra (Co jsme se dosud naučili)

Cíl hry

Upevnit zásobu slov, která se dítě učilo odezírat. Přitom poznáte, jak důkladně dítě ta slova ovládá.

Obr. 27.

Co budete potřebovat

Velký obrázek míčku (balón), autíčka (auto), střevíčku (bota)... Kromě toho tři malé míčky, tři autíčka, tři střevíčky (třebas pro panenku) a krabici. (Jestli jste učili dítě odezírat jiná slova, musíte si připravit odpovídající pomůcky pro hru.)

Návod ke hře

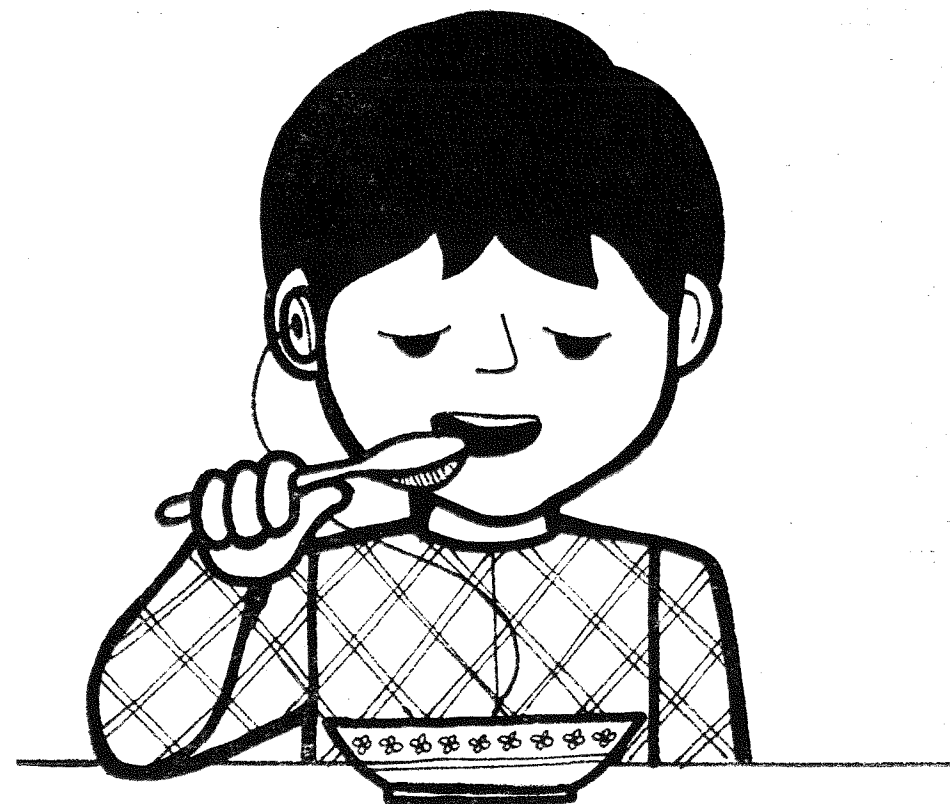
Vložte jedno autíčko, jeden míč a jednu botku do krabice. Krabici postavte na stůl trochu stranou. Teď ukažte dítěti obrázek míče a jakmile se na vás podívá, řekněte BALÓN. Podobně to udělejte s obrázky auta a boty.

Upoutejte znovu pozornost dítěte na svá ústa a řekněte? BALÓN? KDE JE BALÓN? Naznačte dítěti, aby nahlédlo do krabice a vyndalo odtud míček. Bude-li přitom dítě nejisté, znovu mu povězte slovo BALÓN, popřípadě opakujte slovo vícekrát, ale s dostatečnými pauzami. Když vyndá z krabice míč, ukažte mu, že jej má položit vedle obrázku míče po vaší ruce. (Nenápadně pak vložte do krabice další míč.)

Když se zase dítě podívá, řekněte AUTO? KDE JE AUTO? Když našlo dítě správný předmět (bude-li třeba, pomozte mu při hledání), ať položí i autíčko vedle zobrazení auta (a zas nepozorovaně nahraďte v krabici chybějící auto novým kusem).

Obr. 28.

Obr. 29.

Podobně postupujte dál v libovolném pořadí. Mluvte zřetelně. Zdůrazněte vždy ta tři slova, o která nám půjde: balón, auto, bota.

Kdyby dítě nepoznalo některé slovo, třeba je vyslovíte jasně a zřetelně při dobrém osvětlení úst, pak by to ukazovalo, že s tím slovem má dítě ještě potíže. Takové slovo pak musíte znovu důkladně cvičit. K tomu si znovu pročtete oddíly „Mluvte o míči“ (3.4.2.) a „Hry s míčem“ (3.4.3.) a osmou cvičnou hru (Poznáváme slovo BALÓN).

O b m ě n y h r y

Místo krabice a skutečných hraček (míčku, autíčka, botky) můžete užít pouze bonbónů; dítě položí bonbón na příslušný obrázek, když řeknete KDE JE BOTA a podobně.

Můžete použít i samotných obrázků míče, auta a boty. Prostě se zeptáte KDE JE BALÓN? Dítě na příslušný obrázek ukáže. Napovíte: TADY. Kdyby bylo dítě v nejistotě, ukažte na obrázek sami a dotyčnou otázku několikrát opakujte nebo volte jinou otázku.

Podobně, když se budete ptát KDE JE BOTA? KDE JE AUTO?, dítě vám příslušný obrázek podá. Příklad: BOTA? KDE — BOTA? KDE JE BOTA? Za každou otázkou krátce počkejte.

34. hra (Nacvičujeme slovo MĀM)

Cíl hry

Osvojit si odezírání slova MĀM, jeho obsah („mám auto“ ve významu „moje auto“, „hraj si s autem“) a učit se slovo říkat.

Co budete potřebovat

Malou zásobu drobných hraček (autíčka, míčky, nože, domečky, fotografie, bonbóny, bubínek, kolo...) a náčrtky těchto předmětů (náčrtek fotografie nelze zhotovit, tedy druhou, stejnou fotku). Míčky mohou být různé barvy, věci různého druhu. Pro jednu hru volíme pět — šest předmětů. Při dalších hrách věci střídáme. Vedle dítěte a matky se hry zúčastní spolupracovník (otec, starší sourozenec). Bude předem o průběhu hry dobře poučen.

Návod ke hře

Matka, spolupracovník a dítě se posadí tak, aby ústa prvních dvou byla dobře osvětlena a aby dítě na matku i na spolupracovníka dobře vidělo. Matka má obrázky věcí (auto, balón, dům, foto, bonbón, buben, nůž, kolo...), spolupracovník má (na táčku, v nádobě na kolenou) předměty, které jsou na obrázcích u matky.

Matka zvedne obrázek domu, upoutá pozornost dítěte a zeptá se: DŮM? MÁŠ DŮM? Může otázku opakovat. Spolupracovník vyhledá model domku, zvedne jej a jakmile na něj dítě pohlédne, zvolá MĀM. Několikrát to slovo opakuje a pokaždé jako by zdůraznil, že dům má. Podobně dál — matka: NŮŽ? MÁŠ NŮŽ? Spolupracovník: MĀM. Hra mezi matkou a spolupracovníkem pokračuje. Dítě hru sleduje. Poznává, jak reagovat na otázku a na obrázek, učí se odezírat slovo MĀM.

Když se ve hře vystřídá pět nebo šest předmětů, matka a spolupracovník si role vymění. Spolupracovník se ujme obrázků; matka pokyne dítěti a naznačí mu, že budou společně odpovídat spolupracovníkovi. Vezmou si zásobník s předměty k sobě. Spolupracovník zvedne obrázek kola a táže se: KOLO? MÁŠ KOLO? Matka nechá dítě, aby samo vyhledalo v krabici kolo (popřípadě mu pomůže), oba společně kolečko ukážou a matka s povzbudivým pohledem na dítě říká: MĀM. Slovo víckrát opakuje. Odpovídá sice spolupracovníkovi, ale tak, jako by to říkala společně s dítětem. Hra pokračuje. Nechybí, když zpočátku slovo MĀM doprovodíte pohybem ruky, který naznačuje vlastnictví (to je moje). Matka přenechává dítěti, aby samo na obrázek a na otázku reagovalo (dítě samo předmět vyhledává a zvedá), naznačuje dítěti slovo MĀM a povzbuzuje je, aby to slovo řeklo.

V této druhé úpravě (matka spolu s dítětem reaguje na otázky spolupracovníka) budete hru vícekrát opakovat. Budete se snažit vyvolat reakci dítěte nejen v tom, že předmět ukáže, ale že slovo MĀM samo řekne.

Obměny hry

Užijte i obrázků částí oblečení, které dítě právě na sobě má (tričko; košilka, ponožky...). Někdy bude s dítětem pracovat matka, podruhé zas bude spolupracovník odpovídat s dítětem na otázky matky. Bude-li to možné, změňte osobu spolupracovníka.

Až dítě zvládne slovo MĀM, zvolte situaci, kdy na určitý obrázek nebude mít dítě v zásobníku odpovídající předmět. Pak je veďte, aby reagovalo pokrčením ramen (není to tu) nebo jen pohybem hlavy (ne!).

35. hra (nacvičuje slovo NEMĀM)

Cíl hry

Osvojit si odezírání tohoto slova, jeho obsah a učit se slovo vyslovovat.

Co budete potřebovat

Zásobu drobných hraček a jiných drobných věcí a náčrtky těchto předmětů podobně jako při 34. hře. Pro jednu hru volíme pět — šest předmětů. Při dalších hrách věci střídáme. Hry se vedle matky a dítěte zúčastní spolupracovník. Je třeba dobře ho informovat o cíli a o průběhu hry.

Návod ke hře

Všichni tři se posadí tak, aby obličej matky a spolupracovníka byly dobře osvětleny a aby na ně dítě dobře vidělo. Hru organizujeme tak, aby si dítě upevňovalo slovo MĀM a aby poznávalo slovo NEMĀM (učí se je odezírat, poznává jeho obsah). Proto volíme situace, kdy je třeba reagovat slovem NEMĀM (zpočátku s doprovodem pohybu: pokrčením ramen = není to tu; pohyb hlavy = ne!). Spolupracovník bude mít v krabici např. tyto předměty: auto, míček, domek, bonbón, bubínek a nůž. Matka bude mít připraveny náčrty jen tři, z těchto uvedených předmětů (auta, domku, bubínku) a kromě nich další tři náčrtky (kolo, moto, vůz). Matka zvedne obrázek auta, upoutá pohled dítěte a řekne AUTO? MÁŠ AUTO? Otázku opakuje. Spolupracovník na otázku a na obrázek reaguje tak, že vyndá z krabice autíčko, zvedne je a jakmile se na něj dítě podívá, zvolá MĀM. Slovo opakuje, třeba dvakrát i třikrát. Potom ukáže matka obrázek kola a řekne KOLO? MÁŠ KOLO? Spolupracovník hledá v krabici kolo, nemá je tam, dá míčkou i pohybem najevo, že tu hračku nemá a výrazně poví: NEMĀM. Odpovídá matce, ale současně sleduje dítě a k projevu využije chvíle, když se na něj dítě podívá. Ve hře se pokračuje. Matka volí obrázky tak, aby se střídala slova MĀM a NEMĀM.

Poznámka: V návodu k tomuto cvičení jmenujeme určité hračky a náčrtky hraček nebo předmětů, abychom vám znázornili, jak si připravit situaci pro slovo NEMÁM. Vy si zvolíte předměty a jejich náčrtky v podobném vzájemném složení, ale vyberte si slova, která dovede vaše dítě odezírat a další slova, která jste v hovoru s dítětem užívali.

Ve druhém kole hry budete dítěti slova MÁM, NEMÁM zase jen předvádět. Matka si ponechá náčrtky a spolupracovník bude mít krabici s předměty. Hru tentokrát zahájí a vede spolupracovník. Ukáže autíčko a zeptá se matky: AUTO? MÁŠ AUTO? Matka ukáže náčrtek auta a řekne MÁM. Potom zvedne spolupracovník míček a ptá se: BALÓN? MÁŠ BALÓN? Matka hledá mezi svými náčrtky, náčrtek míčku nenajde a odpovídá NEMÁM. Hra pokračuje, střídají se odpovědi MÁM, NEMÁM a dítě otázky i odpovědi sleduje.

V dalším kole zapojujeme do hry dítě. Matka má krabici s hračkami, dítě bude spolupracovat s matkou, náčrtky má spolupracovník. Bere obrázek bubínku, ukáže jej a ptá se: BUBEN? MÁŠ BUBEN? Matka pokyne dítěti, aby vyhledalo bubínek, spolu jej ukážou a matka (s povzbudivým pohledem na dítě) říká MÁM. Hra pokračuje, zase se střídají odpovědi MÁM, NEMÁM. Matka dopřává dítěti, aby reagovalo samostatně; nevádí, když se jeho reakce v první chvíli omezí jen na sdělení mimikou a vhodným posunkem. Spolupracovník bude dítě podněcovat, aby řeklo NEMÁM.

Hru, kterou jsme tu naznačili v několika pojetích, nelze provést najednou. Rozdělte si ji (podle věku a pracovní vytrvalosti dítěte) na přiměřené úseky, abyste síly a pozornost dítěte nepřetěžovali.

Obměny hry

Je třeba hru stále obměňovat tak, aby věci, se kterými budete pracovat, byly aspoň zčásti vždy nové. Užíjte pokynů k obměňování hry, uvedené v návodu ke 34. hře. Nové formy hry si budete připravovat tím snáze, čím větší zásobu hraček (předmětů) a jejich náčrtů budete mít z dřívějšíka připravenou.

Jak to bude možné, přecházejte ke skutečným situacím, ve kterých se slova MÁM, NEMÁM uplatní. Např. před vycházkou připravíte část oblečení dítěte a ptáte se: BOTY? MÁŠ BOTY? Jestli jsou boty v dosahu dítěte, řekne MÁM. Jestli o nich neví, odpovídá NEMÁM. A tak podobně dále.

9.6. SLOVNÍ ZÁSoba Vhodná PRO CvičENí V ODEZíRÁNí

táta, máma, mamí, babi, teta, mimi
vlastní jména dětí, jména zjednodušená (např. Pepa, Ola...)
auto, balón, tam, tady, bota, mám, nemám, dej mi
haf, bú, mé, pipí; tú, fú, hú, pá
buben, bonbón, foto, vana, panna, vata
dům, doma, domů, ven, venku
šaty, kabát; pes, sova, husa; káva, kakao; papír, tužka, pastelky

oko, nos, noha, muž; les, pole; vůz, kolo, moto
lampa, nůž; okno, dveře
chléb, rohlík, maso, polévka, mléko
lžíce, vidlička, (nůž), talíř, mísa
to je..., tam je..., tady je..., mám, nemám, dej mi, ahoj!
ukaz, vezmi si, dones, běž, pojd' sem, pozor, dávej pozor, prosím

Do tohoto seznamu jsme vybrali jen málo slov; některá z nich jsou pro vyslovení dost snadná. Většiny slov budete pravděpodobně užívat ve svých rozhovorech s dítětem — ne najednou, slovník musí narůstat jen postupně. Když se budou některá slova často ve vaší řeči objevovat, dítě se naučí rozlišit je od ostatních cestou odezíráni a současně si bude ujasňovat jejich pojmový obsah a slova si bude pamatovat. Lze očekávat, že se pak dítě začne pokoušet o výslovnost některých slov. Pokroky u dítěte pozorně sledujte a zaznamenávejte si je. Velkou pozornost věnujte výrazům v závěru seznamu, slovesům; skoro všechna jsou v rozkazovacím způsobu. Ve zvláštních cvičeních jsme z nich navrhovali jen některá.

10

10.1. KONTAKT ŘEČI

Sluchová výchova je důležitá

Sluchová výchova je právě tak závažná jako vedení k úspěšnému odezírání. Je ovšem závislá na zbytcích sluchu dítěte. S výchovou sluchu však musíme začít u každého sluchově postiženého dítěte, i když bude označeno za neslyšící. Nejprve dejte dítěti naslouchat zvukům bubnu. Zvuk bubnu se hodí k vnímání přímo sluchem, ale také k vnímání prostřednictvím hmatu. U dítěte s těžší poruchou sluchu začínáme cvičit vnímání zvuku prostřednictvím hmatu. Volíme zpravidla tento postup:

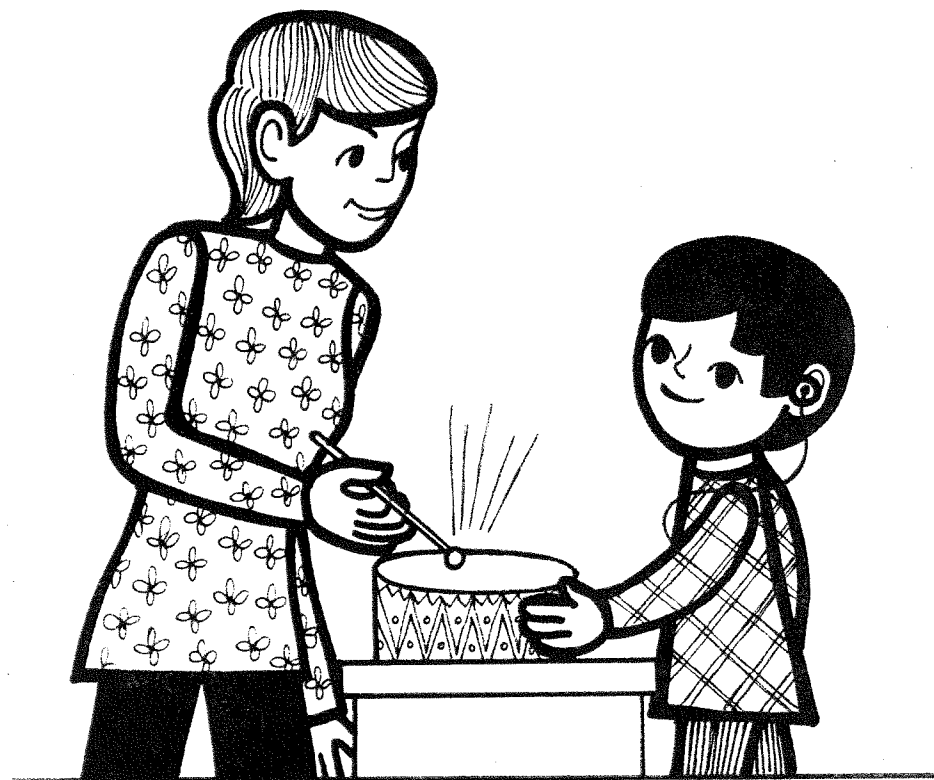
Matka drží v jedné ruce buben (bubínek), v druhé ruce paličku. Dítě má ruku položenu na bubnu a vnímá chvění bubnu (vibraci) hmatem na dlani. Současně naslouchá — zvuk bubnu vnímá též sluchem. Stále pozoruje matku, jak bubnuje.

V druhé části cvičení vyzveme dítě, aby samo bubnovalo a druhou rukou se dotýkalo bubnu.

V třetí části cvičení má dítě při bubnování ruku položenu na bubnu, zvuk vnímá sluchem i hmatem na dlani jako vibraci, ale nedívá se na matku, která bubnuje.

Ve čtvrté části tohoto cvičení se dítě na matku, která bubnuje na bubínek, nedívá a ruku na bubnu nedrží. Je odkázáno na zbytky svého sluchu a sluchem určuje, zdali matka bubnuje nebo ne. Zpočátku necháte dítě stát blízko bubnu, potom vzdálenost mezi dítětem a roz-zvučeným bubnem zvětšujete. Nebo zmenšujete sílu úderu na bubnu a snižujete tak intenzitu zvuku.

Tyto zde naznačené čtyři postupné části sluchového výcviku je třeba rozložit do delšího údobí, třeba do několika týdnů — to závisí jednak na věku dítěte a na stupni jeho pozornosti, jednak na rozsahu ztráty jeho sluchu. Učte potom dítě poznávat i zvuky jiných nástrojů.

Obr. 30.

Je-li dítě při práci nepozorné, přejděte ke druhému cvičení (dítě bubnuje samo). Hra na hudební nástroje neobvykle láká i sluchově postižené děti. Je třeba vycházet jim v tomto ohledu co nejvíce vstříc.

Ke sluchovým cvičením můžete používat i zvonku, trubky, klavíru, harmoniky, tamburiny, činelů, kytary. Když jsou zbytky sluchu dost velké, pak můžete na tyto nástroje hrát, i když se na vás dítě nedívá; hrajte tedy za jeho zády nebo obraťte dítě zády k sobě. Po každé reakci na zvuk následuje pochvala.

Když dítě na zvuk nástroje nereaguje — třeba pro vysokou ztrátu sluchu — může odhmatávat samotné chvění na nástroji. V tom případě omezte výběr nástrojů na bubínek, tamburinu, činely a na podobné zdroje vydatného zvuku.

Toto cvičení rozvíjení sluchové pozornosti musí probíhat v radostném prostředí a musí být pro dítě zajímavé.

10.2. VY A VAŠE DÍTĚ

Nač je třeba při výchově dítěte zvláště dbát

Prvním a nejdůležitějším předpokladem úspěšné výchovy je jistota dítěte, že rodiče jsou v kterékoliv chvíli připraveni všechno pro ně udělat: ochránit je, pomoci mu, hovořit s ním. Z toho vyplývají následující zřetele:

1. Mějte v patrnosti tělesné potřeby dítěte. Pomáhejte mu, aby si osvojilo správné a pevné návyky (jídlo, spánek, stolice, čistota). Nepodceňujte důležitost žádné z tělesných potřeb.
2. Povzbuzujte dítě, aby rádo a důkladně zkoumalo své okolí a aby si osvojilo a upevňovalo nové poznatky. Pokoušejte se pokud možná přesně odpovídat na jeho otázky. Pomáhejte mu uspokojovat jeho zvědavost a touhu po poznání — nikdy však nad možností jeho schopností. Starejte se neustále i o opakování a o stálé procvičování všeho, co si osvojilo.
3. Navštivte nejbližší speciální školu pro děti s vadami sluchu, kde vám podají potřebné informace. Spolupracujte s učiteli a s vychovateli svého dítěte (v průběhu rané a předškolní péče i později v době školní docházky). Dohodněte se s nimi, abyste zajistili co nejzdařilejší vzájemnou spolupráci.
4. Obklopte dítě láskou a osobním teplem, dopřejte mu pocit bezpečnosti. Když je to možné, vždy respektujte přání dítěte. Mějte k němu osobní úctu, neboť pak se bude dítě pěkně chovat i k jiným osobám.
5. Umožňujte mu — v rozsahu jeho schopností a sklonů — společenský styk s jinými lidmi, především s dětmi. Dítě se musí učit orientovat se v rodině a ve společnosti, být samo sebou, nedat se přehlížet.

K tomu ke všemu je třeba především osvojit si řeč, věku odpovídající formy společenského styku a dovedností, které ovládají slyšící děti v okolí sluchově postiženého dítěte. Jestli vypěstujeme ve sluchově postiženém dítěti takové způsoby chování a jednání, jestli v něm vypěstujeme zdravé sebevědomí s potřebnou mírou sebekritičnosti, pak se jistě v životě uplatní a jeho vada sluchu se mu nestane nepřekonatelnou překážkou.

10.3. DENNÍ ČINNOST

Na závěr tohoto návodu doporučujeme cvičit výraz DEJ MI.

Když se dítě naučí tato slova odezírat a když pochopí jejich obsah, umožní mu ta dvě slovíčka vykonat určitou činnost nebo něčeho dosáhnout: dítě má např. v rukou sušenky, požádáme je slovy DEJ MI. EVO — DEJ MI a dítě nám sušenku nabídne. Když se později dítě naučí tento výraz vyslovovat, naskytne se mu mnoho příležitostí požádat o věc mluvenou řečí (MAMI — DEJ MI KOLÁČ).

Pro odezíráání není zvolený výraz obtížný. Obsah dítěti vysvětlíme v několika situacích: slovo spojíme s mimikou a s vhodným pohybem ruky. Nejpůsobivější bude příhoda: dítě dostane od návštěvy sáček bonbónů, vy na něm žadoníte (slova + mimika + pohyb ruky): DEJ MI. DEJ MI BONBÓN. PROSÍM DEJ MI BONBÓN... Na tento námět je zpracována 36. hra.

10.4. DÍTĚ A HRA

Péče o květiny

Dítě vám může za určitých okolností pomáhat v péči o domácí květiny (snad i o květiny v zahradě). Dejte mu do rukou konvičku na zalévání pokojových květin (do polovice naplněnou vodou) a ukažte mu, jak má zalévat květiny (jen ty, na které dosáhne ze země). Podle okolností mu též můžete dovolit nakypřit lžičkou půdu v květináči. Jen mu nedávejte do ruky žádný ostrý nástroj, aby se nezranilo.

10.5. ZVLÁŠTNÍ HRY

36. hra (Nacvičujeme výraz DEJ MI)

Cíl hry

Dítě budeme učit odezírat výraz DEJ MI a zajistíme, aby také pochopilo význam těchto dvou slov. Půjde tedy o situace, kdy budete chtít, aby vám dítě něco dalo nebo podalo.

Co budete potřebovat

Připravte si pro dítě sáček bonbónů. Hry se zúčastní vedle dítěte a matky další osoby (otec a starší sourozenci, prarodiče), dobře poučené o průběhu a smyslu hry.

Návod ke hře

Nejpřirozenější bude situace, naznačená už výše (10.3.), kdy návštěva (nebo otec při návratu z práce, z cesty) dá dítěti sáček bonbónů. Některý ze starších sourozenců nebo matka upoutá na sebe pozornost dítěte a požádá je o bonbón slovy DEJ MI. DEJ MI BONBÓN. EVO PROSÍM... Slova doprovodí přiměřenou mimikou a vhodným posunkem ruky, podle potřeby je opakuje, vždy s důrazem na výraz DEJ MI. Když dítě nepochopí, jak má na slova (na mimiku, na posunek) reagovat, pomůže matka. Potom „žadoní“ další osoby. Každý promluví teprve tehdy, až na něj dítě pohlédne.

Zdar hry je vázán na povahu dítěte — některé dítě se rádo podělí i o dobré věci, jiné zas odmítá s kýmkoliv se dělit. To je věc výchovy.

Kdybychom čekali, že dítě odmítne komu co dát, pak musí mít obdarovaný v kapse dárek nebo pozornost na oplátku: nabídne dítěti za

bonbón skleněnou kuličku, maličkou panenku, prstýnek, kousek pastelky, skládanku z papíru nebo jinou drobnost.

Obměny hry

Hru může začít matka. Přinese na tácku pár sušenek. Matka dítěti sušenku dá, ale otec a starší sourozenci o sušenku prosí (DEJ MI...). Promluví vždy, až se na ně dítě podívá. Potom může matka svěřit tácek se sušenkami dítěti a všichni se s prosbou o sušenku obrací na dítě.

Matka může vypravit dítě už z kuchyně s táckem sušenek s tím, aby v pokoji všem přítomným nabídlo.

Matka (poučený starší sourozenec) si hraje společně s dítětem se stavebnicí z kostek. Stavebnici má dítě, ale každý z obou „staví“ samostatně. Matka vždy požádá dítě o kostku. Postaví ji a žádá znova. Tak se to opakuje.

Když se schopnost odezírat výraz DEJ MI a schopnost rozumět těmto slovům upevní, lze při hře rozšířit požádání o další známé slovo (např. DEJ MI AUTO) nebo dítě oslovit (EVO, DEJ MI AUTO). Hra se hodí i v situaci, když matka pomáhá dítěti uklízet hračky (matka je rovná do poličky).

Výraz DEJ MI lze uplatnit i v situacích, kdy nám má dítě nějakou věc podat.

Poznámka: V nácviku výrazu DEJ MI budeme dlouho trpělivě pokračovat. Budeme promýšlet a připravovat si nové obměny hry až do chvíle, kdy budeme moci očekávat, že dítě už překročí bariéru mlčení a že samo tento výraz vysloví. Snad se to projeví i tím, že bude dítě bezděčně výraz vyslovovat spolu s matkou.

37. hra (Podněcujeme dítě, aby řeklo DEJ MI)

Cíl hry

Naučit dítě používat výzvy DEJ MI. S touto hrou však můžeme začít, až dovede dítě výraz bezpečně odezírat a až bude přesně vědět, co znamená.

Co budete potřebovat

Na tácku si připravte bonbóny (nebo sušenky). Hru se může zúčastnit celá rodina (i starší sourozenci dítěte), ale je třeba všechny zasvětit do smyslu a průběhu hry.

Návod ke hře

Přineste do pokoje, kde je dítě s ostatními členy rodiny, bonboniéru nebo bonbóny na misce. Chcete cukroví položit na stůl, ale starší sourozenec (otec, dědeček...) vás požádá o bonbón slovy DEJ MI. MAMI, DEJ MI... Než však promluví, postaví se tak, aby mu dítě vidělo do obličeje — počká ovšem, až se na něj dítě podívá. To má být podnětem pro dítě, aby také požádalo o cukroví. Lze poskytnout dítěti další vzor, jak požádat: o bonbón si řekne další osoba. Každý opakuje

svou žádost dvakrát i třikrát, vždy s důrazem na výraz DEJ MI. Uživí-li tento výraz ve větě, mírně jej od ostatních slov ve větě oddělí, jen proto, aby vyzněl nápadněji, např. MAMI — DEJ MI — BONBÓN. Mluvíci (starší sourozenec, otec, další osoby) poněkud ztlumí výraz obličeje (mimiku), aby nezastínil prosbu vyslovenou slovy.

Jako druhý nebo třetí, popř. i jako čtvrtý, přichází na řadu dítě. Obrátíte se k němu a pohledem i celým svým postojem je vybídnete, aby také o bonbón požádalo. Také zde vám můžeme poradit, abyste naznačili dítěti, že má promluvit a co má povědět. Třebas se vám podaří „strhnout“ svou náповědí dítě k projevu ústní řeči. Jestli se dítěti podaří reagovat na situaci slovem mluveným, následuje nutně pochvala, i když bude projev vzdálený žádoucí kvalitě.

Když se dítě k ústnímu projevu nemělo, poskytněte mu další vzor a pak zas další možnost. Hra pokračuje, přítomní se střídají (dítě musí jejich slova pokaždé odezírat) — dopřáváme hodně příležitostí dítěti. Jakmile zpozorujete, že je dítě unaveno nebo že ztrácí zájem, přerušete hru a věnujte se s dítětem jiné činnosti, nejlépe činnosti spojené s pohybem.

Obměny hry

Za dítětem můžete přijít s různými věcmi:

nakoupíte řadu figurek (zvířátka, vojáky...), z plastelíny vymodelujete zvířátka (psa, kočku, slona, slepici...), opatříte si sérii zajímavých obrázků, přinesete drobné hračky, které jste na čas vyřadili, uděláte si z papíru skládanky (koníka, loďku, letadlo...), posbíráte různé drobnosti (barevné kuličky, míčky, přívěsky...).

Věci musí být pro dítě žádoucí, dítě si musí přát dostat je do vlastnictví. To je nejdůležitější moment, který musíme mít při tomto cvičení na mysli.

38. hra (Dýcháme — foukáme — mluvíme)

Cíl hry

Dítě se učí vyslovovat některé hlásky.

Co budete potřebovat

Potřebujete jemný hedvábný šáteček nebo jemnou roušku. Dále lístky, na které nakreslíte tiskací písmena F, H, P. Připravte si bonbónky nebo jiné sladkosti jako odměnu.

Návod ke hře

Nejprve položte před dítě lístek s písmenem F (bez poznámky) Lístek položte tak, jako by mělo dítě to písmeno číst. Sedněte si s dítětem před zrcadlo, abyste se oba v zrcadle současně viděli. Do ruky vezměte šátek a podržte jej před svými ústy tak, aby cípek šátku byl volně ve

vzduchu. Počkejte, až na vás dítě (v zrcadle) pohlédne a vyslovte fff. Zřetelně přitom položte horní zuby na spodní ret. Cípek šátku se proudem vzduchu z úst zatřepe nebo ohne.

Přidrže teď cípek šátku před ústy dítěte; dítě bude vidět v zrcadle své rty — cípek šátku mu rty nesmí zakrývat. Povzbudte dítě, aby zafoukalo a napodobilo přitom hlásku F. Když se mu to podaří, musíte je pochválit. Dítě dostane bonbónek a položí si jej na lístek s písmenem F. Když se to napoprvé nepodaří, budete cvičení opakovat: znovu zafoukáte a dítě se znovu pokusí o výslovnost hlásky F.

Když se bude dítěti dařit hlásku F vyslovit, opakujte cvičení čtyřikrát až pětkrát (stále s touto jedinou hláskou!) a pokaždé dejte dítěti zaslouženou odměnu.

Podobně budete v dalších dnech cvičit hlásky P a H (popřípadě také B, V a T). Dejte si záležet na pěkné a přesné výslovnosti, nevyslovujte však násilně. Každý úspěch kvitujte a odměňte.

Postavení mluvidel při výslovnosti některých hlásek:

- F — položit horní zuby (pevně) na dolní ret;
- V — horní zuby položit na dolní ret jen lehce;
- H — pootevřít ústa;
- P — pevně sevřít rty; vzduchový proud z plic tento závěr prorazí;
- B — rty jsou sevřeny lehce; vzduchový proud z plic prorazí tento závěr podobně jako při hlásce P;
- T — špička jazyka je pevně položena za horními zuby (nikoliv mezi horními a dolními zuby); vzduchový proud z plic tento závěr prorazí.

Dejte pozor, aby výdechový proud při hláskách F, V, H jen prostě proudil, ale při hláskách P, B, T aby prudce vyrazil.

11

11.1. KONTAKT ŘEČI

11.1.1. Jak rozvíjet řeč

Zásadně vždy vycházejte od skutečného předmětu. Ukažte jej dítěti a řekněte jasně a zřetelně jeho název. Pozorování předmětu a odezírání jeho názvu musí tvořit jeden celek, musí být na sebe bezprostředně vázáno. A to je nutné často opakovat.

Pak přejděte od skutečné věci k jejímu věrnému zobrazení (k modelu, k obrázku, k náčrtku). Postavte vedle sebe skutečnou věc a obrázek (náčrtek), aby dítě poznalo, že obrázek nebo náčrt znázorňuje předmět. A znovu spojujte název předmětu s tímto obrázkem. Název musíte zas jasně a zřetelně vyslovovat. Takovým postupem dosáhnete, že obraz úst při odezírání názvu bude jednou pevně sdružen se skutečnou věcí, později (jako cvičení pro upevnění odezírání) i s obrazem věci.

Popsaný postup vám poskytuje tři výhody:

1. Dítě se učí poznávat, že předmět, který má délku, šířku a výšku, lze znázornit na obrázku, tedy na pouhé ploše.
2. S obrázkem můžete pracovat mnohem pohodlněji než se skutečným předmětem.
3. Příslušné slovo (název předmětu) tak procvičujeme dvojnásobně.

Bezpodmínečně dbejte na důkladné a časté procvičování jednotlivých spojení:

první spojení: skutečný předmět a slovo;

druhé spojení: skutečný předmět a jeho zobrazení;

třetí spojení: obraz předmětu a slovo.

1.1.2. Jak zvyšovat rozlišovací schopnost dítěte

Dítě se učí mnoha slovům. Dovede však rozlišovat tato slova od sebe a přiřazovat je k příslušným předmětům nebo obrázkům? Jak pomáhat dítěti, aby se rychle učilo rozlišovat slova? Osvědčil se násle-

dující způsob: Matka řekne dítěti slovo a dítě je přiřazuje k příslušné věci z připravené skupiny předmětů (nebo obrázků). Na předmět (na obrázek) ukáže nebo jej označí jinak. Předměty (obrázky) budou rozloženy po stole před dítětem. Podrobnější pokyny si přečtete ve 39. výchovné (zvláštní) hře (Hledáme správný obrázek). Hru cvičte velmi odpovědně. Je důležité, aby dítě znalo přesně obsahy slov, kterým je učíte.

Časem se budete jistě pokoušet, aby se dítě učilo vyslovovat slova, která jste je dosud učili jen odezírat. Přitom využívejte i slov, která se už dítě naučilo vyslovovat. Nebude tedy říkat pouhé slovo BUBEN, může říci TADY — BUBEN. MÁM BUBEN. BUBEN — TAM... Přitom potřebuje vaši podporu.

11.2. VY A VAŠE DÍTĚ

Bezpečnost při pohybu na ulici

Děti ve věku do čtyř, pěti let musíme při přecházení vozovky a při chůzi po okraji vozovky bezpodmínečně vodit za ruku. Vzdor tomu však je musíme na provoz a na nebezpečí upozorňovat. Upozorňujte při každé příležitosti své dítě na přejíždějící auta a motocykly, na nákladní vozy a tramvaje, a veďte je k přesnému pozorování. Přesné pozorování silničního provozu je totiž základním předpokladem přiměřeného chování v dopravních situacích. To se především týká návyku pečlivě se při přechodu vozovky rozhlédnout, jak vlevo, tak i vpravo. Dítě si musí uvědomit, že se nejprve rozhlédnete, než vykročíte do vozovky.

Pamatujte, že předně vy sami se musíte správně chovat v dopravních situacích. Člověk má přirozený sklon „jen tak“ silnici přeběhnout. Vám se snad nic nestane, podaří se vám přejít vozovku i před příjíždějícím autem. Dítě si však takovou situaci zapamatuje a myslí, že také může „jen tak“ silnici přeběhnout. To je však životu nebezpečné. Proto pozor: vždy se chovejte podle pravidel silničního provozu. Dobrým příkladem dosáhnete u dítěte víc než mnohým vysvětlováním.

11.3. DÍTĚ A HRA

Pravidla hry

Vybírejte pro dítě také hry, v nichž je nutné dodržovat určitá pravidla. Veďte dítě, aby se učilo pravidla dodržovat a aby poznávalo, jak pravidla dodržovat. Vycházejte přitom od her zcela jednoduchých. Nejprostší je vzájemné přikutálení míče, zvláště když si současně hrají tři nebo více osob. Také si lze míč vzájemně přihrávat.

Právě tak snadno se dá s více osobami provádět hra na honičku (na chytanou). Dítě přitom musí poznat, že chycená osoba už nesmí z vyznačeného místa odběhnout. Stejná zásada platí při hře na loupež-

níky a policii. Je víc her, které jsou vázány určitými pravidly. Dítěti musíme v každé takové hře vysvětlit, jak se dá vůči spoluhráčům chovat. Vysvětlení bude názornější, když dítě předtím hru chvíli pozoruje a potom chování hráčů napodobí.

11.4. ZVLÁŠTNÍ HRY

39. hra (Hledáme správný obrázek)

Cíl hry

Hra má podpořit a upevnit schopnost rozlišovat slova, která dítě odezírá.

Co budete potřebovat

Věrné obrázky věcí, jejichž názvy se už dítě naučilo odezírat.

Návod ke hře

Rozložte po stole jednotlivé obrázky (míč, auto, bota, dům, panna, strom...), aby je mohlo dítě dobře pozorovat. Postupně ukazujte na obrázky a říkejte přitom: BALÓN. TO JE BALÓN. A dále: BOTA. TO JE BOTA... AUTO... Nespěchejte. Před rozhodujícím slovem (balón, bota, auto...) vždy maličko posečkejte, aby mohlo dítě odezírat slovo trošičku izolované (aby slovo nesplynulo s ostatními slovy ve větě). Ke každému obrázku tedy budete říkat jeho název. Budete mluvit jasně a zřetelně.

Potom bude pracovat dítě. Vy řeknete název věci, dítě vyhledá příslušný obrázek na stole a položí jej bokem (toto cvičení lze provést třeba až příštího dne). Říkáte: BALÓN? KDE JE BALÓN? Když dítě zrovna neví, co udělat, vezmete jeho ruku a vedete ji k danému obrázku. Můžete také sami na obrázek ukázat a dítě jej odložit. Také stačí, když dítě na obrázek jen ukáže. Hru budete vícekrát opakovat.

Při některém opakování byste mohli dítě povzbudit, aby samo řikalo slovo TADY, když na obrázek ukazuje. Nebo může ve chvíli, kdy bere obrázek do ruky, říci MÁM. To by vypadalo asi takhle: Řeknete AUTO? KDE JE AUTO? Dítě ukáže na obrázek auto a řekne TADY. Při některém dalším cvičení vezme obrázek auta do ruky a řekne MÁM. Když se to hned nepodaří, veďte jeho ruku a řekněte to za něho.

Obměny hry

V druhé části procvičování, kdy má dítě samo vyhledávat obrázky, může si při úspěšné volbě pokládat na obrázky bonbóny. V případě potřeby pomozte.

40. hra (Provozujeme hudbu)

Cíl hry

V tomto cvičení budeme podněcovat dítě, aby pečlivě naslouchalo zvukům.

Co budete potřebovat
Získejte dvě nebo tři další děti, aby „hrály“ spolu s vámi. Potřebujete rádio nebo gramofón, buben nebo plechový hrnec, dvě poklice na hrnce, lžíci a zvonek.

Návod ke hře
Bubnujte v rychlém rytmu na buben a vybídněte dítě, aby naslouchalo. Bubnování naráz přerušte. Ujistěte se, že dítě přihlíží.

Potom začnete „muzicírovat“ dvěma poklicemi od hrnců: budete narážet jednou poklicí o druhou. Přitom bude dítě bubnovat na buben, pokud možná v rytmu úderů poklic. Zase náhle přestaňte a naznačte dítěti, aby také s bubnováním přestalo.

Můžete rozdat ostatním dětem připravené nástroje a požádat je, aby „muzicírovaly“ v rytmu, který udáte. Můžete přehrát i gramofonovou desku s rychlým pochodem a požádat děti, aby v rytmu toho pochodu tleskaly. Lze použít i rozhlasu. Zvolte jednoduchý rychlý pochod.

Obměny hry
Stejným způsobem můžete použít i jiných hudebních nástrojů. V rytmu hudby lze podupávat do podlahy. Když nebudete mít žádný hudební nástroj po ruce, stačí vám obyčejné dřevěné hole (budete tlouci jednou holí o druhou) nebo kovové hrnce a poklice.

12

12.1. DO KTERÉ ŠKOLY

Je čas, abyste uvažovali, do které školy jednou své dítě pošlete. V našem státě jsou školy pro děti všech tří vad sluchu:

školy pro nedoslýchavé děti,
školy pro děti se zbytky sluchu
školy pro děti neslyšící.

Doporučujeme vám, abyste co nejdříve vešli ve styk se školou, do níž bude vaše dítě pravděpodobně chodit. A to už v době, kdy jsou vašemu dítěti s vadou sluchu dva nebo tři roky.

Tato přítomná pomůcka, kterou máte v rukou, nikterak nemůže nahradit práci odborně připraveného pedagoga v poradně, v mateřské škole, v základní škole pro sluchově postižené děti. Může vám jen podat pokyny pro výchovu dítěte v rodině, pro celkovou výchovu dítěte se zřetelem k jeho vadě. Může konečně jen naznačit možnost spolupráce s pedagogem v poradně pro malé děti, v mateřské a v základní škole pro děti s poruchami sluchu. Není-li vaše dítě ještě ve věku, kdy může být přijato do mateřské školy, využívejte pomoci speciální poradny pro děti s vadami sluchu. Pedagogický pracovník vám zde dá zcela konkrétní pokyny pro práci doma a bude se starat o rozvíjení mluvené řeči, o artikulaci.

12.2. VYCHOVÁVEJTE DÍTĚ K SAMOSTATNOSTI

Jakmile může dítě vykonávat samo určitou činnost, veďte je k tomu, aby ji provádělo pokud možno bez vaší pomoci. To se týká nejdříve svlékání a oblékání, jídla a pití. Začněte pokud možno brzy povzbuzovat dítě, aby si obléklo kalhoty, oděv, kabátek nebo i boty. Jistě budete muset tu a tam přiložit ruku, třebaš při zavazování střevíčků.

Dítě se má brzy samo oblékat a svlékat. Podobně má i samo jíst. Připravte mu na talíř rozmačkané brambory, nakrájejte mu maso a zeleninu na malé kousky nebo mu zas připravte kašovitou polévku. Dejte mu do ruky lžičku a nechte je samotné jíst. Děti, které od mala nenavýváme přiměřené samostatnosti, projevují určitou nesamostatnost i ve svém dalším životě.

12.3. VÝCHOVA K OPATRNOSTI V SILNIČNÍM PROVOZU

V předchozí lekci jsme věnovali pozornost výchově k bezpečnému pohybu na ulici. Promluvme o tom ještě jednou. Výchovou k samostatnému pohybu na ulici se musíme zabývat velmi intenzívně. Současně zdůrazňujeme i trvalou výchovu k opatrnosti.

Chodte s dítětem často do rušných ulic, upozorňujte je na provoz a spojte s tím neustále pokyn, že nesmíme „jen tak“ přejít nebo přeběhnout ulici. Upozorňujte dítě především na nebezpečí, které je spojeno s přecházením ulice. Vysvětlujte mu význam a funkci světelného návěstí při přechodu pro chodce:

červená postava muže — stát, čekat
zelená postava muže — jít.

Vysvětlujte dítěti opětovně, že ulici smíte přecházet po „zebre“, pokud je takový přechod vyznačen. Znovu a znovu mu ukazujte, že se před vstupem na vozovku musíte přesvědčit pohledem vlevo a vpravo, že nic nejede a že teprve potom můžeme vozovku přejít.

Vaše vlastní chování je pro dítě nejvýmluvnějším vzorem. Proto zachovávejte přesně všechny předpisy a doporučení pro pohyb chodců v ulicích. Upozorňujte děti na své opatrné chování. Vedte dítě k správnému a opatrnému chování na ulici a na silnici. Postupem času se bude dítě chovat na ulici stále opatrněji a bezpečněji.

12.4. Které hry podporují řeč dítěte

Je mnoho her, které dítě zaujmou, aniž ovlivní rozvíjení jeho řeči. Jsou však takové, které jsou zajímavé a které vedle toho pomáhají budovat řeč dítěte. Takové hry byste měli vybírat a pamatovat si, protože jsou výbornou pomůckou při rozvíjení řeči.

V každé lekci je zpracováno několik her, jejichž hlavním posláním bylo rozvíjet řeč vašeho dítěte. Tyto hry čas od času opakujte, i když jste je už „probrali“. Hry neustále obměňujte; v závěru každé hry vám podáváme návrhy na obměnu. Nesmíte se spokojit s tím, že si hru s dítětem zahrajete jednou nebo dvakrát, to by asi bylo málo. Hleďte vždycky dosáhnout cíle, který je v úvodu hry uveden. A nejen „cíle dosáhnout“, ale osvojené upevnit, dobře zafixovat. Právě opakováním může dítě nejvíce získat.

12.5. ČASOPISY A KNIHY VHODNÉ PRO DOKLADNĚJŠÍ POUČENÍ

Zprávy o životě osob s vadami sluchu, osobní zkušenosti těchto lidí a zkušenosti rodičů a vychovatelů z práce s dětmi najdete v časopise

G O N G — měsíčník pro občany a mládež s vadami sluchu — (redakce 186 00 Praha 8, Křižíkova 58), který vydává federální výbor Svazu invalidů v Praze; objednávky na každém poštovním úřadě (PNS).

Časopis GONG vydává i příručky Čtení pro rodiče malých dětí s vadami sluchu.

Odborná vědecká pojednání z hlediska pedagogického, psychologického a sociologického bývají otiskována v časopise

OTÁZKY DEFEKTOLOGIE

Je to časopis pro teorii a praxi na školách a zařízeních pro mládež vyžadující zvláštní péči. Vydává jej ministerstvo školství ČSR a rozšiřuje PNS — ústřední expedice a dovoz tisku Brno, administrace odborného tisku, ul. Obránců míru 2, 651 35 Brno.

Velmi povzbuzující vzpomínky a zkušenosti z výchovy vlastního téměř neslyšícího syna vylíčila Anna DOMAŇSKÁ v knize OSUD JE V TVÝCH RUKOU. Kniha vyšla v nakladatelství Vyšehrad, Praha 1978, má 199 stran, je opatřena doslovem našeho foniatra MUDr. Ivana Šupáčka, CSc. Knihu vám zapůjčí nebo obstará veřejná knihovna v bydlišti.

Pozoruhodné jsou zkušenosti z výchovy neslyšící Mabel Hubbardové, později manželky učitele neslyšících A. G. Bella, vynálezce telefonu, zpracované v práci M. Vajshajtlové: Alexander Graham Bell. Učitel hluchoněmých a vynálezce. Praha 1972. Biografická studie. Universita Karlova.

V naší domácí vědecké literatuře je nemálo knih, které pojednávají o vadách sluchu, o vlivu vad sluchu na vývoj dítěte a na společenský život dospělého, o léčení vad i o výchově dětí s vadami sluchu.

Uvedeme z nich jen některé nejnovější:

KIML, Josef: Základy foniatrie. Vady a poruchy funkcí sdělovacího procesu. Léčebná péče, výchova, reedukace a rehabilitace sluchu, hlasu a řeči, Praha Avicenum 1978.

SEDLÁČEK, Karel: Základy audiologie, Praha, Státní zdravotnické nakladatelství 1956.

SOLOVJEV, I. M. a kol.: Psychologie neslyšících dětí. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1977.

SOVÁK, MUDr. PhDr. Miloš, DrSc.: Uvedení do logopedie, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1978.

12.6. ŠKOLNÍ ZARÍZENÍ PRO DĚTI A MLÁDEŽ V ČESKÉ SOCIALISTICKÉ REPUBLICE

Základní školy a mateřské školy pro neslyšící

Praha 5, Holečkova 4
Valašské Meziříčí

Základní školy a mateřské školy pro žáky se zbytky sluchu

Praha 5, Výmolova 2
Hradec Králové (Hoříčky)
Plzeň
Ivančice
Kopeček u Olomouce

Základní škola pro žáky se zbytky sluchu

Liberec

Základní školy a mateřské školy pro nedoslýchavé

Praha 2, Ječná
Liberec
Brno, sady Osvobození 19
Kyjov (Boršov)

Základní škola pro nedoslýchavé

Ostrava

Zvláštní škola pro neslyšící

České Budějovice

Zvláštní škola pro nedoslýchavé

Vodňany

Jesle a mateřská škola pro děti s vadami sluchu

Frýdek-Místek

Střední odborné učiliště pro mládež s vadami sluchu

Praha

Odborné učiliště pro mládež s vadami sluchu

Brno

Gymnázium pro mládež s vadami sluchu (s celostátní působností)

Praha, Ječná

Střední odborná škola oděvní (s celostátní působností)

Kremnica

FEDERACE RODIČŮ A PŘÁTEL
SLUCHOVĚ POSTIŽENÝCH
INFORMAČNÍ CENTRUM
Hábova ulice 1571
155 00 Praha 5 - Stodůlky

12.7. SLOVO NA ZÁVĚR

Smyslem a posláním této publikace je poskytnout rodičům vhodné pokyny pro výchovu dítěte s vadou sluchu, pro výchovu doma, v rodině. Není to román, který jednou přečtete a odložíte. Je to pomůcka, kterou musíte stále znovu pročitat; jejími náměty a návrhy se máte dát vést. Považujte ji za průvodce při své práci s dítětem.

Když provedete poslední cvičení, neměli byste se ostýchat otevřít příručku někde uprostřed nebo na začátku a najít si tam vhodné cvičení. Většina her je sestavena tak, aby se jimi podle uvedených návrhů dala procvičovat další nová slova i situace. K tomu si budete muset opatřovat nové vhodné pomůcky.

Pracujte s podněty této knihy a při péči o řeč svého dítěte pamatujte na tyto hlavní věci:

začněte pracovat s dítětem co nejdříve, jak jen to bude možné; pracujte s láskou, s trpělivostí, s důkladností a s optimismem; věnujte se dítěti tak často, jak jen budete moci.

Čím intenzivnější bude vaše péče, tím snazší bude mít dítě práci ve škole a tím úspěšnější bude i jeho start do života.

LITERATURA

John Tracy Clinic Correspondence Course for Parents of Preschool Deaf Children. Los Angeles 1968.

Čtení pro rodiče malých dětí s vadami sluchu. Přeložil Jan Kouřil. Zvláštní příloha časopisu Gong, 1977.

Hirsch, K. H.: Mein Kind ist gehörgeschädigt (Ein Leitfaden für Mütter). Erfurt 1962.

Hirsch, K. H., Neumann, E.: Mein Kind ist hörgeschädigt. VEB Verlag Volk und Gesundheit, Berlin 1973.

Kovář, B.: Listy pro rodiče, Český svaz sluchově postižených 1970.

Löwe, A.: Früherfassung, Früherkennung, Frühbetreuung hörgeschädigter Kinder, Marhold, Berlin 1962.

Löwe, A.: Hörenlernen im Spiel. Praktische Anleitungen für Hörübungen mit hörgeschädigten Kleinkindern. Marhold Verlag, Berlin 1966.

Michels, J.: Frühe Spracherziehung für hörgeschädigte und sprachentwicklungsgestörte Kinder. Marhold, Berlin 1973.

Thielman, V. B.: John Tracy Clinic Correspondence Course. In: Proceedings of the International Congress on Education of the Deaf, Stockholm 1970.

OBSAH

Předmluva	3
Úvodem	5
Stavba knihy	5
Každá lekce obsahuje jiný námět	5
Co říci o mluvení	6
Vývoj všech dětí je stejný	6
Dítě nejdříve řeči rozumí a teprve potom mluví	7
Osoby s vadou sluchu slyší špatně nebo vůbec neslyší, ale odezírají	7
Jak mluvit s dítětem, které má vadu sluchu	8
Děti poznávají svět všemi smysly	9
Jakou hračku doporučit	9
Sbírejte a schovávejte si také obrázky	9
 1.	
1.1. DOROZUMÍVÁME SE MLUVENÍM (KONTAKT ŘEČÍ)	11
1.1.1. Nejdůležitějším úkolem je učit dítě pozorovat ústa mluvící osoby	11
1.1.2. Slova musíme stále opakovat	13
1.1.3. Odezírání a jeho opory	13
1.1.4. Do učení zapojit hmat	14
1.1.5. Pozorování pohybů úst vede k odezírání (k porozumění) a k mluvení	15
1.1.6. Dítě musí vidět vaše rty	15
1.2. VY A VAŠE DÍTĚ	16
1.2.1. Předškolní dítě, jeho schopnosti a zájmy	16
1.2.2. Dvouleté dítě	16
1.2.3. Tříleté dítě	17

1.2.4. Čtyřleté dítě	17
1.2.5. Pětileté dítě	18
1.2.6. Dětské hry na různých stupních věku	19
1.3. DENNÍ ČINNOST	23
1.3.1. Mluvte se svým dítětem	23
1.3.2. V dalších oddílech knihy budou nové podněty	23
1.3.3. Některé věty pro celý den	24
1.4. DÍTĚ A HRA	25
1.4.1. Hra — to je práce dětí	25
1.4.2. Dítě si umí hrát i s nejobyčejnějšími věcmi	25
1.5. ZVLÁŠTNÍ HRY	25
1.5.1. Mám něco pěkného	26
1.5.2. Hudba přestala	29
1.5.3. Teď si budeme vypravovat	29
1.6. DÍTĚ A KNIHA	30
1.6.1. Výběr knihy	30
1.6.2. Jak se připravíte na práci	31
1.6.3. Příprava říkadla — postup při práci	31
1.6.4. Jiný vzor přípravy	33
1.6.5. Ještě kritické slovo ke knížkám	34

2.

2.1. DOROZUMÍVÁME SE MLUVENÍM (KONTAKT ŘEČÍ)	35
2.1.1. Zbytky sluchu	35
2.1.2. Kdo vám poradí	35
2.1.3. Intenzita (síla) zvuku se udává v decibelech	36
2.1.4. Výšku tónů udává frekvence	37
2.1.5. Měření sluchu	38
2.1.6. Sluchová výchova není těžká	39
2.1.7. Ucho má tři hlavní části	39
2.1.8. Vnější ucho jen zřídka způsobuje poruchy	41
2.1.9. Poruchy středního ucha	42
2.1.10. Hlavní porucha je ve vnitřním uchu	42
2.1.11. Porucha sluchu tu může být už při narození nebo může nastat později	42

2.2. VY A VAŠE DÍTĚ	43
2.2.1. Pracujte vždy svým způsobem	43
2.2.2. Mějte dítě stále rádi	43
2.2.3. Dítě ve styku s jinými dětmi a s dospělými	43
2.2.4. Vaše dítě a kázeň	44
2.2.5. Základy úspěšné disciplíny	44
2.2.6. Jsou lepší výchovné prostředky než bití	45
2.2.7. Snažte se poznávat dětské pohnutky	46
2.2.8. Dávejte dítěti dobrý příklad	46
2.3. DENNÍ ČINNOST	47
2.3.1. Různé činnosti během dne	47
2.3.2. Jak se učí dítě během dne slyšet	48
2.4. DÍTĚ A HRA	49
2.5. ZVLÁŠTNÍ HRY	50
2.5.1. Budeme se dívat na obrázky	50
2.5.2. Hledáme věci, které k sobě patří	50
2.5.3. Bubnujeme	53
2.6. SLUCHADLO A VAŠE DÍTĚ	53
2.6.1. Má vaše dítě nosit sluchadlo?	54
2.6.2. Co rozumíme slovy „různé stupně sluchu“	54
2.6.3. Zesilovací zařízení	58
2.6.4. Jak čelit obtížím	60

3.

3.1. KONTAKT ŘEČÍ	61
3.1.1. Dítě odezírá a začíná rozumět	61
3.1.2. Vytvářet zásobu slov, která dovede dítě odezírat	61
3.1.3. Jak vybrat první slovo	62
3.1.4. Praktický návod	63
3.1.5. Začínajte se skutečnými předměty	64
3.1.6. Kdy bude dítě mluvit?	65
3.1.7. Nejen na dítě mluvit, také dítěti naslouchat	65
3.1.8. Pro nácvik vyslovení (pro artikulaci) volíme slovo TAM jako první	66
3.2. VY A VAŠE DÍTĚ	66
3.2.1. Návyky tělesné čistoty	66
3.2.2. Počítejte s možným zvratem	69

3.3. DENNÍ ČINNOST	69
3.4. DÍTĚ A HRA	70
3.4.1. Míč — předmět hry a námět rozhovoru	70
3.4.2. Mluvte o míči	70
3.4.3. Hry s míčem	71
3.5. ZVLÁŠTNÍ HRY	71
7. Prohlížíme si rodinné album fotografií	71
8. Učíme se poznat slovo BALÓN	72
9. Teď přijde slovo TAM	73
10. Nasloucháme hudbě	74
3.6. HRA A VĚCI POUŽÍVANÉ PŘI HŘE	75
3.6.1. Hra slouží učení a rozvoji dítěte	75
3.6.2. Předpoklady pro hru	75
3.6.3. Předměty, se kterými si může dítě hrát	76
3.6.4. Přírodní materiály při hře	77
3.6.5. Je možno si hrát s věcmi denní potřeby	78
3.6.6. Vybavení pro hry můžete dětem zhotovit sami	79
3.6.7. Když kupujete hračku	79
4.	
4.1. KONTAKT ŘEČÍ	81
4.1.1. Rozumí dítě obsahu slova?	81
4.1.2. Učte dítě, aby na vaše slova reagovalo	82
4.1.3. Pořídte si seznam slov	83
4.1.4. Které slovo máme učit vyslovovat jako první	84
4.1.5. Slova TAM a BALÓN se dají od sebe odezíráním dobře odlišit	84
4.1.6. Nejdříve musí dítě slovu rozumět	84
4.1.7. Jak s dítětem mluvit	86
4.2. VY A VAŠE DÍTĚ	86
4.2.1. Výbuchy temperamentu u dětí	86
4.2.2. Výbuchy temperamentu mohou mít mnoho příčin	87
4.2.3. Pokuste se předejít výbuchu temperamentu	87
4.3. DENNÍ ČINNOST	88
4.3.1. Plánujte ji předem	88
4.3.2. Další procvičování slova TAM	89
4.3.3. Kdy řekne dítě slovo TAM samo?	90

4.4. DÍTĚ A HRA	92
4.4.1. Slova pro běžné věci z přírody	92
4.4.2. Na jaře a v létě	92
4.4.3. Na podzim a v zimě	92
4.4.4. Přípravný rozhovor	92
4.5. ZVLÁŠTNÍ HRY	93
11. Kreslení jako podnět k rozhovoru	93
12. Reakce na slovo BALÓN	96
13. Znovu cvičíme slovo TAM	97
14. Rychle a pomalu	98
15. Teď foukáme	99
5.	
5.1. KONTAKT ŘEČÍ	101
5.1.1. Kdy přijde na řadu druhé slovo pro výcvik v odezíráni	101
5.1.2. Stejně obrazy úst při odezíráni	101
5.1.3. Proč volíme slovo auto	102
5.1.4. Nečekejte, že dítě hned obě slova rozliší	102
5.1.5. Dítě se učí jazyku a řeči	102
5.1.6. Nejdříve přichází na řadu jazyk	103
5.1.7. Jak se rozvíjí u dětí řeč (mluvení)	103
5.2. VY A VAŠE DÍTĚ	104
5.2.1. Dítě nevydrží dlouho sedět na místě	104
5.2.2. Děti jedí většinou to, co potřebují	104
5.2.3. Dávejte dítěti jen malé porce	105
5.2.4. Trpělivost, vytrvalost, pochvala a dobrá vůle	105
5.3. DENNÍ ČINNOST	105
5.4. DÍTĚ A HRA	106
5.5. ZVLÁŠTNÍ HRY	106
16. Hlasy zvířat	106
17. To je auto	107
18. Zvoníme zvonkem	108
5.6. DÍTĚ POTŘEBUJE PRO SVŮJ ROZVOJ MNOHA ZKUŠE- NOSTÍ	108
5.7. OBRÁZKY A JEJICH UŽITÍ	109

6.		
6.1.	KONTAKT ŘEČI	110
6.1.1.	Čím ovlivnit rozvíjení řeči	110
6.1.2.	Vytvářet fond slov, která dovede dítě odezírat	110
6.1.3.	Slovo TADY budeme učit vyslovovat	111
6.2.	VY A VAŠE DÍTĚ	112
6.3.	DENNÍ ČINNOST	113
6.3.1.	Dítě se bude učit vyslovovat nové slovo	113
6.3.2.	Užijeme slov TAM a TADY současně?	114
6.4.	DÍTĚ A HRA	114
6.5.	ZVLÁŠTNÍ HRY	114
	19. Poznáš věc hmatem?	114
	20. Hra se dvěma slovy	116
	21. TADY — dítě slovo odezírá a poznává jeho obsah	117
	22. Co je to?	118
7.		
7.1.	KONTAKT ŘEČI	119
7.1.1.	Rozvíjení řeči	119
7.1.2.	Obměňujte hry a střídejte i hračky	119
7.1.3.	Používejte zrcadla	120
7.2.	DENNÍ ČINNOST	121
7.2.1.	Práce v domě a v zahradě	121
7.2.2.	Procvičování slova tady	121
7.3.	DÍTĚ A HRA	121
7.4.	ZVLÁŠTNÍ HRY	122
	23. Poznáváme barvy	122
	24. Pokusí se dítě říci slovo TADY?	123
	25. Nahlas a potichu	124
	26. Jednou říkáme nahlas, jednou zas potichu	125
8.		
8.1.	KONTAKT ŘEČI	127
8.2.	VY A VAŠE DÍTĚ	127

8.3.	DENNÍ ČINNOST	128
8.3.1.	Navozujte představu času	128
8.3.2.	Uvedení do představy množství	128
8.4.	DÍTĚ A HRA	129
8.4.1.	Při malování si osvojuje dítě další slova	129
8.4.2.	Na řeč nezapomínáme ani při zábavě	129
8.5.	ZVLÁŠTNÍ HRY	129
	27. Počítáme koruny	129
	28. Učíme se slovo BOTA	130
	29. Cvičíme TAM, TADY	131
	30. Rozlišit dvě slova sluchem	132
	31. Učíme se samohláskám A, U, I	133
9.		
9.1.	KONTAKT ŘEČI. ROZŠÍŘENÍ ZÁSOBY SLOV, KTERÉ DÍTĚ ODEZÍRÁ	135
9.2.	VY A VAŠE DÍTĚ. JAK SE ZACHOVAT, KDYŽ SE NECHCE DÍTĚ UČIT	136
9.3.	DENNÍ ČINNOST	136
9.3.1.	Pro každou činnost máme vhodné slovo	136
9.3.2.	Budeme cvičit slova MÁM, NEMÁM	138
9.4.	DÍTĚ A HRA. DO PRAVIDEL HRY SE DÍTĚ VPRAVUJE JEN PONENÁHLU	139
9.5.	ZVLÁŠTNÍ HRY	140
	32. Co dělají tyto děti?	140
	33. Co jsme se dosud naučili	140
	34. Nacvičujeme slovo MÁM	144
	35. Nacvičujeme slovo NEMÁM	145
9.6.	SLOVNÍ ZÁSoba VHODNÁ PRO CVIČENÍ V ODEZÍRÁNÍ	146
10.		
10.1.	KONTAKT ŘEČI. SLUCHOVÁ VÝCHOVA JE DŮLEŽITÁ	148
10.2.	VY A VAŠE DÍTĚ. NAČ JE TŘEBA PŘI VÝCHOVĚ DÍTĚTE ZVLÁŠTĚ DBÁT	150
10.3.	DENNÍ ČINNOST. BUDEME CVIČIT VÝRAZ DEJ MI	150

10.4.	DÍTĚ A HRA. PÉČE O KVĚTINY	151
10.5.	ZVLÁŠTNÍ HRY	151
	36. Nacvičujeme výraz DEJ MI	151
	37. Podněcujeme dítě, aby řeklo DEJ MI	152
	38. Dýcháme, foukáme, mluvíme	153

11.

11.1.	KONTAKT ŘEČÍ	155
11.1.1.	Jak rozvíjet řeč	155
11.1.2.	Jak zvyšovat rozlišovací schopnost dítěte	155
11.2.	VY A VAŠE DÍTĚ. BEZPEČNOST PŘI POHYBU NA ULICI	156
11.3.	DÍTĚ A HRA. PRAVIDLA HRY	156
11.4.	ZVLÁŠTNÍ HRY	157
	39. Hledáme správný obrázek	157
	40. Provozujeme „hudbu“	157

12.

12.1.	DO KTERÉ ŠKOLY?	159
12.2.	VYCHOVÁVEJTE DÍTĚ K SAMOSTATNOSTI	159
12.3.	VÝCHOVA K OPATRNOSTI V SILNIČNÍM PROVOZU	160
12.4.	KTERÉ HRY PODPORUJÍ ŘEČ DÍTĚTE	160
12.5.	ČASOPISY A KNIHY, VHODNÉ PRO DŮKLADNĚJŠÍ PO- UČENÍ	161
12.6.	ŠKOLNÍ ZAŘÍZENÍ PRO DĚTI A MLÁDEŽ S VADAMI SLU- CHU V ČESKÉ SOCIALISTICKÉ REPUBLICE	162
12.7.	SLOVO NA ZÁVĚR	163

DÍTĚ S VADOU SLUCHU — JEHO VČASNÁ VÝCHOVA V RODINĚ.

Podle John Tracy Correspondence Course for Parents of Preschool
Deaf Children, Los Angeles 1968, a podle další literatury
zpracoval Jan Poul.

Předmluvu napsal PhDr. Miloš Pulda.

Recenze českého vydání: Jan Kouřil a PhDr. Miloš Pulda.

Ilustrace Eva Bartáková.

K vydání připravila PaedDr. Jaroslava Novotná.

Vydal Svaz invalidů v ČSR v r. 1984 pro vnitřní potřebu.

Vytiskla tiskárna Stráž, závod 2, Plzeň, Hankova 6.

2
A 2.82 / 1